S. PODOLEANU

ISTORIA PRESEI EVREEŞTI DIN ROMÂNIA

I

(1857 — 1900)

Editura „BIBLIOGRAFIA" Bucureşti
1938

De acelaş autor:

60 scriitori români de origină evreească (Antologie). Volumul I, Bucureşti 1935.

60 scriitori români de origină evreească (Antologie). Volumul II, Bucureşti 1936.

In pregătire:

Istoria presei evreeşti din România, II. (1900—1930).

Istoria presei evreeşti din România, III.
(Reviste, almanahuri, anuare, calendare şi foi ocazionale).

Anul 1848. Mişcarea revoluţionară română şi Evreii din Principate.

Istoria Chowewe-sionismului în România. (1880—1898).

Dr. IULIU BARASCH
1815 — 1863

„Numai printr'un organ periodic, prin care ideile se pun într'un contact imediat și permanent cu publicul cel mare, poate să se formeze o opiniune publică justă și luminoasă; poate să depărteze de la *popol* erorile rămase ca un suvenir trist din întunecimea timpurilor trecute".

Dr. IULIU BARASCH
(Programul ISRAELITULUI ROMÂN)

Savantul folklorist doctor Moses Gaster, în precuvântarea la volumul său *Literatura populară română*, tipărit în anul 1883, susține că opera pe care a dat-o la iveală, are ca scop de căpetenie. schimbarea părerii generale în favoarea literaturii create de țăranul român. Acest adevăr, exprimat de un mare cărturar, în fruntea unei opere devenită celebră, mi-a slujit de îndemn atunci când am luat hotărârea să scriu *Istoria presei evreești din România*. Căci dacă comoara populară a săteanului român a fost înfățișată lumii întregi de un fiu al acestei țări — evreu nu numai prin naștere dar și prin ținută —, de ce oare să nu merite și neamul căruia îi aparținem, o reabilitare pe plan cultural? Ideea aceasta a fost punctul inițial al cercetării de față.

Istoria presei evreești din România urmărește și ea o reabilitare sau mai bine zis: schimbarea unei opinii false pe care unii — ca să nu spun: foarte mulți — și-au făcut-o până acum despre presa evreească din România. Ba, aș îndrăzni să afirm că urmărește ceva mai mult: *formarea unei opiniuni* despre această presă, al cărei trecut, pot spune — fără a jigni pe nimeni, — că nici intelectualii și nici acei care se erijează în factori culturali, cu excepția a doi sau trei cercetători, nu-l cunosc de fel. Țin să adaug deci că *Istoria presei evreești din România* nu este altceva decât o încercare a unui fiu al neamului său — care nu este istoric în slujba forurilor conducătoare — de a reconstitui trecutul evreilor din România, în deplină obiectivitate, prin prisma presei periodice. Căci, după cum am pomenit mai sus, când am luat drept mărturie cuvintele doctorului Gaster, *Istoria presei evreești din România* tinde să arate că evreii din această țară nu sunt mult mai înapoiați decât evreii altor țări, și nici decât poporul în mijlocul căruia viețuiesc, în ce privește *ziaristica*. Fiindcă renașterea culturală evreească, în limba țării românești, a mers în acelaș ritm aproape cu aceea a majorității locuitorilor din Principate. Această afirmație se sprijină pe faptul că în cursul anului 1929 s'au împlinit 100 de

ani dela întemeierea presei româneşti, iar acum un an (1937), trebuiau sărbătoriţi 80 de ani dela fondarea presei evreeşti din România, presă scrisă în graiul ţării. Forurile conducătoare evreeşti n'au înţeles însă, să dea atenţia cuvenită acestui semnificativ moment istoric şi cultural.

Insemnătatea celor 80 de ani de când doctorul Iuliu Barasch a pus bazele hebdomadarului româno-francez *Israelitul Român* în capitala Munteniei, e deosebit de mare. Cu strălucitul drum parcurs de presa evreească în ultimele decenii, noi, evreii din România, umplem un gol imens. Rezultă de aci că a existat încă pe atunci, o întreagă colectivitate constituită căreia i se adresau gazetele. Deci, dacă evreii din Principate au avut o presă proprie, atunci nu se poate contesta acestei colectivităţi drepturile şi vechimea ei, tradiţiile purtate ani îndelungaţi pe meleagurile româneşti şi faptul că ea şi-a însuşit încă în urmă cu aproape un secol, limba ţării de baştină, nu numai în grai, ci şi în scris. Iar cei care alcătuiesc în timpurile noastre poporul evreesc din România, nu se poate să alţii decât urmaşii celora ce au scris, publicat şi cetit ziare evreeşti, tipărite în limba ţării, încă înainte de unirea Principatelor.

Toate investigaţiile posibile au fost făcute ca *Istoria presei evreeşti din România* să apară cât mai completă. Dacă totuşi unele lipsuri inerente operelor de înviere a unui trecut — în bună parte abandonat — se vor găsi, critica, fie ea cât de acerbă, va lua în seamă faptul că pentru prima oară apare în România o lucrare de oarecari proporţii despre presa evreească şi că această lucrare nu vrea să fie decât un început. Căci greutatea incomensurabilă în alcătuirea lucrării acesteia, a constat în primul rând în sărăcia isvoarelor informative, precum şi în lipsa, din bibliotecile publice evreeşti, aproape a oricărei colecţii complete din ziarele trecutului.

Deocamdată, înfăţişez cetitorilor primul volum din *Istoria presei evreeşti din România*, din seria de trei, câte urmează să apară. Acest op cuprinde o descriere istorică şi critică — uneori şi polemică — a publicaţiunilor periodice tipărite cu începere dela 1857 şi până în anul 1900. Materialul este împărţit în patru capitole, pentru ca să poată fi mai lesne urmărite curentele ce-au animat presa şi evoluţia ei, în decursul deceniilor. Volumul de faţă se ocupă de ziarele scrise de evrei, pentru evrei, în limba ţării. In

treacăt, am amintit uneori şi publicaţiuni tipărite în idiş şi ebraică; în afară de capitolul prim, care aduce ziarele bilingve, redactate în: româneşte-*franţuzeşte*, româneşte-*nemţeşte*, româneşte-*idiş* şi româneşte-*ebraică*.

Volumul II din *Istoria presei evreeşti din România* va fi dedicat publicaţiunilor periodice ce-au apărut în intervalul anilor 1900-1930. Cel de-al treilea tom se ocupă de feluritele reviste evreeşti, de almanachuri, anuare şi calendare şi, pe cât posibil, de foile ocazionale şi de numere unice. Acelaş volum va mai cuprinde şi tabele statistice despre publicaţiunile discutate în toate cele trei cărţi. Ziarele vor fi împărţite pe grupări de ani, de limbă, de curente şi pe oraşe. O vastă bibliografie şi un indice alfabetic de nume proprii de persoane şi de periodice, va completa volumul.

Istoria presei evreeşti din România n'ar fi putut să vadă lumina zilei dacă autorul ei n'ar fi găsit o largă înţelegere la forurile bibliotecii Academiei Române. Căci nu numai preţioasele colecţii de ziare evreeşti care sunt păstrate în chip admirabil şi puse la îndemâna cercetătorilor, cu acea înţelegere care inobilează marele lăcaş de cultură, mi-au fost de un nepreţuit folos; ci toate informaţiunile competente ale celor ce dirijează cu atâta pricepere vasta arhivă a trecutului românesc.

Altă bibliotecă, care deasemenea mi-a fost de un mare folos, este şi aceea a octogenarului publicist şi istoric al evreilor din România: M. Schwarzfeld, unde am dat de publicaţiuni periodice în parte unice şi necunoscute.

In schimb, însă, în bibliotecile oficiale evreeşti — de durată recentă sau din trecut — nu numai că n'am aflat nici-o înţelegere, dar am fost întâmpinat chiar cu ostilitate, punându-mi-se piedici de tot felul. Vina acestor lucruri o au desigur toţi acei nechemaţi care se erijează cu dela sine putere în factori culturali ai unei colectivităţi lăsată la voia întâmplării. Nici odată de altfel, masa evreească din România n'a ajuns să afle cine anume erau cei ce i-au condus destinele şi care li-au fost meritele şi înfăptuirile.

S. PODOLEANU.

București, 1 Iunie 1938.

INTRODUCERE

Naşterea presei evreeşti în România se datorează în mare parte necesităţii de a fi dus lupta pentru emancipare, începută programatic în cea de a doua jumătate a veacului trecut. Insă cei care încă cu decenii înainte de pornirea revendicărilor politico-sociale au iniţiat lupta pentru *emanciparea interioară* a evreimii din Principatele româneşti, au fost humaniştii evrei veniţi din Polonia, cunoscuţi în istoria evreilor sub denumirea de *maskilimi*. Este vorba de evreii progresişti, de cei cu concepţii moderne, care porniseră acolo pe tărâm mai mult cultural, o luptă de redeşteptare a maselor de sub influenţa covârşitoare a hasidismului. Dacă în Polonia reacţia maskilimilor împotriva unui ortodoxism rău conceput, care a degenerat în fanatism, a sustras masele de sub influenţa hasidismului, o schimbare se întrevede pe la începutul veacului al XIX-lea şi la evreii din Principatele româneşti, mai ales la cei din Moldova, în sens invers însă. Deoarece evreii moldoveni de baştină care erau în număr mult mai însemnat decât cei munteni, nu aveau conducători spirituali care să le fi canalizat aspiraţiile, ei tânjeau după o viaţă evreească, apropiindu-se în schimb cu întreaga lor fiinţă de poporul românesc. Ei adoptă în acelaş timp atât graiul cât şi portul locului. Făceau impresia unor ţărani-evrei care numai în zilele de mari sărbători ale lui Israel, lepădau portul de împrumut, vizitând lăcaşurile de rugăciune; un întreg an apoi, îşi purtau nostalgia după o viaţă evreească, care credeau ei, nu putea fi schimbată decât printr'o revelaţie mesianică. Era deci foarte natural ca hasidismul ajuns în Polonia într'o stare de decadenţă şi de fanatism şi adus de evreii acelor locuri pe meleagurile româneşti, să-i influenţeze nimicitor pe evreii pământeni.

Viaţa economică a Principatelor româneşti fiind foarte anemică în veacurile trecute, domnitorii, cu deosebire cei din Moldova, recurg la chemarea din ţările învecinate a nenumăratelor categorii de oameni intreprinzi, care ar fi putut ajuta la prosperarea Principatelor. Hrisoave de impopulare a unor ţinuturi din Moldova întâlnim

începând din timpuri foarte depărtate. „Cel mai vechi document ce'l cunoaștem în Moldova, prin care evreii sânt poftiți în țară, datează dela 1612" [1]). In ce privește documentele „privitoare la înființarea de târguri noue nu se urcă, după cele publicate până acum, decât la 1780. Ceva mai vechi este un hrisov de împopulare, care datează de la 1763" [2]).

Mare parte din cei care au fost chemați să populeze târgurile moldovenești erau evrei austriaci și polonezi (mai cu seamă galițieni). La un moment dat târguri aproape întregi din Moldova, întemeiate de coloniștii evrei, devin obștii în care se adună comunități evreești ce-au trăit vreme îndelungată sub influența hasidismului polonez. Mai cu seamă că odată așezările de obște închegate, evreii își aduc păstori religioși pe unii rabini ortodoxi și refractari tuturor curentelor progresiste ale *haskalei*, mișcare raționalistă. O parte din evreii chemați pe baza unor hrisoave, mai cu seamă cei ce se ocupau cu negoțul de tot felul, se așează în orașul Iași, iar rabinii vestiți prin legendele făcătoare de minuni, cu care subjugaseră masele prin târgurile Poloniei, încep să-și desfășoare influența lor și asupra evreilor născuți pe aceste locuri. Este momentul în care autoritatea Hahambașiei dispare ca instituție și când răsare pretutindeni portul numit *iudeo-polon*; haine negre largi cu caftanul tradițional. Evreii originari din Principate, adoptă cu bucurie aceste vestminte, întrucât frații lor hrisoveliți care erau un fel de autoritate în materie religioasă, le infiltraseră ideea că hainele acelea erau oarecum sfinte.

Cel care a constatat pentru întâia oară, fenomenul covârșitor al hasidismului printre evreii din Moldova, a fost tânărul doctor în medicină Iuliu Barasch, originar din Brody. Barasch, care avea să infuzeze evreilor munteni ideile lui Moses Mendelssohn, dintr'un voiaj de studii, pe care-l întreprinde în Principate, în anii 1841-42, scrie o corespondență pentru *Allgemeine Zeitung des Judenthums*, în care remarcă:

„In toată Moldova n'am găsit niciun exemplar din ziarul D-voastră, nici din vr'un alt ziar israelit, ceeace dovedește cu deaprisosul puținul interes, ce publicul deaci poartă pentru chestiile

[1]) Dr. E. Schwarzfeld, *Din istoria evreilor, Impopularea, reimpopularea și ntemeierea târgurilor și a târgușoarelor în Moldova*, București 1914, p. 12.
[2]) *Ibidem*, p. 10.

cele mari ale judaismului, pe care nici nu le cunoaşte după nume. Căci partea cea mai mare a Evreilor din Moldova aparţine chassidismului, dar nu chassidismului fruntaş şi cu miez, ci chassidismului codaş" [1].

De fapt din relatările doctorului Barasch putem deduce că a vizitat cam fugitiv Iaşul şi nu s'a apropiat cu dragoste de fraţii săi mai săraci în spiritualitate. Mai curând reiese că a căutat să sfideze pe evreii moldoveni, el fiind doar un *galiţian*, ramură de evrei răsfăţată pe meleagurile noastre, în veacul trecut. Căci dacă hasidismul încercase într'adevăr să cotropească pe evreii din Moldova, nu e mai puţin adevărat că se aflau printre ei şi mulţi maskilimi care aveau o pregătire culturală mai liberă şi mai înaintată şi, mai cu seamă unii rabini moderaţi, recunoscuţi ca savanţi. Ajunge o singură mărturie — aceea a cenzurei— despre importantele opere religioase, de comentarii talmudice şi chiar de cultură laică, aduse de evreii din Moldova, încă mult înainte de venirea lui Barasch, ca să ilustrăm acea epocă. Iată o astfel de relaţie de o deosebită semnificaţie istorică :

„Cărţile aduse din Rosia, 1834, Iunie 14.

1327 Ciaslove proaste bune pentru închinăciunea de sară şi de dimineaţă [sidurim].
260 Psaltiri.
252 Biblii.
342 Cărţi de cetit la sărbători.
140 Talmude.
150 Cărţi de Dumineca mare şi de cuşti.
379 Povăţuiri de ţinerea legii.
45 Cărţi de pocăinţă.
10 Mişna.
26 Luhare Istorii.
2931

4 legături nelegate şi de tot feliul de istorii.

Aceste cărţi de sus le-am adus din Rosia dela Gubernia de Jitomir, care sunt protocolate de censor.

Aron Goldenberg.

Ich hab dize Bicher alle ginumen.

Aron Goldenberg [2]).

---

[1]) Dr. Iuliu Barasch, *Itinerar în Cracovia, Galiţia, Bucovina, Moldova şi Muntenia în 1841-1842*, traducere de dr. E. Schwarzfeld, Bucureşti 1894, p. 105.

[2]) Radu Rosetti, *Despre censura în Moldova*, Bucureşti 1907, p. 15. (Conf. Dos. Censurii la Acad. Rom., III, 1, p. 258).

Numai un singur transport cuprindea circa 3000 de cărţi. Şi asta încă în anul 1834. Iar în ce priveşte titlurile lucrărilor, ele nu erau toate specificate. E deci plauzibil ca multe opere scrise de maskilimi să fi fost aduse în Principate. Datorită în bună parte luminilor împrăştiate de aceste scrieri, vedem că primul pas însemnat spre progres şi modernizare îl fac evreii din Moldova în anul 1847.

Deşi portul *iudeo-polon* adoptat de evreii pământeni era socotit de aceştia ca o haină sfântă, totuşi mai mulţi tineri cu vederi înaintate care au studiat în străinătate, nu numai că leapădă aceste vestminte dar merg şi mai departe. Prin faptul că încă în anul 1837 *Regulamentul organic* avea un paragraf în care scria textual: *„In şcoalele publice a pământului, vor fi şi copii Jidovilor primiţi, cu aceasta însă, ca: să'şi ieie şi forma portului celor-lalţi şcoleri, fără vre-un fel de deosebire"* — şi fiindcă cei ce schimbaseră vestmintele tradiţionale erau întâmpinaţi cu ostilitate de bătrânii hasidimi, tinerii evrei din Iaşi rup o tradiţie care dăinuise decenii de-a-rândul. La 8 Noembrie 1847, M. E. Finkelstein, Şae Carniol şi Haim Theiler „prin intervenţia fraţilor George şi Petre Asaki, obţinură la Vodă Mihai Sturza dreptul să-şi schimbe portul printr'un Ofis Domnesc (din 1847, Noembrie 15" [1]), din care reeşia că:

„...După pilda păzită în staturile învecinate, aflăm de toată cuviinţa, ca tinerimea ebreiască să fie şi aice cu îmbrăcămintea europeană, ca prin acest mijloc să se poată înlătura multele necuviinţi şi să se înlesnească acei ce vor vroi a'şi trimite copii la şcolile publice ale Statului, potrivit cu dispoziţiile Art. LIV, Anecsa P. capul al III, din Regulamentul organic" [2]).

Nu cu prea mare bucurie a fost primit de către evreii retrograzi acest ofis domnesc. Progresul se deslănţuise însă năvalnic şi cucerea baricadele obscurantismului, ridicate de hasidismul fanatic şi decadent.

După numai un an, în timp ce revoluţia română dela 1848 se deslănţuise în Muntenia, evreii bucureşteni trec şi ei la fapte. Sinagoga Mare proaspăt inaugurată în 1847, este teatrul unde cele două tabere evreeşti se ciocnesc făţiş, după ce timp de câteva decenii se hărţuiseră în surdină. *Pinkesul* (condica) sinagogii în originalul ebraic,

---

[1]) Wilhelm Schwarzfeld, *Despre lepădarea vechiului port*, în *Analele societăţii istorice Iuliu Barasch*, III, Bucureşti, 1889, p. 159-160.

[2]) Iosef Kaufman, *Portul evreilor din România*, în *Lumea Israelită*, I (1903), p. 229 şi urm.

care ţine loc de cronică a timpului, ne povesteşte faptele aşa cum s'au petrecut ele. Desprindem un fragment edificator:

„...Ţara fiind fără conducător *s'au sculat mai toţi Evreii asupra lui Israel sin Herş cu mânie groaznică şi o furie teribilă şi cu strigăte mari au spart tot ce au găsit în casa lui şi i-au pricinuit pagube mari;* strigătele nu încetară, fiecare cu un alt glas. Unii au cerut ca să li se dea cont despre veniturile comunităţii, alţii ca să li se predea stărostia, până ce s'au adunat cei dela guvern (ocârmuire), voind de milă să-l scape din mânele lor, dar n'au putut. Aşa au făcut şi d-lui I[srael] K[lein], şi d-nii Israel sin Herş şi I[srael] K[lein] fură siliţi ca să *stea ascunşi la boieri timp de 12 zile. Totuşi (gloata) nu avu niciun astâmpăr până la venirea Turcilor şi Ruşilor aci la sfârşitul verei* şi ţara s'a liniştit, s'a regulat şi oraşul, şi pe d-nu Israel l-au pus înapoi, cu puterea guvernului, la locul seu" [1]).

Doctorul L. Ghelerter, care comentase într'o cercetare acest text, încheia cu afirmaţia: „Revoluţia s'a isprăvit. Inalta stăpânire şi obştea evreească *s'au liniştit* după trecerea lunilor de libertate ale lui 1848. Dar luptele năuntrice, cele de clasă, în sânul poporului evreu, cel desmierdat cu epitetul de „*solidar*", continuă" [2]). Autorul acestor rânduri văzuse faptele prin prisma materialistă a istoriei, abstracţie făcând de specificul evreesc al acestei lupte dintre cele două tabere distincte: *hasidimii* şi *maskilimii*.

Fruntaşul obştii bucureştene, Iuliu Barasch, porneşte şi el la realizări practice. Cum tocmai consulii austriaci şi germani întemeiaseră în Bucureşti o şcoală primară pentru evreii sudeţi (supuşi străini), Barasch, împreună cu alt vizionar: I. L. Weinberg (acesta originar din Bucureşti) pun în practică un plan conceput în urmă cu ani. Este vorba de şcoala primară a evreilor lehi-pământeni pentru care „Departamentul trebilor bisericeşti", în urma stăruinţelor depuse de cei doi fruntaşi ai obştii, emite în ziua de 25 Iunie 1851 un jurnal „*privitor la înfiinţarea unei şcoale regulate pentru învăţătura tinerimei israelitene*" în Bucureşti. Proectul de budget care însoţea jurnalul prevedea următoarele cheltueli:

„Lei 1000 leafa a doi rabini pă lună, lei 350 leafa idem a profesorului român de clasa I-a şi a II-a, lei 450 idem de clasa a III-a şi a IV-a, lei 200 plata a doi rânduşi, apă, mături, geamuri stricate şi lemne de foc pe iarnă. Total lei 2000".

---

[1]) Lazăr Cassvan, *Din istoria internă a comunităţilor* (text ebraic şi traducere românească) în *Analele societăţii istorice Iuliu Barasch*, III, Bucureşti 1889, p. 166 şi urm

[2]) Dr. L. Ghelerter, *O resmeriţă evreiască la 1848*, în *Cooperaţia Liberă*, XI (1937), No. 55, p. 22.

Unul din cei doi „rabini" a fost predicatorul Israel Pick, convertit apoi la misionarism evanghelic. In această nouă haină el atacă judaismul, primind însă un drastic răspuns din partea d-rului Barasch în: *Offenes Sendschreiben an Herrn Israel Pick, als Erwiderung auf seine Broschüre „Israel hat eine Idee zu tragen, die letzte Lüge einer sterbenden Synagoge".*

Al doilea „rabin" n'a fost propriu zis rabin ci un vestit cărturar, unul din humaniştii lituanieni, pe nume Naftali C. Popper, care făcea parte din gruparea progresistă de sub conducerea lui Barasch. Popper, savant ebraist şi om cu vederi înaintate, rostind discursul de deschidere al şcolii inaugurată în ziua de 28 August 1852, face declaraţii aproape senzaţionale, în ce priveşte reforma şcolară pentru evrei:

„Religiunea israelită numită de marele Moisi Religiunea luminei, născută în mijlocul flacărelor strălucitoare de pe muntele Sinai, n'are frică de razele luminei, şi îndeplinind năzuinţele cele mai sublime ale tuturor timpurilor, nu poate de cât să câştige la focul examinator al Filozofiei moderne...

„Limba română va fi învăţată d'o manieră perfectă: toate studiurile din programul şcoalelor primare se vor face în această limbă, care urmează să devie limba vorbitoare a israeliţilor, prin aceasta junele israilit nu va mai fi espus a se ruşina de a nu putea a se esprima bine în limba unei naţii în mijlocul căreia trăeşte".

La Iaşi, M. E. Finkelstein — cel care a înfăptuit schimbarea portului încă la 1847 — împreună cu fratele său Bernhard şi cu vestitul maskil Beniamin Schwarzfeld, alături de alţi tineri cu vederi largi, întemeiază în anul 1853 „prima şcoală de băeţi israelito-română, cu un caracter privat, căci nu era chip a îndupleca pe conducătorii comunităţii pentru înfiinţarea unei şcoli moderne din fondurile obştii...

„Fundarea acelei şcoli fu un semnal de teribilă luptă. Hasidimii şi habotnicii se agitară cu furie şi Rabinul Taubes, în ziua de Paşti 1853, blestemă de pe amvon pe inovatori [şi] îi declară lepădaţi de judaism" [1]).

Se constată deci că la Iaşi unde ultra ortodoxismul era încă în floare, şcoala a fost nevoită să-şi zăvorească porţile. Inceputul

[1]) M. Schwarzfeld, *Beniamin Schwarzfeld*, în *Anuar pentru Israeliţi*, XIX, Bucureşti 1899, p. 180-181.

era însă făcut, şi, mai cu seamă că alte fapte covârşitoare, în favoarea progresiştilor intervin după numai un an.

Buletinul oficial al Moldovei, No. 15 din 1854, publică o *Legiuire* atingătoare de recrutarea jidovilor din Principatul Moldovei. Pentru întâia oară se introduce serviciul militar obligator pentru evrei. Interesul care a născut această lege printre evreii ieşeni se poate vedea din faptul că ei tipăresc, cu aprobarea cenzurei, această lege în două versiuni: în idiş şi româneşte, răspândind-o în masele largi.

In urma tratatului de Pace dela Paris, din anul 1856, se discută şi ideea de emancipare a evreilor *moldo-valahi*. Evreimea ieşană adresează în acest sens către Căimăcămia din Moldova, la 10 Iulie acelaş an, o petiţie în franţuzeşte, semnată de fruntaşii obştii, în care revendică emanciparea politică şi socială. Caimacamul Theodor Balş primind petiţia se arată binevoitor şi pune următoarea apostilă: „*Se recomândueşte Sfatului spre a se ave în privire la vreme*" [1]. In prealabil apăruse de altfel în 1855, la Iaşi, primul ziar al evreilor din Principate, în idiş: *Korot Haitim* (Evenimentele timpului), ziar care populariza printre evreii moldoveni ideea emancipării.

In capitala Munteniei ecoul emancipării era mai răspândit. „Marea mişcare, provocată de această împrejurare în cercurile politice şi intelectuale din principate, fu îmboldită şi sprijinită de cunoscutul revoluţionar şi om politic *Armand Levy*, venit înadins din Paris, spre a secunda sforţările amicilor săi români *C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, fraţii Goleşti* şi alţii.

„*Hillel R. Manoach*, cap al comunităţii spaniole, ceru prin o petiţie, căimăcămiei de a primi în audienţă o delegaţie a evreilor spre a auzi dorinţele lor şi la 13/25 Martie 1857 *delegaţia*... fu primită în mod solemn de prinţul Ghika... [care] promise comisiunii de a sprijini „în mod viu" justele lor cereri atât faţă de Poarta suverană, cât şi către ambele Divanuri ale principatului.

„Notabilii delegaţi ai ambelor comunităţi, urmărind impulsului D-rului Barasch şi al lui Armand Levy, hotărâră înfiinţarea unui ziar, în sprijinul acţiunii începute. Şi aşa se născu *Israelitul Român*, al cărui prim număr apăru la 22 Martie (3 Aprilie) 1857, având ca

---

[1]) [I. B. Brociner], *Chestia evreilor pământeni*, Iaşi 1901, p. 40.

giranţi pe *A. Ascher* şi *I. L. Vainberg*, şi ca director de fapt şi colaborator principal pe Dr. Barasch, care fixă linialmentele acelui organ în articolul introductiv: *De ce există jurnalul Israelitul Român"* [1]).

La Iaşi faptul că evreii ortodoxi s'au împotrivit întemeierii celei dintâi şcoli moderne, nu avea să rămână fără urmări. Un anume Marcu Feldman, evreu pământean, se ridică împotriva dominaţiei rabinilor tradiţionalişti şi publică în ziarul românesc *Zimbrul* din Iaşi, un vehement articol plin de imprecaţii la adresa fanaticilor păstori religioşi, acuzându-i că din pricina lor, nu pot să existe şcolile moderne pentru copiii masei. Sub titlul: *Cum se cresc astăzi Israeliţii în Moldova*, el scrie: „Fruntaşii cari au mijloace a'şi educa fiii cu profesori privaţi nu se îngrijiră nici cum de învăţătura celor săraci, şi tacsiea plătită cu sudoarea văduvelor şi nevoiaşilor fu întrebuinţată fără pregiudeţ în sporirea de lefi pentru rabini şi pensii pentru câţi-va trântori ipocriţi cărora fu încredinţată creşterea tinerimei" [2]).

In concluzie, Feldman, unul dintre primii evrei din Moldova care şi-a românizat numele — pe Feldman el îl preface în *Câmpeanu* — se întreabă revoltat: „Ce însuşiri, ce servicii sau ce îndatoriri ar primi naţiea dela această sectă; pentru ca ea să merite a trage asemenea foloase din munca fie căruia, sărac sau bogat, fără osebire! Nişte asemenea cheltueli pentru trebuinţa clasei preoţeşti am putea o înţelege pentru o naţie creştină, căci pentru ea ritul cere numeroase ceremonii... pe noi însă legea lui Moisi nu ne împovărează cu asemenea stricteţă" [3]).

Autorul acestor rânduri avea să scoată apoi *Gazeta Română-Evreiaska*, tribună în două versiuni (româneste şi idiş) apărută la Iaşi, în ziua de 12 Martie 1859.

Revenind în Muntenia, vedem cum dispariţia timpurie a *Israelitului Român* lăsase un gol imens în problematica emancipării, care se pornise pe făgaş de realizări. Naftali C. Popper, directorul şcolii evreilor pământeni, este acela care reia firul presei, întrerupt odată cu dispariţia *Israelitului Român*. Impreună cu profesorul Corniliu

---

[1]) M. Schwarzfeld, *Dr. Iuliu Barasch. Omul — Opera — Bucăţi alese*, Bucureşti 1919, p. 102-103.

[2]) *Zimbrul*, III, (1855), Nr. 185 din 2 Septembrie.

[3]) *Ibidem*.

Cahane, întemeiază în Bucureşti la 17 (29) Mai 1859, un hebdomadar în româneşte şi idiş, sub titlul: *Timpul* (Die Zeit). De fapt în Aprilie acelaş an, un anume Arie Silberstein scosese la Bucureşti o foaie în idiş : *Et ledaber* (Timpul de vorbit).

Şi, când se credea că humanismul a învins complectamente pe evreii retrograzi, tocmai atunci se ridică un obstacol care tindea să năruiască tot ce-au durat în ultimile decenii de lupte continue mendelssoniştii. Este vorba de vestitul caz Malbim.

„*Rabinul M. L. Malbim*, una din gloriile ortodoxismului... a fost angajat la 1858, ca rabin al comunităţii din Bucureşti..." [1]. In Muntenia unde plutea un aer mai liber decât în Moldova, Malbim avea să fie periclitat din cauza vederilor sale ortodoxiste. „Comunitatea începu repede să se dezbine: se formară partide pro şi contra intrând într'o ciocnire, mai întâi domoală, apoi tot mai pasionată, tot mai violentă, până ajunse la o dezlănţuire a patimilor cum nu s'a mai văzut în această comunitate" [2]. Rabinul Malbim care prevedea tragedia evreimii pe care o păstorea, prin faptul că asimilarea începuse să dea târcoale, se opune la înfiinţarea şcolilor româneşti în care limba de predare a învăţământului era cea românească. Tot odată el se ridică împotriva celor ce proectau întemeierea templului modern şi declară drept *misionari* pe cei care tipăreau ziare în limba română, el fiind un adept al idişului.

Malbim este ajutat în lupta sa de doctorul în medicină Moritz Wertheimer, adversar declarat al lui Barasch — care se pare că a redactat tot materialul polemic — şi de Israel Herş (Baratz), unul din întemeietorii Sinagogii Mari, de pe al căreia amvon Malbim a predicat în nenumărate rânduri. Mai ales că Israel Herş, care fusese alungat în timpul revoluţiei dela 1848 din fruntea comitetului sinagogii de către evreii cu vederi largi, îşi vede astfel răzbunarea aproape împlinită, prin faptul că alăturea de Malbim el putea să se războiască cu adversarii săi. Iar Arie Silberstein se alătură cu ziarul său în idiş, *Et ledaber* (Timpul de vorbit).

Ferestrele spre Europa fiind demult deschise de gruparea mendelssonistă, doctorul Barasch nu renunţă la ţelurile luptei sale. Calea mijlocie — taberele fiind la extreme în revendicările lor —

---

[1]) M. Schwarzfeld, *op. cit.*, p. 94.

[2]) *Ibidem.*

n'a putut fi găsită nici chiar de dr. Iuliu Barasch, spirit luminat și galițian în acelaș timp. „Atacuri și contra atacuri în ziare, broșuri, intervenții la autorități... se sfârșiră cu destituirea rabinului la 1862, de către guvern cu a cărui aprobare numai, rabinii puteau funcționa atunci în țară..." [1]. Iar după moartea doctorului Barasch, petrecută în anul 1863, savantul rabin Malbim este denunțat guvernului ca turburător al obștii — chiar de către evrei — și dat fiind că era supus străin, este expulzat din țară, în primăvara anului 1864.

Calea spre progres se netezise. Cel mai de temut adversar a fost înlăturat. Istoria se răzbună însă crâncen împotriva celora care o forțează prea devreme la schimbări încă neconturate de regulile ei. Rabinul Malbim gonit din România, școlile se deschid într'adevăr, presa își începe și ea cursul ei nestingherit, iar templul modern răsare ca un monument al evreilor deveniți *români-mozaici*. Asimilismul pe care Malbim îl presimțise și cărui căutase să i se opuie este îmbrățișat cu timpul de către generațiile care se nasc în România. Tinerii evrei, absolvenți ai școlilor românești, se consideră superiori înaintașilor luptători pentru progres. Deaceea acești tineri în momentul când pun mâna pe conducerea obștii nu mai înaintează pe drumul trasat de cei ce propovăduiseră o emancipare mai mult *interioară*, ci se leapădă treptat de tot ce e judaism, declarând oarecum ostentativ că aspirațiile lor nu sunt decât *românești*. Presa evreească de după isgonirea lui Malbim poartă și ea un stigmat: este acela al unei lupte de *suprafață* pentru emanciparea politică-socială și pentru o asimilare *interioară*.

---

[1] M. Schwarzfeld, *op. cit.*, p. 94.

I

INCEPUTURILE.

ZIARELE BILINGVE

(1857 — 1872)

ISRAELITUL ROMÂN

TIMPUL (די צייט)

Gazeta ROMANĂ-EVREIASKĂ

L'ECHO DANUBIEN

VIITORUL

L'ÉSPERANCE

ISRAELITUL ROMÂN

RUMÄNISCHE POST
(POŞTA ROMÂNĂ)

TIMPUL

In acelaş ritm în care evoluase presa românească, au urmat — nu mulţi ani după apariţia celor dintâi publicaţii periodice din cele două Principate: Moldova şi Muntenia — ziarele scrise de evrei, pentru coreligionarii lor, în limba românească. „Evenimentul care a pricinuit începutul presei româneşti în Principate a fost răsboiul ruso-turc şi ocupaţia rusească dela 1829-1834, epoca lui Kisseleff şi a naşterii Regulamentului Organic" [1]. Astfel se face că după unele dibuiri şi încercări fără de efect, apare în anul 1829, în Ţara Românească (Muntenia), la Bucureşti; *Curierul Românesc*, scos de Ion Heliade-Rădulescu; iar dincolo de Milcov, Gheorghe Asachi întemeiază în acelaş an, la Iaşi, *Albina Românească*.

Evreii stabiliţi în Principatele româneşti dau şi ei la iveală, — după mai puţin de trei decenii dela naşterea ziaristicei române, — prima lor publicaţiune periodică în graiul românesc: *Israelitul Român*. Dibuiri, presa evreească n'a cunoscut. Dintru început foile scrise de evreii munteni putem constata că se situiază pe făgaşul adevăratei ziaristici. Căci îndrăzneaţa încercare cu *Israelitul Român*, marchează începuturile promiţătoare ale gazetăriei evreeşti. Pomenitul ziar a luat fiinţă la Bucureşti, în ziua de 22 Martie/3 Aprilie 1857 (să nu uităm că în veacul trecut diferenţa între stilul vechiu şi cel nou era de 12 zile), continuând să apară săptămânal, timp de şase luni; în total 24 de numere. Publicaţiunea avea un dublu text: românesc şi francez; amândouă versiunile aduceau un conţinut aproape la fel. Partea scrisă în româneşte se tipărea cu litere semichirilice. Ultimul număr apărut e cel din 20 Septembrie (2 Octombrie) 1857.

Până la apariţia acestui hebdomadar, interesele evreilor, locuitori în Principate, n'au fost discutate şi nici susţinute de vreo tribună locală. Intelectualii evrei citeau mai cu seamă *Allgemeine Zeitung des Judenthums* (unii fiind abonaţi la ziarul ce apărea atunci

[1]) Ioan Bianu, „Introducere" la *Publicaţiunile periodice româneşti* I, de Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, Bucureşti 1913, p. XIX.

la Leipzig, sub direcţia d-rului Ludwig Philippsohn), care înregistra şi ecouri din viaţa evreilor ce sălăşluiau în ţinuturile româneşti. Acestora foaia germană le dase denumirea de *israeliţii din ţările danubiene.*

Evenimentul care a dus la întemeierea *Israelitului Român* nu e prea puţin însemnat. Era tocmai momentul istoric deciziv pentru evreii moldoveni şi munteni, pe timpul adunării celor două Divanuri ad-hoc, din preajma conferinţei de pace dela Paris; unde urma să se hotărască autonomia Principatelor româneşti, iar odată cu aceasta, trebuia să fie pusă în discuţie şi acordarea de drepturi civile şi politice locuitorilor evrei din Moldova şi Muntenia. Astfel fiind lucrurile, ziarul se înfăţişa ca un organ politic şi cultural, destinat în bună parte acelei înălţătoare iniţiative, formulată atunci pentru prima oară de evreii din Muntenia, prin intermediul unei tribune publice. *Israelitul Român* tindea deci să susţină „principiul toleranţei şi al egalităţei înaintea legilor, fără distincţie de religiune", deoarece evreii „nu se bucură de această egalitate". E firesc, aşa dar, ca „poporul român drept, bun şi progresiv, care este acum ocupat a reforma legile sale învechite, [şi] a'şi da altele noui, conforme cu spiritul modern, tolerant şi progresiv, spre a trage asupră'şi simpatia generală a întregei lumi civilizate; că poporul român,... nu va suferi ca legile sale să nu fie toate în armonie cu spiritul modern, care le-a dictat, şi ca în mijlocul unui edificiu strălucitor să rămâie o ruină veche şi sumbră". In acelaş timp acest organ mai urma să fie şi o călăuză pentru evreii din Principatele dunărene şi să le indice „calea ce trebue să urmeze pentru saluta lor; că trebue să îmbrăţişeze şi ei idei progresive şi folositoare ţării a'şi dobândi simpatia concetăţenilor d'alte ginte şi că în armonie cu reforma legilor politice, care aştept, trebue să introducă şi ei nişte reforme în obiceiurile şi ideile lor, în cât nu atinge fundamentul religiei".

Iniţiatorul tribunei de revendicări ale evreilor din cele două Principate, a fost ilustrul om de ştiinţă dr. Iuliu Barasch, stabilit la Bucureşti — după unele peregrinări în însuşirea lui de medic prin oraşele Munteniei şi ale Olteniei — ca profesor de ştiinţe naturale şi director al minunatei reviste de popularizare a ştiinţelor naturale, *Isis sau Natura* (1856-59). In anul în care apare *Israelitul Român* se afla în capitala Munteniei Armand Lévy, un agitator evreu-francez pentru nobila cauză a emancipării evreilor din Principatele dunărene, în acelaş timp şi un foarte devotat filo-român. Fiind

ISRAELITULU ROMÂNŬ

Anulu I. 1857. № 1. Vendredi 22 Martie / 3 Avril

L'ISRAELITE ROUMAIN.

POURQUOI l'Israélite Roumain est créé

Numărul 1 din ISRAELITUL ROMÂN, apărut în Muntenia, la Bucureşti, în ziua de 22 Martie (3 Aprilie) 1857.

Intemeietorul şi conducătorul ziarului: Doctor Iuliu Barasch.

Tipărit în limbile română şi franceză.

în legătură cu dr. Iuliu Barasch, se pare că a contribuit cu sfaturi şi cu experienţa lui de publicist, la întemeierea *Israelitului Român*.

După părerea istoricului M. Schwarzfeld, formulată într'o vastă şi documentată monografie despre D-rul Iuliu Barasch, — monografie în care face pe larg şi istoricul *Israelitului Român* — reiese că partea de contribuţie a publicistului francez, la fondarea hebdomadarului pe care-l scoate la 1857 dr. Iuliu Barasch, nu poate fi pe deplin stabilită. „Nu putem preciza dacă iniţiativa sau impulsul era datorit numai D-rului Barasch sau şi lui Armand Lévy, cu care se împrietenise repede şi de care ajunsese a fi nedespărţit, destul că în curând un ziar israelit luă fiinţă şi dete expresie dorinţelor evreilor din principate în vederea Convenţiei din Paris" [1]).

Alt istoric, dr. M. A. Halevy, vorbind în treacăt despre apariţia *Israelitului Român*, mult mai târziu, susţine că „Armand Lévy a fost acela căruia se datorea în primul rând iniţiativa culturală de mare răsunet ce s'a luat atunci în Bucureşti de către I. L. Weinberg şi A[a]ron Ascher (ca directori) şi cu participarea lui Barasch (ca redactor mai mult anonim)" [2]). Dr. M. A. Halevy n'a consultat, fără îndoială, *întreaga* colecţie a gazetei; credem că n'a văzut decât *unele* numere răzleţe şi s'a servit în parte de cele scrise despre *Israelitul Român* de M. Schwarzfeld, în lucrarea citată, căci numai cunoscând în întregime colecţia ziarului, ar fi constatat că cele mai numeroase articole au fost semnate de dr. Iuliu Barasch. Acest lucru l-am aflat cercetând toate cele 24 de numere ale gazetei unde totuşi n'am întâlnit nicăiri iscălitura lui Armand Lévy. Cea mai mare parte din articolele *Israelitului Român* sunt iscălite de *Barasch*, altele cu numele prescurtat al întemeietorului. Fără să mai insistăm asupra studiilor şi cercetărilor reproduse din *Isis sau Natura*, datorite deasemenea d-rului Iuliu Barasch. Iar în ce priveşte capacitatea de a redacta o gazetă, se ştie că Barasch era purtătorul şi însufleţitorul curentului de renaştere al evreilor din Muntenia. Stăpânea o desăvârşită limbă literară românească, fiind şi bun cunoscător şi îndemânatec mânuitor al celei franceze. Colecţia anilor din *Isis sau Natura*, manualele ştiinţifice româneşti, alcătuite de Iuliu

---

[1]) M. Schwarzfeld, *Dr. Iuliu Barasch, Omul — Opera — Bucăţi alese*, Bucureşti 1919, p. 307.

[2]) Dr. M. A. Halevy, *Monografia Templului Coral din Bucureşti*, Bucureşti 1935, p. 26.

Barasch, care cuprind şi o seamă de paranteze explicative franţuzeşti şi alte scrieri ale acestui om de ştiinţă (mai cu seamă manualele didactice), fac să nu se mai pună la îndoială persoana fondatorului primului ziar al renaşterei evreilor din Ţara Românească. Dealtfel dela această gazetă Barasch avea să-şi adauge pe lângă numele său, destul de vestit, şi pe acel de *Mendelssohn al României*, pe care i l-au decernat fruntaşii conducătorilor evrei din străinătate. In ce priveşte pe Armand Lévy, presupusul întemeietor al ziarului nu pare de crezut ca el să-şi fi însuşit limba românească într'o foarte scurtă şedere în Muntenia care — până la ivirea *Israelitului Român* — durează numai câteva luni. Totodată cum se explică faptul că acelaş Lévy n'a semnat cele scrise în hebdomadarul evreesc, el care după dr. Halevy „a fost acela căruia se datorea" existenţa gazetei; când până şi colaboratorii ocazionali şi-au iscălit contribuţiile, cele mai multe din acele articole referindu-se aproape numai la partea culturală a tribunei lui Barasch.

Dealtminteri, Lazăr Şăineanu, minuţios în materie de cercetări, afirmă că numai dr. Iuliu Barasccah scos *Israelitul Român*. Ocupându-se în anul 1881 cu cercetarea olecţiei numitului ziar, aduce în această privinţă următoareale constatări: „Ca redactori responsabili vedem figurând pe răposaţii Aaron Ascher şi I. L. Weinberg, dar sufletul foaei fu neuitatul Barasch ale cărui articole merită şi astăzi a fi citite" [1]). După care, traducând din franţuzeşte o scriere a doctorului Barasch: *Emanciparea Israelită în România*, Şăineanu (sub pseudonimul *Eliezer Benmoşe*), confirmă şi de astă dată că „el întemeiază la 1857 ziarul *Israelitul Român*, întâiul organ israelit publicat în limba ţării şi demn în toate privinţele de numele lui Barasch" [2]). Iar publicistul E. F. Braunştein dela Paris, originar din România, într'un scurt istoric al presei evreeşti dela noi, ocupându-se şi de existenţa *Israelitul Român*, de asemeni nu-l pomeneşte pe Armand Lévy. „Fondé à Bucarest en 1857, en français et en roumain (c'est le premier journal juif en cette langue) par le professeur Jules Barasch" [3]). Tot la fel scrie şi Barbu Lăzăreanu: „... a redactat *Israelitul Român* care a apărut din Martie până'n Septembre

---

[1]) *Fraternitatea*, III (1881), Nr. 27 din 10 Iulie.

[2]) *Apărătorul*, IV (II) (1882), Nr. 22 din 14 Iunie.

[3]) E. F. Braunştein, *La Presse Juive en Roumanie*, în *Revue Hébraïque*, I (1913), Nr. 1, Juillet, p. 67 şi în extras separat, Paris 1913, 12 pag.

1857, în româneşte şi franţuzeşte. Articolele româneşti ale acestei foi erau tipărite cu caractere semichirilice; printre colaboratori găsim pe Samuel Hillel, Naftali Popper (profesor de limba ebraică la şcoala israelită din Bucureşti); garanţi (giranţi cum s'ar spune astăzi): Aaron Ascher şi I. L. Weinberg" [1]. Altă afirmare categorică în acelaş sens, ne aduce Emil I. Critzman. „*Israelitul Român* apărut la 1857 sub garanţia lui Aaron Ascher şi I. L. Weinberg... în care Barasch a pus toată vigoarea condeiului său în apărarea coreligionarilor" [2].

Rezultă deci că toţi bibliografii şi istoricii n'au întâlnit deloc numele lui Armand Lévy, în cercetările şi înregistrările lor despre *Israelitul Român*. Numai dr. M. A. Halevy e de părere că nu Barasch a întemeiat hebdomadarul dela 1857, ci Armand Lévy. Susţinătorul acestei păreri nu ne indică, însă, şi isvorul informaţiilor sale, în sprijinul acestei originale enunţări. Fiidcă şi în numărul 1 al gazetei, în afară de programul iscălit de cei doi giranţi, mai aflăm un vast studiu introductiv: *De ce esistă jurnalul Israelitul Român* (Pourquoi l'Israélite Roumain est créé), care în afară de partea ideologică vedem că mai are pe alocuri pasagii pline de poezie. Studiul acesta e deasemenea semnat de dr. Iuliu Barasch, şi din acest studiu rezultă că semnatarul e în acelaş timp şi iniţiatorul tribunei. De altminteri Barasch care scrisese eseul îşi manifesta convingerea că „este o mare trebuinţă pentru ţeara aceasta, în timpul acesta (1857). Şi subliniază în acelaş timp că menirea foii sale mai „este d'a arăta românilor că israelitenii, concetăţenii lor, simpatizează într'un mod viu şi sincer cu românii şi se identifică cu soarta ţării".

In ce priveşte pe cei doi giranţi ai gazetei: Aaron Ascher şi I. L. Weinberg (acestuia din urmă evreii bucureşteni îi datoresc în parte renaşterea lor, prin faptul că a lucrat, alături de dr. Iuliu Barasch, la întemeierea celei dintâi şcoli moderne a „Israeliţilor pământeni" din Bucureşti luând şi iniţiativa clădirii Templului Coral din capitala Munteniei) au semnat şi ei uneori diferite articole, (unele colectiv), sub iniţialele *R. R.* (redactori răspunzători), deşi se pare „că şi articolele ce purtau semnătura colectivă a

---

[1]) Barbu Lăzăreanu, în *Scena*. N'am avut decât un fragment din numărul gazetei în care au apărut rândurile citate, deci nu putem şti de când e datat.

[2]) Emil I. Critzman, *Doctorul Iuliu Barasch, viaţa şi activitatea lui*, Bucureşti (fără dată), p. 15—16.

ambilor giranţi erau datorite lui"[1]) Barasch, care era foarte fecund în scrisul său. Printre colaboratorii *Israelitului Român* mai întâlnim pe Coccio Cohen, Samuel Hillel, Mendel Hornştein, L. Leon, Naltali C. Popper şi Jacques Cohen. Iar „principalul protector material al ziarului" [2]) îl aflăm în persoana cunoscutului bancher şi om de afaceri de pe acele timpuri, Abraham Halfon.

Hebdomadarul *Israelitul Român* dela apariţie pare să fi trezit într'adevăr ecoul scontat de Barasch, atât în presa românească (cea evreească neexistând) cât şi în publicistica străină. O caldă scrisoare de adeziune la mişcarea de emancipare a evreilor din Muntenia, trimite *Israelitului Român* — la întoarcerea sa din exil — cunoscutul luptător şi om politic, revoluţionarul român dela 1848, C. A. Rosetti. Scrisoarea lui Rosetti s'a publicat in extenso, în nr. 12 al *Israelitului Român* [3]). Alt mesaj, cel al renumitului artist Matei Millo e de asemenea, un salut şi un îndemn celor ce se trezeau spre o viaţă nouă, odată cu renaşterea generală a Principatului şi a fost inserat de redacţie în nr. 11 al gazetei. Din străinătate a trimis o aderare S. Block, redactorul revistei *L'Univers Israélite* dela Paris, textul tipărindu-se în *Israelitul Român*, ce poartă nr. 13; iar *Allgemeine Zeitung des Judenthums* a înregistrat pe larg apariţia primului ziar al evreilor din România.

Deşi darea la iveală a *Israelitului Român* a produs oarecare vâlvă, cititorii nu se arătară a fi prea numeroşi. Iluziile fondatorului şi ale giranţilor au fost oarecum exagerate, atunci când în numărul 5 al ziarului ei râvniseră să realizeze beneficii însemnate, de pe urma întreprinderii lor, care urmau să slujească subvenţionării şcolilor israelite române din Bucureşti. „ISRAELITUL ROMÂN avu din partea tuturora fără deosebire o primire pentru care suntem recunoscători. Aceasta nu este o întreprindere particulară, ci din contra este o operă naţională şi religioasă, fondată de cei mai

[1]) M. Schwarzfeld, *op. cit.*, p. 308.

[2]) *Ibidem*, p. 313.

[3]) Scrisoarea lui Rosetti a fost apoi reprodusă rând pe rând în *Românul*, II (1868), Nr. 42 din 12 August; în *Fraternitatea*, III (1881), Nr. 27 din 10 Iulie; în *Revista Israelită*, I (1886), Nr. 6 din 22 Aprilie; în *Lumea Israelită*, 1 (1902), Nr. 3 din 25 Decembrie; în *Curierul Israelit*, XV (1922), Nr. 5 din 15 Octombrie; în *Adevărul literar şi artistic*, IV (1922), seria III, Nr. 139 din 22 Iulie şi în *Cuvântul nostru*, II (1927), Nr. 8-10 din Oct.-Nov.-Dec.

însemnaţi Israeliţi ai acestei ţări. Când comitetul va face socotelile la sfârşitul fie-căruia an, şi va vedea că afară din cheltueli mai prisoseşte ceva după abonamente, va întrebuinţa prisosul în folosul Şcoalelor Israelite Ispaniole şi Poloneze, prin urmare fie-care Israelit trebue să se aboneze, să citească jurnalul şi să-l facă a fi citit, trimiţându-l şi acelora pe care [îi] cunoaşte prin alte părţi, căci ISRAELITUL ROMÂN este destinat să lumineze şi pe alţii asupra oricărui lucru ce ne priveşte pe noi unindu-ne tot de odată şi mai strâns între noi".

Din nefericire cititorii unei astfel de gazete încă nu erau formaţi pe acele timpuri — de un public anumit nu se putea discuta. Puţinii abonaţi evrei nu-şi dădeau seama de valoarea unei tribune locale evreeşti (scrisă în întregime de evrei) şi de importanta şi fără de precedent iniţiativă a doctorului Iuliu Barasch. Din pricina aceasta (raţională numai într'un anumit sens) sforţările marelui vizionar şi om de ştiinţă n'au putut da viaţă mai îndelungată celui dintâi periodic evreesc din Ţara Românească (mai mult de şase luni — am spus-o — n'a durat gazeta) cu toate că în numărul prim, dr. Iuliu Barasch a expus atât de limpede şi de înflăcărat programul ideologic în redactare aproape poetică, şi nenumăratele năzuinţi ale *fiului*, cum îi plăcea să-şi numească al său *Israelitul Român*.

Dealtfel până şi cuvintele de rămas bun, tipărite în cel din urmă număr al gazetei, adresate acelor cititori care au înţeles, în bună parte, scopul tribunei, ne arată că *Israelitul Român* apăruse prea timpuriu, într'o ţară, în care locuitorii de naţionalitate *israelită* deabia intraseră în şcolile unde-şi puteau însuşi limba românească, şi că deaci înainte urma ca cititorii să fie cultivaţi în spiritul renaşterii culturale şi al progresului.

„Anunţăm cu aceasta Onor. Abonaţi ai noştri, că cu No. acesta jurnalul ISRAELITUL ROMÂN va înceta deocamdată. Sunt foarte puţini care au abonat pe un an; aceia vor primi înapoi, de la subsemnaţii, banii abonamentului pe 6 luni.

„Mulţumim Onor. public pentru buna voinţă care a arătat necontenit jurnalului nostru, şi suntem încredinţaţi că atunci când va reîncepe a eşi, va găsi tot această favoare".

O bună parte din cuprinsul *Israelitului Român* şi în deosebi articolele datorite doctorului Iuliu Barasch, au fost reproduse în

primii ani ai ziarului *Fraternitatea* de Lazăr Şăineanu, iar în *Egalitatea* deasemenea în colecţia celor dintâi ani, de redactorul prim dr. E. Schwarzfeld dela Paris. Tot Lazăr Şăineanu — care în tinereţe a contribuit la redactarea hebdomadarului *Fraternitatea* — a publicat sumarul *Israelitului Român* într'un număr al amintitului ziar [1]. El ne-a dat, în ordinea alfabetică a articolelor, bogatul şi variatul conţinut al publicaţiei periodice întemeiată de dr. Iuliu Barasch. Săptămânalul atât de admirabil redactat, e analizat în amănunţime de Şăineanu, căci el, cel dintâi, şi-a dat seama că merită să fie cercetat cu multă luare-aminte ziarul care marchează începuturile presei evreeşti din România, presă scrisă în graiul ţării româneşti.

După aproape doi ani dela dispariţia *Israelitului Român* se iveşte o nouă încercare în publicistica evreeascâ din Muntenia. Despre întemeietorul celui de al doilea organ al evreilor bucureşteni, se ştia că a fost un erudit ebraist, pe nume Naftali C. Popper, unul dintre profesorii şi directorii primei şcoli moderne (israelito-română) din Muntenia, întemeiată în anul 1852 la Bucureşti, de obştea evreilor lehi-pământeni. Se mai cunoştea câte ceva şi despre colaborarea lui la *Israelitul Român* dela 1857. Un număr infim de cercetători ştie, însă, că Popper a scos, împreună cu institutorul C. Cahane, în primăvara anului Unirii Principatelor, la Bucureşti, ziarul *Timpul*, în două versiuni. Să precizăm: publicaţiunea amintită a apărut Duminică în 17 (29) Mai 1859, iar numele ei îndoit, sau mai bine: numele românesc şi traducerea evreească erau: *Timpul* (דיא צייט). Ieşit în perioada de renaştere a evreilor din Principate, şi în cadrul renaşterii generale a tinerii Românii, hebdomadarul de sub conducerea lui Naftali C. Popper n'a avut totuşi decât o scurtă durată: zece numere. Din lipsa cititorilor, ziarul a fost nevoit să-şi înceteze apariţia la 7 (19) August 1859. Foaia lui Popper se tipărea într'un dublu text: românesc şi idiş — primul imprimându-se cu caractere semichirilice — şi se situiază între cele dintâi tipărituri cu litere ebraice din Bucureşti. Este caracteristic pentru începuturile tiparului evreesc din România amănuntul că *Timpul* (דיא צייט) nu s'a imprimat într'o tipografie evreească, ci în atelierele „Nifon

[1]) *Fraternitatea*, III (1881), Nr. 27 din 10 Iulie.

Mitropolitul", unul din primele institute de arte grafice din Muntenia, care a introdus o asemenea literă.

Scopul pe care-l urmărea Popper cu ziarul său, era acela de a relua firul întrerupt prin dispariția *Israelitului Român* și a duce mai departe făclia renașterii, nu numai printre tinerii evrei știutori de carte românească, dar și printre ceilalți; printre cei ce nu cunoșteau altă limbă decât idișul. Popper lămurea chiar acest lucru scriind că „sânt unii Israeliți din România, care nu pot citi ziare scrise în limba Română, apoi și aceștI indivizi nu pot să rămâie izolați în lume; în lumea modernă, cine se isolează rămâne îndărăt; cine nu înoată cu rîul timpului, valurile repezi ale timpului trec peste dânsul și-l înneacă". Dealtfel *Timpul* (דיא צייט) avea de gând să înfățișeze „Românilor creștini, literatura, istoria, religia Israelită în adevărata puritate a ei, cum essistă în adevăr în lumea reală" și nici decum a lăsa românii să se orienteze ei după acei ce au „rele cugetări". Căci Popper, savant ebraist, ținea neapărat să lămurească, tuturor acelora care voiau să cunoască pe adevăratul evreu, rosturile presei evreești din țara noastră, ba chiar și simbolicul titlu *Timpul*, sub care se adăpostea publicația evreească. Scria deci în această privință, că în „Mitologia păgână Elenă, *Timpul* (Saturnus, cronos) era divinitatea destructivă, care mănîncă fii[i] sei proprii; în teologia Mosaică, *Timpul* este opul creatorului infinit, care zidește și produce neîncetat din nimic și chiar destrucțiunile sale nu sînt nimicire, ci pregătirea pentru creațiuni noui".

După cum vedem, tribuna în idiș și românește care și-a luat misiunea de a iniția pe români în cunoașterea moravurilor și a vieții evreești în general, se străduește să facă mai lesnicioasă apropierea dintre evrei și elementul românesc. Tot în vederea acestui scop, Naftali C. Popper insereazā o notă (care apare foarte concludentă), în numărul 3 al *Timpului* (דיא צייט): „Fiind că scopul acestui jurnal nu este a îmbogăți pe Redactorii lui, ci numai a desvolta științele elementele ce compun astăzi societatea română, între care se pot socoti și Israeliții; redactorii dară, roagă pe d-nii profesori ai școalelor naționale din toate districtele, să bine voească a concura și d-lor la susținerea acestui jurnal prin facerea de abonați creștini, pentru cari prețul va fi pe jumătate, adică de un galben pe an".

Deși *Timpul* lui Popper se adresase profesorilor români, evreilor

Anulŭ I. № 1. Duminică 17/29 Maiŭ 1859

PRINCIPATELE-UNITE.

TIMПУЛŬ. דיא צייט

JURNAL ROMÎNO-EBRAIC.

Kătre lektorii aŭestui Jurnalŭ.

אן דיא ה׳ לעזער דיעזעס בלאטעס.

Sŭbt-însemnaţii 'mĭ'aŭ pronus a publika aŭum o foaĭe Israilită, numită "Timpul„ skrisă în limba Israilită-vorbitoare, ши în limba Romină.

Skopul aŭestei foi este îndoită, ka limba în kare se publikă, ka ши sfera în kare se va întinde ak ţiunea eĭ.

Ea va vorbi în limba Israelită la Israiliţi despre Israeliţi ши către Kreştini; ea va vorbi în limba Romină la Romîni Kreştini despre Romînii Israeliţi.

Primul număr din TIMPUL דיא צייט, apărut la Bucureşti, în 17 (29) Mai 1859.

Redactorii ziarului: Naftali C. Popper şi C. Cahane.

Scris în două versiuni: româneşte şi idiş.

cu știință de carte românească și celora ce știau cel puțin să citească idiș, totuși n'a prea găsit o primire favorabilă, după cum reiese și din aceste rânduri publicate în numărul patru al gazetei:

„Aducem cuvintele a unui corespondent al nostru care ne scrie din Focșani, și ne abținem de la vericare comentarii, sperând că Onor. lectori vor judeca dintr'aceasta intrigile retrograzilor:

„Rabinul d-v., a scris la Israeliții d'aici ca nimeni să nu se aboneze la jurnalul d-v., din cauza că d-nii Redactori sunt misionari care amăgesc pe Israeliții din calea bună. Cu mare mâhnire vedem că Onor. comunitate a Israeliților din București n'a știut a aduce un Rabin mai bun" [1]).

Iar în ceea ce privește pe evreii ceilalți: mult mai luminați — destui de altfel ca să fi putut întreține o gazetă — însfârșit cei care citeau ziare, aceștia se mulțumeu su sporadicele informații referitoare la existența *israeliților* din Principatele românești, ce apăreau uneori în presa din Austria și Germania — în parte și în cea franceză — presă consacrată în întregime chestiunei *israelite* din Europa. Publicațiunile străine aveau o serie de abonați evrei la noi în țară, iar *Timpul* (ציייט דיא), deși s'a străduit să urmeze pilda acestor organe — în ce privește redactarea — n'a găsit terenul necesar unei apariții mai îndelungate și nici n'a trezit interesul sperat, printre evreii români, cu toate că idișul său era foarte apropiat de limba germană. Dealtfel se pare că și fruntașii celor două *obștii* ale evreilor bucureșteni: cei spanioli la fel ca și cei lehi, n'au simțit o imperioasă necesitate a unei tribune locale, care avea de gând să devină oglinda săptămânală a intereselor evreești și puntea de legătură spirituală cu poporul țării, a unei colectivități dornice să se elibereze din atmosfera ghetto-ului și să se emancipeze.

Apariția hebdomadarului *Timpul* (ציייט דיא), reprezintă totuși, în istoria culturală a evreilor din România, a doua fericită încercare de presă, iar alături de d-rul Iuliu Barasch, Naftali C. Popper trebuește salutat ca un novator: el însuși fiind un strălucit discipol al unor vizionari și oameni de cultură: dr. Ludwig Philippsohn, dr. H. Graetz, dr. Z. Fränkel și Sal. L. Rapaport. Ca și aceștia, Popper a întrezărit renașterea evreilor prin întemeierea școlilor *israelite* moderne și prin cuvântul scris și difuzat în mase: prin presă.

---

[1]) Se pare că e vorba de vestitul rabin tradiționalist, M. L. Malbim, predicatorul Sinagogii Mari, care a fost apoi expulzat din țară.

Colecţia celor zece numere din *Timpul* dela 1859, a provocat, însă, unor istorici şi cercetători ai trecutului nostru cultural, o serie întreagă de nedumeriri şi erori. In bună parte ne-am străduit să elucidăm controversele iscate între cei ce s'au ocupat de începuturile presei evreeşti dela noi, bibliografii acestui săptămânal, şi între cele scrise de redactorii prea de vreme dispărutului ziar: *Timpul*.

Primul număr din *Timpul* (דיא צייט), avea ca subtitlu „jurnal româno-ebraic". In realitate însă, hebdomadarul lui Popper a fost scris şi tipărit în româneşte şi *idiş*. Avem deci lămurită una din nedumeririle amintite mai sus. Trecem acum la cei ce-au discutat această foaie. Intr'o vastă şi în general bine alcătuită lucrare despre publicaţiunile periodice apărute în România, editată de Academia Română, întocmitorii ei: Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, înregistrează totuşi eronat titlul *Timpului* (דיא צייט), numindu-l: „*Timpul de vorbit*". Acestui titlu, cei doi autori ai lucrării, îi alăturează câteva litere ebraice: „עת לרנד", care trebuia să însemne de bună seamă „*Et ledaber*" (a cărei traducere românească e menţionatul mai sus (*Timpul de vorbit*). Citite, însă, slovele ebraice care au fost scrise greşit (din cauza necunoaşterii alfabetului acestuia) ele se traduc în „*Et leraned*" care nu spune nimic. Mai departe aflăm următoarele date nesigure cu privire la foaia lui Popper: „Bucureşti. Mai — ? 1859. Redactori N. Poper şi Kahane. Apare în româneşte şi jargon"[1]. Deducem, aşa dar, din felul defectuos de înregistrare că alcătuitorii lucrării de bibliografie şi cei de care s'au slujit pentru descifrarea textelor ebraice şi a celor în limba idiş, n'au cunoscut de fel colecţia celor zece numere din *Timpul* (דיא צייט).

Ar fi de amintit în acest loc, că istoria literară şi chiar istoria însăşi „evreo-română cuprinde şi ea unele date imaginare, izvoare apocrife, documente falsificate. Dar, pe când în alte părţi, asemenea elemente de pseudo-istorie au fost de mult înlăturate şi puse la index, la noi, ele continuă a se mai bucura de favorurile publicităţii evreeşti, în ciuda adevărului şi a bunului simţ"[2]. Rândurile acestea le scrie un instoriograf: d-rul M. A. Halevy. Totuşi, chiar autorul enunţării, fără să supue un control critic cele spuse de bibliotecarii

[1]) *Publicaţiunile periodice româneşti*, I, Bucureşti 1913, p. 724.

[2]) *Documente apocrife în istoriografia evreo-română*, în *Anuar de studii judaice Sinai*, V, Bucureşti 1933, p. 3.

Academiei Române, referitor la *Timpul* (דיא צייט), își însușește deasemenea „unele date imaginare" despre această gazetă „în ciuda adevărului și a bunului simț". Astfel, într'un articol intitulat „Contribuții la istoricul profesorilor de limbă ebraică în România", articol scris în ebraică, în care vorbește despre Naftali C. Popper, afirmă: „In anul 1859 a scos împreună cu Cahane ziarul „Et ledaber" (*Timpul de vorbit*), care se redacta jumătate în românește și jumătate în idiș"[1]. Dar nu numai atât; afirmarea aceasta eronată devine o confirmare, când susține apoi, după un interval de ani, pentru a doua oară, într'un alt articol: „Din istoricul tiparului evreesc în România", cu foartă multă precizie, că printre alte tipărituri evreești, a apărut „și *Et ledaber* sau *Timpul de vorbit*, în București (1859), care veni să umple lacuna lăsată de *Israelitul Român*"[2]. Din toate aceste referiri confuze, care sunt niște compilări greșite după texte străine (fără să citeze totuși izvorul informativ), reese destul de limpede că în nici un caz istoriograful n'a consultat colecția gazetei pe care o pomenește de două ori, în timpuri diferite, cu titlul nesigur: *Et ledaber* sau *Timpul de vorbit*. Căci cel care într'adevăr a cunoscut colecția hebdomadarului atât de discutat, scriind în diferite rânduri despre publicația periodică scoasă de N. C. Popper, este unul dintre primii istorici ai evreilor din România, M. Schwarzfeld. Repetatele înregistrări și note ale acestui istoric, cu privire la foaia evreească dela 1859, au scăpat însă vigilenții d-rului M. A. Halevy; unul din urmașii săi în cercetarea trecutului cultural al evreilor din țară. Și numai astfel se explică faptul că acesta din urmă, bănuind numai existența unei asemenea gazete dar necunoscând nici colecția ei, nici ce s'a scris despre ea, a putut să comită eroarea de-a o numi cu titlul: *Timpul de vorbit* sau *Et ledaber!*[3]).

---

[1]) *Perakim*, II (1930), Nr. 4—5 din Ian.—Febr., p. 8. Iată și textul ebraic:
בשנת תרי"ט (1859) הוציא יחד עם כהנא את העתון „עת לדבר" (Timpul de vorbit), שהיה ערוך חציו רומנית וחציו בלשון המדוברת.

[2]) *Buletinul bibliotecii, muzeului și archivei istorice Templul Coral din București*, II (1936), Nr. 1, p. 17.

[3]) Se pare că a existat în 1859 o foaie efemeră cu titlul *Et ledaber*, fără text românesc, pe care o amintesc în cel de-al IV-lea tom din *Jüdisches Lexikon* (într'o statistică asupra presei evreești), doi cercetători: Georg Herlitz și M. Probst. In planșa XII din capitolul ziarelor ce nu mai apar astăzi, dintre paginile 1102-1110.

Iată dealtfel ce aflăm în colecţia săptămânalului *Egalitatea*, redactat de M. Schwarzfeld, în legătură cu amintitul ziar. Un articol semnat colectiv N. C. Popper şi C. Kahane, despre: „Vestmintele Israeliţilor poloni", reprodus din *Timpul* (דיא צייט), şi însoţit de aceste rânduri: „Extras din *Timpul* dela 1859, redijat de decedaţii N. C. Popper şi Kahane. Din acest ziar, bine redijat, nu au apărut decât zece numere. El a azi rarisim" [1]. Cercetând mai departe *Egalitatea*, întâlnim câteva numere mai târziu, o revenire cu un adaos şi o rectificare. „D. C. Kahane, care în unire cu regretatul N. C. Popper redijase ziarul evreesc român *Timpul* la 1859, pe care l-am crezut decedat, trăieşte şi se află în *Brăila*, unde funcţionează ca profesor la şcoala israelită română" [2]. Iar după o altă trecere de timp, tot *Egalitatea*, retipăreşte din *Timpul* (דיא צייט): „Ziua jalei dela 9 Ab (28 Iulie)" semnat N. C. Popper [3]. Acelaş istoric, în descrierea făcută *Israelitului Român*, aminteşte iarăşi de existenţa *Timpului* (דיא צייט), aducând alte informaţii şi cu acest prilej dă la iveală lucruri necunoscute nici acestea d-rului M. A. Halevy. „Ziarul *Timpul* era scris jumătate româneşte şi jumătate idisch, redactat de N. Popper şi Kahane, în 1859. La apariţia acestui ziar, se atribui *Israelitului Român* că a făcut greşala de a căuta să iniţieze numai pe români în chestia evreească, pe când *Timpul*, cu ajutorul idischului şi-ar face datoria şi către evrei (vezi Allg. Ztg. d. Jud. 12 Nov. 1859, p. 553, scris probabil de chiar unul din editorii *Timpului*") [4].

Alte indicaţii despre *Timpul* lui Popper mai aflăm chiar în anul apariţiei sale. O foaie bisăptămânală de sub conducerea poetului Dimitrie Bolintineanu, primeşte favorabil iniţiativa lui N. C.

---

bibliografii ne spun că „*Et ledalber*" (*sic*), ar fi apărut în „Bukarest" între anii „1854-56" (*sic*), fiind o gazetă „hebr. (a jidd)".

Chiar şi dr. M. A. Halevy, după ce a afirmat că *Et ledaber* este tot una cu *Timpul* דיא צייט al lui N. C. Popper şi C. Cahane, a fost nevoit să recunoască, în urma unei polemici cu autorul lucrării de faţă, că una e *Timpul* דיא צייט şi alta e *Timpul de vorbit* sau *Et ledaber*, şi că Naftali C. Popper şi C. Cahane *nu* sunt editorii lui *Et ledaber*, ci că redactorul editor este un anume Arie Silberştein. (Vezi *Adam*, X (1938), Nr. 112-113 (coperta interioară).

[1]) *Egalitatea*, III (1892), Nr. 34 din 28 August.

[2]) *Ibidem*, III (1892), Nr. 38 din 4 Octombrie.

[3]) *Ibid.*, V (1894), Nr. 31 din 5 August.

[4]) M. Schwarzfeld, *op. cit.*, p. 318.

Popper şi C. Cahane. „...*Timpul*, gazetă ebraică (*sic*), o coloană în limba română şi alta în limba ebraică (*sic*), de dd. N. Poper şi Cahane, profesori la şcoala publică israelită din capitală. Această gazetă se adresă, în câteva rânduri, către coreligionarii săi Israeliţi, de-i invită să fie ajutorul *patriei*. Ne face plăcere să vedem aceste rânduri; dorim însă să fie sincere; am dori şi mai mult, ca expresiile acestei foi ce numeşte ţara *patria sa*, să dovedească că este din această patrie, îndemnând pe Israeliţi la fapte, din care unele sânt a-şi schimba portul şi a-şi tăia perciunii" [1]).

In anul următor, altă publicaţie românească, redactată de G. Sion, comentează dispariţia *Timpului* (דיא צייט), şi arată deasemenea întreaga ei înţelegere pentru cei doi redactori ai periodicului evreesc. „TIMPUL. Doi profesori învăţaţi de la şcoala Israelită din Bucureşti, dd. N. Poper şi Cahane, de şi de religiune Israeliţi însă din suflet Români, fundară *[Timpul]* cu scop de a propaga între conaţionalii lor românismul şi civilizaţiunea, — şi tot odată de a arăta Românilor simţemintele de fraternitate ale naţiunei lor. Dar din cauza principiilor sale generoase şi liberale, această foae fu persecutată chiar de reacţionarii comunităţei Israelite, şi în fine muri de inaniţiune" [2]).

Un număr de ani mai târziu, Alexandru Pop, archivarul Academiei Române, în lucrarea sa de bibliografie asupra presei, pomeneşte şi el (foarte sumar, însă), de existenţa *Timpului* (דיא צייט), transcriind eronat, nu numai titlul foii, dar şi numele celor doi redactori. „TIMPUL (Romanul israelit). N. Poper şi Cahoiu, (*sic*) Buc." [3]). Semnul † ne indică necunoaşterea ziarului transcris, desigur că l-a găsit trecut în lucrările de bibliografie ale lui Iarcu [4]) şi Aricescu [5]), care deasemenea se pare că n'au avut foaia, deoarece şi aceştia o înregistrează defectuos.

Informaţii referitoare la *Timpul* (דיא צייט), mai aflăm la moartea lui Popper. Săptămânalul evreesc *Emanciparea* anunţându-i

---

[1]) *Dîmboviţa*, I (1859), Nr. 62 din 20 Mai.

[2]) *Revista Carpaţilor*, I (1860), p. 131.

[3]) *Bibliografia publicaţiunilor periodice româneşti şi a celor publicate în limbi străine în România sau de români în străinătate, 1817—1887*, Bucureşti 1888, p. 196, extras din *Analele Academiei Române*.

[4]) *Bibliografia chronologică română*, ed. II, Bucureşti 1873, p. 87.

[5]) *Ziarele române care au apărut în Dacia şi în alte părţi dela 1825, până azi*, in *Columna lui Traian*, IV (1873), Nr. 9, p. 1.

încetarea din viaţă, aminteşte de „fostul redactor al unui ziar *Timpul* tipărit în parte în graiul popular al Evreilor şi în parte în limba română" [1]). Iar într'un alt necrolog închinat lui Naftali C. Popper, scris de M. Schwarzfeld, deasemenea întâlnim pomenită gazeta acestuia. „In anii 50 redija un timp un ziar israelit-român, pe jumătate în jargon şi pe jumătate româneşte, în scop de a servi progresul" [2]). Altă relaţie ne întâmpină într'un articol despre presa românească din anii 1850-60, semnat de I. Brumărel. Acesta atribuie pe nedrept *Timpului* (צייט דיא), o obârşie străină. „*Israelitul Român* continuă subt titlul de *Timpul*, subt redacţia lui N. Poper şi Cahoiu *(sic)*" [3]). Acelaş lucru îl repetă şi istoricul N. Iorga. „Evreii munteni începură a publica *Israelitul Român*, care-şi zise apoi *Timpul*" [4]). Două referinţe, juste de astă dată, cu privire la *Timpul* (צייט דיא), aduce Barbu Lăzăreanu. Scriind despre începuturile presei evreeşti din România, menţionează că *Timpul* „nu era un ziar româno-ebraic, ci ziar româno-*evreesc*. Era una din primele două foi, cari pe lângă text românesc, aveau şi un text în idiş" [5]). Iar într'o încercare de bibliografie a scrierilor lui Popper, publicată în însuşi unul din *Anuarele Sinai* (totuşi nici în acest chip nu i-a ajuns d-rului Halevy informaţia despre titlul corect al foii lui N. C. Popper), Barbu Lăzăreanu redă un fragment dintr'o inscripţie aflată pe piatra mortuară a dispărutului, din cimitirul Filantropia, în legătură cu activitatea profesorului-publicist şi ziarul său biliagv [6]).

Informaţii (nelalocul lor şi unele confuze) mai aflăm şi în alte părţi. Chiar şi M. Schwarzfeld crede la un moment dat, că în „anul 1859 apare, un scurt timp, tot în Bucureşti, un ziar pentru luminarea evreilor *Korat haitim* în româneşte şi idisch, redactat şi editat de N. C. Popper, director şi institutor la şcoala israelito-română, un bărbat cult, ebraist eminent, dar care nu a putut mult timp birui greutăţile" [7]). Intr'adevăr כורות העתים (*Korot Haitim*) a existat, dar nu

---

[1]) Anul I (1891), Nr. 16 din 16 Octombrie.

[2]) *Anuar pentru Israeliţi*, XV (1892-93), Bucureşti 1893, p. 190.

[3]) *Literatură şi artă română*, III (1898), Nr. 12 din 25 Octombrie, p. 779.

[4]) *Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea*, III, Vălenii de Munte, 1909, p. 225 (în notă).

[5]) *Mântuirea*, III (1921), Nr. 710 din 15 Mai.

[6]) *Anuar de studii judaice Sinai*, I, Bucureşti 1928, p. 16-17.

[7]) *Presa evreo-română, dela primele începuturi până la 1890*, în *Almanachul evreesc ilustrat pentru România*, Bucureşti 1932, p. 107.

în anul 1859, ci în 1855, și nu la București, ci la Iași. Este cea dintâi foaie a evreilor din Principate și a fost scrisă numai în *idiș*. In ceea ce privește pe Naftali C. Popper, el nu are nici o legătură cu publicațiunea ieșană, deoarece el n'a scos decât gazeta discutată în aceste pagini, pomenită—după cum am văzut—deseori de însuși M. Schwarzfeld, hebdomadar care s'a chemat: *Timpul* (דיא צייט). Și în volumul V din *Jüdische National-Biografie*, dela Cernăuți, a lui S. Wininger, găsim în pagina 71, amintit în treacăt tribuna lui Popper, căreia i se zice (greșit) „...eine rum-hebr *(sic)* Zeitung *Timpul* 1859". Iar publicistul Schoss Roman, alcătuitorul unui repertoriu despre presa în idiș din România [1]) crede și el că *Timpul* lui Poper s'a chemat *Et ledaber*. Relatarea aceasta pare să fie o traducere din românește în idiș, după lucrarea citată a celor doi bibliografi: Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu.

Nenumăratele mărturii aduse în aceste pagini, clarifică enigma ce plana în jurul hebdomadarului dela 1859, *Timpul* (דיא צייט), devenit sub pana neinformată și neinspirată a unora dintre bibliografi și cercetători, un ziar misterios și legendar. Numai astfel „putem închide definitiv această chestiune a istoriografiei judaice, care a confundat în ridicol pe atâția cercetători serioși" [2]) printre cari se află și dr. M. A. Halevy, din a cărui lucrare am extras citatul dintre ghilemete.

Despre *Timpul* (דיא צייט) s'ar putea scrie încă foarte mult; credem, însă, că i se pot — pe bună dreptate — alătura cuvintele întemeietorului și redactorului principal — Naftali C. Popper, din primul număr al ziarului, cuvinte care țin locul unei concluzii. Popper scria că „istoria noastră este un ocean de lacrimi și de sânge; dar în mijlocul acestui ocean, crește o floare frumoasă, misterioasă, măreață și nedestructibilă. Această floare se numește Speranță". Simțimântul acesta a îndemnat pe vizionarii evrei ai veacului trecut, să pună temelia presei evreești în România, iar unul dintre acei care au sperat în triumful acestei prese, a fost și cărturarul cu vederi largi: Naftali C. Popper.

---

[1]) *Philologische Schriften* (în idiș), III, Vilna, 1929, col. 532.

[2]) *Documente apocrife în istoriografia evreo-română*, în *Anuarul cit.*, p. 16.

Presa evreească din Moldova, scrisă în graiul popular idiş, datează din 1855. In acel an aflăm la Iaşi, o foaie bisăptămânală, care, deşi tipărită în intregime în idiş, părea — după titlu — a fi o gazetă ebraică [1]. In limba ţării apare abia la 12 Martie 1859, prima publicaţie periodică de interes evreesc: *Gazeta Română Evreiască*. Era cea dintâi încercare de acest fel din capitala Moldovei şi ea venise din partea lui Marcu Feldman (Câmpeanu), colaborator la ziarul *Zimbrul* din Iaşi şi apărător cu dreptul de pledare în procese, după regulamentul atunci în vigoare. Ca şi foaia idiş *Korot Haitim*, ziarul lui Feldman apărea de două ori pe săptămână: Luni şi Joi. Incepând cu al zecelea număr se transformă în hebdomadar. Cuprindea două texte: idiş şi românesc; acesta din urmă se tipărea cu litere semichirilice. A apărut o serie de 11 numere; ultimul în ziua de 12 Mai 1859.

Dacă încercarea lui Marcu Feldman cu *Gazeta Română-Evreiască* a eşuat prea de vreme, nereuşind să trezească vreun interes pentru presă, printre evreii din Moldova, vina nu era a lui, ci a tradiţionaliştilor fanatici care erau *israeliţii* (denumirea aceasta circula pe atunci în locul celeia a evreilor) din Iaşi şi din întreg ţinutul cuprins până la Milcov. O mărturie a timpului aflăm la dr. Iuliu Barasch, care în anii 1841-42 colindase Principatele româneşti, şi care, foarte surprins, constată într'o corespondenţă trimisă redacţiei *Allgemeine Zeitung des Judenthums*, (sub pseudonimul *Rafael Sincerus*): „In toată Moldova n'am găsit niciun exemplar din ziarul D-voastră, nici din vr'un alt ziar israelit" [2]), cu toate că se citeau nenumărate cărţi în ebraică şi idiş. Dealtminteri începând chiar din anul în care Barasch vizitase Iaşul şi regiunea Moldovei, apar în acest din urmă oraş primele scrieri tipărite cu literă ebraică. De peste hotare veneau cu regularitate felurite cărţi, deoarece „comentariile legii şi ale talmudului, precum şi lucrările evreeşti de evlavie în deobşte cari intrau în ţară, pe lângă că cuprindeau zecimi de mii de exemplare, alcătuiau o mulţime de opere" [3]) pentru evreii locuitori

---

[1]) כורות העתים (*Korot Haitim*). In traducere românească: *Evenimentele timpului.*

[2]) *Evreii în Cracovia, Galiţia, Bucovina, Moldova şi Muntenia, în anii 1841-42*, în *Anuar pentru Israeliţi*, XVI (1893-95), Bucureşti 1894, p. 149 şi în extras separat, Bucureşti 1894, traducere de dr. E. Schwarzfeld.

[3]) Radu Rosetti, *Despre cenzura în Moldova*, în *Analele Academiei Române* şi în extras separat, Bucureşti 1907, p. 2.

în Moldova. Iar când progresul se anunţă printre „israeliţii" tradiţionalişti şi bigoţi, prin întemeierea celei dintâi şcoli israelito-române, în cursul anului 1853, în capitala Moldovei, acest lucru avea să fie „un semnal de teribilă luptă. Hasidimii şi habotnicii se agitară cu furie şi Rabinul Taubes, în ziua de Paşti 1853, blestemă de pe amvon pe inovatori" [1]. Totuşi, dacă şcoala a căutat să-şi urmeze cursurile cu un mănunchi restrâns de elevi, ea n'a rezistat decât până la 1857. Tocmai în anul 1860, în urma intervenirei lui Mihail Kogălniceanu [2]) aveau să se deschidă iarăş două şcoli evreeşti la Iaşi.

Având de dus această luptă, încă la „1855, Marcu Feldman, într'un articol publicat în *Zimbrul* [3]) şi întitulat *Cum se cresc astăzi Israeliţii în Moldova* se ridică cu vehemenţă contra epitropilor, cari se desinteresează de educaţia tinerimei sărace şi nu deschid şcoli moderne, cu toată autorizarea obţinută de a le întemeia. El afirmă că motivul acestei nepăsări ar fi că *fruntaşii cari au mijloace a'şi educa fii [i] cu profesori privaţi nu se îngrijiră nici cum de învăţătura celor săraci*" [4]). In scopul de a duce lupta mai cu înverşunare împotriva celor ce stăteau în calea renaşterei şi a propriei lor emancipări, Marcu Feldman fondează organul în dublu text: idiş şi românesc — *Gazeta Română-Evreiască*.

La 12 Martie 1859, când iese primul număr din ziarul lui Feldman, unirea Principatelor era fapt îndeplinit; domnitor fiind Alexandru Ioan Cuza. Se pare, însă, că Marcu Feldman proectase mai de mult scoaterea acestei tribune, iar aprobarea o căpătase abia după ce s'au unit Principatele. Din această cauză, aflăm că numărul 1 al

---

[1]) M. Schwarzfeld, *Beniamin Schwarzfeld*, în *Anuar pentru Israeliţi*, XIX (1897-99), Bucureşti 1898, p. 181.

[2]) Este semnificativ că în acelaş an şi anume la 14 Octombrie 1860, Mihail Kogălniceanu într'o circulară se adresa în chipul următor tinerilor evrei: „Şi voi *tinerilor de religie Israelită*, părăsiţi prejudiciile (prejudecăţile) şi fricile părinţilor voştri. Cum v'am mai spus şi altă dată, vă zic şi acuma: Pe băncile şcoalelor noastre, în serviciul armatei noastre, stă viitorul vostru, intraţi dar în oaste, camaraderia de sub steag ce veţi contracta cu românii creştini va fi chipul cel mai nimerit să ştergeţi antipatiile ce insuflau coreligionarii voştrii... Cu greu patria ar refuza numele şi drepturile de român acelora care îşi vor jertfi anii şi sângele în slujba României". (Citat după *Acte şi documente în chestia evreească*. Memoriu prezentat de Uniunea Evreilor Pământeni, guvernului, la Iaşi, în Mai 1917, cu o precuvântare de I. Negreanu, Bucureşti 1922, p. 14).

[3]) *Zimbrul*, III (1855), Nr. 185 din 2 Septembrie.

[4]) Dr. E. Schwarzfeld, *Egalitatea*, XXII (1911), Nr. 50 din 30 Noembrie.

Gazetei Română-Evreiască a apărut: „Sub auspiciile prea înălţatului şi prea luminatului Domn Mihail Grigoriu Sturza Voevod, Domn al ţării Moldovei în al nouălea an a domniei M. Sale, tipărit în oraşul Ieşi la Institutul Albina, cu voia cenzurei".

Ocupându-se de existenţa ziarului evreesc, istoricul A. D. Xenopol, cunoscut ca adversar al evreilor, a căutat în relatările sale, să arunce vina asupra lor, că nu s'au sinchisit de politica ţărilor româneşti. Şi scrie că nici „măcar la Convenţia dela Paris nu se văd stăruinţi de ale evreilor de a fi primiţi în cetăţenia română, de oarece şi ea păstrează, deşi încheiată sub ochii Evreilor din Paris, cetăţenia română creştinilor. De aceea o foaie evreiască intitulată *Gazeta româno-evreiască* apărută în Iaşi, sub redacţia lui B. Feldman [1]), în numărul întâi din 12 Martie 1859 zice că se va ocupa numai cu literatura, comerţul şi industria, *întru cât edificiul politic a rămas închis Judeilor locuitori în Principatele Unite.* Dar foaia nu protestează, nici nu face vreun comentar asupra acestei închideri" [2]). Lucrurile nu par să se fi petrecut, însă, chiar astfel. In primul rând Xenopol n'are cunoştinţă de *Israelitul Român*, căci altfel n'ar mai fi scris că evreii n'au depus stăruinţe la încheierea Convenţiei dela Paris din 1858. In ce priveşte *Gazeta Română-Evreiască*, numai întâmplător a întâlnit, credem, foaia în biblioteca universităţii din Iaşi. Deoarece cu toate că se subintitula numai *literară, comerţială şi industrială, Gazeta Română-Evreiască* s'a ocupat, uneori — în scurta ei durată — şi cu chestiuni de acută actualitate pentru obştea evreilor ieşeni, şi nu s'a limitat numai la cele înscrise pe frontispiciu. Valorosul istoric al evreilor din România, dr. E. Schwarzfeld, citează numărul 6 al *Gazetei Română-Evreiască*, afirmându-ne că pomenitul exemplar a reprodus un referat al

---

[1]) In loc de M. Feldman, A. D. Xenopol scrie B. E probabil o greşală de transcriere ori de corectură.

[2]) *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, XIII, ed. III-a, Bucureşti 1930, p. 234. Iar în volumul al XIV-lea, la pag. 155-56, Xenopol deasemenea repetă, cu nici schimbări, afirmaţiile anterioare şi anume că „o foae evreească ce apărea la Iaşi în tipografia lui H. Goldner şi sub redacţia lui B. *(sic)* Feldman, intitulată *Gazeta română evreească*, în profesia ei de credinţă din numărul 1 din 12 Martie 1859, îşi mărgineşte scopul activităţei ei numai la literatură, comerciu şi industrie, „întrucât edificiul politic rămânând închis Iudeilor locuitori în Principatele-Unite, am socotit a fi de prisos cu reproducerea în jurnalul de faţă, de articole politice". Faptul este numai constatat de foaia evreească, fără nici un comentar, fără nici o protestare".

ministrului Dimitrie A. Cantacuzino, referat înaintat la 7 Iulie 1858 Prinţului Caimacam, cu privire la întemeierea şcolilor israelito-române din Moldova. D-rul Elias Schwarzfeld a şi transcris, dealtfel, din foaia lui Feldman, pentru o cercetare pe care a publicat-o în hedomadarul *Egalitatea* [1]), referatul amintit.

Numărul 1 din *Gazeta Română-Evreiască*, a fost apoi discutat de Barbu Lăzăreanu, care l-a înregistrat cu multă meticulozitate, în chipul următor: „Titlul ei — al publicaţiei — (cu caractere latine, dar utilizând, pentru derivata *ă* trema în locul *semnului scurtării* deasupra vocalei *a*): *Gazeta Română-Evreiască*. Subtitlul foii (cu caractere semichirilice: Literară, comerţială şi industrială)" [2]). Devenit obiect de muzeu, acelaş număr (prim şi unic), a fost apoi reprodus printr'un clişeu, după un interval de ani — pentru a doua oară — într'un buletin al unei biblioteci [3]), fără să poarte de astă dată vre-un comentariu sau descriere. Istoricul M. Schwarzfeld ne aminteşte deasemenea încercarea lui Feldman, aducând însă informaţii care nu corespund aproape deloc. „In Moldova, la Iaşi, primul ziar pentru interesele evreeşti îşi face apariţia la 1854, pe jumătate în româşte, şi pe jumătate în idiş. Redactor şi editor M. Feldman, apărător cu dreptul de a pleda după uzul vechiu. Aceasta s'a manifestat apoi şi în publicitate şi în broşuri. Ziarul acesta *Korot Hajehudim* nu a avut nici el decât o scurtă existenţă" [4]). Numele atribuit de M. Schwarzfeld gazetei lui Feldman e fantezist. N'a existat niciodată o astfel de publicaţiune evreească. După cum am văzut din paginile lucrării, Marcu Feldman (Câmpeanu) n'a scos la Iaşi, în anul 1859 decât foaia bilingvă: *Gazeta Română-Evreiască*, iar în 1854 nici pomeneală de presă evreească în capitala Moldovei.

Deşi fondată de un publicist de carieră, care avea să publice mai târziu felurite lucrări [5]) ba chiar şi un al doilea ziar în capitala Moldovei [6]), *Gazeta Română-Evreiască*, n'a putut cu toate acestea

---

[1]) *Şcolile publice israelite*, în *Egalitatea*, XXII (1912), Nr. 2 din 13 Ianuarie.

[2]) *O veche publicaţiune perodică*, în *Adam*, I (1930), Nr. 16 din 1 Februarie.

[3]) *Buletinul bibliotecii, muzeului şi archivei Istorice Templul Coral din Bucureşti*, II (1936), Nr. 1, p. 20.

[4]) *Presa evreo-română*, în *lucr. cit.*, p. 107.

[5]) *Capii comunităţei evreeşti din capitala Iaşi*, Iaşi, 1859; *Bibliografie sau Descripciune biblică* (culeasă şi tradusă de H. Feldman sau Câmpeanu şi editată de M. Feldman), Iaşi, 1860; *Emanciparea Israelită în România* (traducere după Dr. Iuliu Barasch), Iaşi 1861; *Apărarea comercianţilor căzuţi din Jassy*, Iaşi 1865.

[6]) *Voacea Apărătorului*, 1872.

să învingă vicisitudinile timpului şi mai ales cerbicia evreilor moldoveni, a căror nepăsare şi ostilitate, a ţinut în loc iniţiativele celor ce prevedeau renaşterea şi emanciparea lor (a *Israeliţilor*). Cel dintâi ziar al evreilor din Moldova, (cel dintâi scris în limba ţării), *Gazeta Română-Evreiască*, întemeiat de Marcu Feldman (Câmpeanu), nu marchează numai începuturile presei evreeşti din Moldova, ci apariţia acestui ziar rămâne un punct luminos în îndepărtatul trecut, când evrei idealişti, energici şi cu vederi largi — nu atât de numeroşi cât ar fi fost de dorit — s'au dedicat integral chestiunilor ce se iscau şi frământau colectivitatea *Israeliţilor*, în epoca lor de renaştere, pe la mijlocul veacului trecut.

Faţă de insuccesul primelor publicaţii periodice de interes evreesc, nu s'a mai încumetat nimeni să editeze astfel de gazete. Şase ani aveau să treacă până se iveşte un organ destinat în intregime chestiunei evreeşti, scris în bună parte în limba română. Iniţiativa vine de astă dată dela un autodidact, Sigismund Carmellin, care întemeiază la Galaţi, în ziua de 1 Septembrie 1865, un ziar scris în româneşte şi franţuzeşte: *L'Echo Danubien* dedicat la început numai materiilor indicate în sustitlurile depe frontispiciu: „Comercial, agricol industrial, artistic şi literar". Gazeta lui Carmellin avea să cunoască una dintre cele mai sbuciumate existenţe, întocmai cum s'a intâmplat şi cu redactorul ei. Era o foaie peregrinară — am putea foarte bine numi-o nomadă: apărea un timp într'un centru oarecare, îşi înceta apoi, din felurite cauze, existenţa, ca să reapară într'un alt oraş, ba chiar şi într'o altă ţară, sub o nouă înfăţişare, cu titlul bineînţeles schimbat. Pretutindenea, însă, pe unde valurile vieţii l-au mânat pe Sigismund Carmellin, el a răspândit binefacerile unui condei viguros şi neînfricat, iar luminile tribunei sale au chemat la o viaţă civilizată numeroşi evrei ce nu mai voiau să trăiască în obscurantism.

Apărut la Galaţi, *L'Echo Danubien* fuzionează după un interval de timp, în Martie 1866, cu *Moş Ion*, foaie scoasă de poetul şi publicistul originar din Grecia, George Baronzi, iar în locul lor iese sub altă înfăţişare, la Brăila, hebdomadarul de scurtă durată *Pressa Română*, purtând pe frontispiciu numele ambilor redactori. In Octombrie acelaş an, vedem că reapare din nou la Galaţi *L'Echo Danubien*, pentru ca după aproape un an din noua-i existenţă, în

August 1867, Carmellin să-şi mute definitiv ziarul la Bucureşti, unde avea să apară — cu scurte întreruperi — până la 26 Martie 1871, dată la care publicistul e nevoit să părăsească ţara. Deşi subtitlurile ziarului pomeneau de nenumărate rubrici, totuşi Carmellin găseşte de cuviinţă să se ocupe de încă o chestiune ce nu figura printre cele înşirate la apariţia primului număr. Dat fiind că în Capitală, mişcarea antisemită tocmai începe să ia avânt şi lipsind orice fel de publicaţie care să fi venit în sprijinul evreilor, e cât se poate de bine venită gazeta lui Carmelin. De fapt mişcarea împotriva evreilor care se accentuiase nu lovea numai în cei dela oraşe. Chiar şi locuitorii evrei dela sate au suferit de pe urma valului de ură — sau mai bine zis — cu deosebire satele şi cătunele sunt cotropite de acest flagel, prin faptul că goanele celor ce-şi aveau existenţa în comunele rurale, erau zilnic puse în practică cu mai multă înverşunare de guvernul de pe atunci. Era aşa dar momentul prielnic pentru Sigismund Carmellin — care nu ştia ce-i frica sau laşitatea — să intervină în favoarea celor obidiţi. Astfel se face că *L'Echo Danubien*, nu numai că îşi însuseşte o nouă lature de activitate: problema evreească, dar mai mult; Carmellin îşi dedică aproape în intregime hebdomadarul, evreilor din România. Mai ales că întreaga chestiune evreească „fiindu-i aproape de inimă şi cunoscând-o în toate detaliile ei, el o trata cu acea fineţă şi cu acea tărie, ce formează una din calităţile excepţionale ale acestui ziar" [1]).

In timpul când *L'Echo Danubien* apărea la Bucureşti şi când devenise o tribună pentru apărărea evreilor, ca să poată fi citită de cât mai numeroşi din ei, Carmellin tipăreşte şi unele articole în limba germană, limbă vorbită mult de către evreii din România. Tot în această perioadă de timp, şi anume în anul 1868, Sigismund Carmellin a dus prin ziarul său, o vie polemică cu filo-românul Armand Lévy, pe motivul tacticei desfăşurate în chestia evreească. Publicistul francez dase tocmai în acel timp la iveală, în Bucureşti, un ziar deasemenea bilingv: *Israelitul Român* şi avea cu totul alte vederi în problemele pe care le discuta şi Carmellin în *L'Echo Danubien*. Dar nu numai atacurile *Israelitului Român*, au încercat să nimicească foaia lui Carmellin, ci nenumărate au fost încercările împotriva publicistului de curaj, care se avântase pe calea inepui-

[1]) M. Braunştein-Mebaşan, *Sigismund Carmellin*, în *Anuar pentru Israeliţi*, XI (1888-89), Bucureşti 1888, p. 201.

zabilei discuţii asupra chestiei evreeşti. El nu s'a intimidat, însă, şi nici n'a dezarmat. Dimpotrivă. „Unei scrisori deschise (din partea unui *israelit* Fleş) că nimeni nu l-a însărcinat pe Carmellin să ia sub ocrotirea lui cauza evreilor, acesta răspundea calm că, pentru apărarea unei colectivităţi calomniate şi insultate, nu e neapărat necesară o autorizare din partea celor prigoniţi şi ocărâţi, ci numai simţimântul de dreptate, omenie şi nepărtinire. Şi semnează : S. Carmellin Redactorele jurnalului *L'Echo Danubien*, foaie ce apără cauzele juste *fără autorizare*" [1]. Mai toţi acei cărora le convenea ca asupriţii să nu-şi afle apărători, nu priveau deloc favorabil întreprinderea lui Carmellin pusă în slujba populaţiunii evreeşti din ţară. Deoarece aproape în intregime „*L'Echo* era consacrat luptei politice, demascării goanelor şi străduinţei pentru o egală îndreptăţire" [2] a întregii colectivităţi evreeşti din România. Şi nu puţine au fost campaniile ziarelor antisemite pentru exterminarea hebdomadarului *L'Echo Danubien* şi piedicele ce se puneau în calea lui Carmellin. Impotriva tuturor „măsurilor guvernamentale... el şi-a continuat lupta cu o energie crescândă şi cu o jertfă de sine vrednică de-a fi dată ca pildă. Ziarul său, constrâns de atâtea ori să'şi întrerupă apariţia, a reapărut totdeauna la timpul oportun cu noui puteri de viaţă, până în 1871, când fu obligat la o tăcere prelungită; deoarece cutezase să divulge complotul urzit la Ploeşti împotriva evreilor, el fu osândit în lipsă la o pedeapsă severă ceeace-l sili să părăsească Bucureştii" [3]. In afară de vajnica apărare pe care o luase evreimii din ţara noastră, *L'Echo Danubien* a folosit şi istoriei. De el s'a slujit cronicarul evreilor din România Iacob Psantir, pentru lucrările lui. Psantir relatând acest lucru, aduce în acelaş timp omagii lui Carmellin. „Câţi evrei se găsesc în fiecare oraş, am aflat din statistica pe care înţeleptul S. Carmellin redactorul jurnalului *L'Echo Danubien*, a publicat-o; acest bărbat şi-a sacrificat viaţa pentru noi evreii" [4]. Ar mai fi de amintit că în vara anului 1869, Carmel-

---

[1] Barbu Lăzăreanu, *Pentru o istorie contemporană a evreilor din România*, în *Ştiri din lumea evreească*, IV (1925), Nr. 167 din 13 Februarie, p. 9.

[2] M. Schwarzfeld, *Presa evreo-română*, în *lucr. cit.*, p. 107.

[3] Citat de Barbu Lăzăreanu după *Vossische Zeitung*, în lucrarea amintită din ziarul citat. Altă traducere vezi *Fraternitatea*, V (1883), Nr. 38 din 7 Octombrie.

[4] *Cronica ţărilor româneşti* (în idiş), I, Iaşi 1871, p. VIII (într'o notă la prefaţă).

lin încercase, împreună cu Iulius Schein (un văr al lui Lazăr Şăineanu) să redacteze un trisăptămânal în limba germană: *Bucarester Fremden Blatt*. Ziarul al cărui abonament era de lei 30 pe an, n'a durat însă, decât din Martie până în Iulie 1869.

Silit, după cum am văzut, de împrejurări, să părăsească România, Sigismund Carmellin poposeşte la Bruxelles, unde reia editarea ziarului său, de astă dată numai în limba franceză, sub titlul *L'Echo de l'Orient*. Urmându-şi linia de conduită şi drumul pe care l-a trasat aci în ţară cu *L'Echo Danubien*, noua ediţie a acestui hebdomadar pare o desăvârşită continuare. „Principiile conţinute în acea foaie sunt: Egalitatea tuturor oamenilor, respectul religiunei şi a proprietăţei, fraternitatea tuturor naţiunilor şi în fine apărătorul zelos al umanităţii" [1]). Din Belgia îşi strămută apoi publicaţiunea periodică la Amsterdam şi de acolo la Breslau. In acest din urmă oraş Carmellin schimbă din nou titlul gazetei sale, intitulând-o *La Concorde*. „Scopul acestui ziar este de a combate mişcarea antisemitică şi de-a propaga unire şi frăţie între partizanii feluritelor culte" [2]). După o altă trecere de timp, *La Concorde* îşi stabileşte sediul la Buda Pesta, unde se statorniceşte câţiva ani; se transformă într'o tribună bilunară, „apără cu căldură cauza Evreilor şi e scrisă în limbile franceză şi germană" [3]). Primele două pagini tipărite în franţuzeşte, au în cei dintâi ani, ca subtitlu: „Tolerance religeuse, Littérature, Arts et Finance". Iar începând din anul 1884: „Revue franco-allemande paraissant à Budapest". Ediţia germană din acel an se intitulează: *Die Eintracht* „Deutsch-französiche Zeitschrift in Budapest".

In tot timpul acestor peregrinări, Sigismund Carmellin n'a uitat deloc situaţia critică a evreilor din România. Mărturie avem seria de articole semnate de el, articole foarte judicioase şi însufleţite, apărute în colecţia ziarului *Apărătorul* [4]) de sub conducerea lui A. S. Gold, care par scrise anume pentru gazeta evreească din ţara noastră. Carmellin se ocupă acolo de chestiunea emancipării evreilor locuitori în România, relatând amănunţit o seamă de nedreptăţi de

---

[1]) *Vocea Apărătorului*, I (1872), Nr. 15 din 31 Decembrie.

[2]) *Apărătorul*, I (1881), Nr. 5 din 9 Februarie.

[3]) *Ibidem*, IV (II) (1882), Nr. 2 din 10 Ianuarie.

[4]) Articolele lui Carmellin se află în colecţia *Apărătorului* din Februarie şi Martie 1881.

care sufereau cei ce-au fost înlăturaţi în 1879 dela naturalizare. „Pentru a proba Europei că România respectă angajamentele sale, s'a abrogat art. 7 din Constituţiune, care zicea, că numai străinii de rit creştin pot fi naturalizaţi. Actualmente această restricţiune legală nu mai există, dar progresul ce s'a făcut nu este de cât teoretic, lipsit cu desăvârşire de ori ce însemnătate şi utilitate practică. De azi înainte ei pot solicita indigenatul. Insă de la admisibilitate până la admiterea efectivă este o mare distanţă, mai cu seamă în România, unde fiecare caută a pune Evreilor o mulţime de piedici" [1]. Iar pentru că ţinea să fie în curent cu cele ce pătimeau evreii din ţară, redactorul lui *La Concorde* vine pentru un scurt timp iarăşi în România. La sosirea-i „în capitală după o absenţă de 13 ani de zile, toţi prietenii şi cunoscuţii lui i-au făcut o primire foarte călduroasă; amintindu-şi de serviciile aduse Evreilor prin presă" [2]. Dealtminteri confirmarea că în tot timpul activităţii sale Carmellin s'a ocupat în mare parte de soarta evreilor români, o aflăm la moartea lui, petrecută în anul 1887. In acel an scotea continuarea hebdomadarului *L'Echo Danubien*, la Paris, sub titlul *L'Echo de l'Orient*, „Journal International, Politique, Littéraire, Artistique, Financier et Commercial, suite de *La Concorde* de Budapest et de *L'Echo Danubien* de Bucarest, fondé en 1865". Printre alte chestiuni, în ziarul parisian Carmellin scrie şi despre antisemitismul lui Vasile Alecsandri, trimisul diplomatic al României în Franţa [3]. De fapt nici după încetarea din viaţă a lui Sigismund Carmellin, *L'Echo de l'Orient* nu şi-a întrerupt apariţia, ducându-şi mai departe existenţa. Pe frontispiciul gazetei aflăm de astădată că figurează „Fondateur: Sigismond Carmellin", „Directrice: Madame Veuve Sigismond Carmellin", iar „Redacteur en chef: Henri Carmellin". Articolele poartă iscăliturile: Caroline Carmellin şi Henri Carmellin; acesta publică într'unul din numerele anului 1887: „Une Circulaire Ministérielle ou L'ignorance obligatoire en Roumanie". Tot referitor la ţara noastră scrie şi Caroline Carmellin articolul: „Comment la Roumanie progresse".

Sigismund Carmellin, evreu originar din Austria, apare astfel ca unul dintre cei mai vajnici şi devotaţi publicişti pe care i-a cu-

---

[1]) *Apărătorul*, I (1881), Nr. 7 din 23 Februarie.
[2]) *Fraternitatea*, V (1883), Nr. 38 din 7 Octombrie.
[3]) *L'Echo de l'Orient* din 15 Februarie 1887.

noscut până la dânsul presa evreească din România. In intervalul de ani cât a stat aci în ţară şi chiar după ce-a fost nevoit s'o părăsească, s'a identificat cu suferinţele şi năzuinţele coreligionarilor săi şi a fost un susţinător neînduplecat al emancipării evreilor din România. Prin scris a biciuit el fără de cruţare pe cei ce inauguraseră goanele evreilor dela sate, căutând în acelaş timp să le schimbe concepţia greşită pe care şi-au format-o despre evreii născuţi şi crescuţi în ţară. Iar faptul că *L'Echo Danubien* a rezistat *numai* în România timp de aproape cinci ani, înlăturând în acest timp din calea sa nenumărate greutăţi de tot felul, însemnează — raportat la acele timpuri — un adevărat record. Ni se lămureşte astfel, covârşitorul rol pe care l-a avut publicistul Sigismund Carmellin, în perioada de renaştere a evreilor din ţară şi marele lui merit de a fi deschis căile presei, dedicată exclusiv intereselor şi chestiunei evreeşti din România, într'o epocă sumbră pentru fraţii acestui vizionar şi neînfricat mânuitor de condei.

Pe timpul când gazeta lui Carmellin mai apărea la Galaţi, întâlnim la Bucureşti o altă încercare de presă evreească. Este vorba de *Viitorul* „jurnal hebdomadar, politic, moral, religios, comercial şi artistic". Foaia aceasta care se tipărea în franţuzeşte şi româneşte, n'a avut, însă, decât o scurtă durată. A apărut la 5 Noembrie 1866. Fondatorul gazetei era Antoine Lévy, originar din Franţa, sosit chiar în cursul acelui an în România. Anul în care apare hebdomadarul lui Antoine Lévy, a fost nefast pentru evreii din Bucureşti şi plin de surprize neplăcute pentru cei din cuprinsul întregei ţări; au început atunci goanele populaţiei evreeşti dela sate. Vedem astfel cum în cursul lunei Iunie 1866, în timp ce se făceau preparativele pentru inaugurarea Templului Coral din Capitală, scene penibile se ivesc şi copleşesc nu numai pe evreii bucureşteni, dar şi pe cei din restul ţării. Căci în vreme ce la Cameră se discuta articolul 7 din Constituţie, articol de care depindea soarta evreimii române, un grup de adversari ai emancipării acestora năvăleşte pe neaşteptate în strada Sf. Vineri dărâmând noua clădire a Templului. Antoine Lévy, martor ocular al acestor turburări, nu e numai surprins dar şi îndurerat de vandalismele petrecute ziua'n amiază mare, în plin centrul Capitalei. El care sosise dintr'o ţară

în care deviza era: „Libertate, fraternitate, egalitate", nu poate să rămână pasiv. Concepe dar, sub impresia întâmplărilor din acea vară, o tribună care urma să fie pusă în slujba evreilor nedreptăţiţi şi asupriţi. Obţine în acest scop sprijinul material al fruntaşilor evrei din Bucureşti şi scoate săptămânalul — de scurtă durată, însă — *Viitorul*. In coloanele gazetei sale, Antoine Lévy se ridică împotriva prigoanei ce se pornise contra populaţiunii evreeşti din ţară, făcând în acelaş timp apel la minţile luminate ale conducătorilor politici români; solicitându-le naturalizarea evreilor din România.

Ştiri prea multe despre hebdomadarul *Viitorul* nu ni s'a păstrat. Publicistul E. F. Braunştein, ocupându-se de foaia lui Lévy, redă foarte sumar şi eronat descrierea ei. Astfel el îi atribuie lui *Armand* Lévy întemeierea gazetei; îi situiază apariţia la *Iaşi* şi-i indică anul tipăririi *1867*. „*Vietorul*. — L'Avenir, journal hebdomadaire. Jassy 1867, dirigé par Armand Lévy, juif français et auteur de plusieurs ouvrages sur la Roumanie. Fondé par souscription publique ce journal ne put durer pour diverses raisons" [1]). Se pare, însă, din modul în care Braunştein, descrie *Viitorul*, că n'a văzut nici un număr al gazetei, căci altfel nu se explică multele erori în descrierea ei. In ce priveşte subscripţia de care pomeneşte istoriograful şi acest lucru apare ca o nedumerire, deoarece însuşi Antoine Lévy a mărturisit că a scos foaia cu sprijinul efectiv al următorilor fruntaşi evrei: „Iacob Löbel, Halfonii, Jaques Cohen, Weinberg, îmi daseră concursul pe care îl deteră, cu atâta bună voinţă lui Armand Lévy; ei mi-au dat sprijin a funda ziarul" [2]).

Incetând să mai apară *Viitorul*, Antoin Lévy scoate în continuare, un al doilea hebdomadar, scris şi acesta în limbile română şi franceză, sub titlul: *L'Espérance*. Primul număr poartă data de 31 Decembrie 1866. Şi noua foaie a lui Lévy s'a ocupat deasemenea cu combaterea goanelor dela sate şi se pare că şi-a ajuns în bună parte scopul, folosind evreilor din România, după însuşi spusele redactorului ei. Cauza pentru care nici urmarea *Viitorului* n'a avut o mai lungă durată, e foarte uşor de întrevăzut. Solicitat de conducătorii Templului Coral din Bucureşti, Antoine Lévy, care avea studii rabi-

---

[1]) *Op. cit.*, p. 68.

[2]) *Armand Lévy, notiţe asupra vieţei şi activităţei sale*, în *Revista Israelită*, VI (1891), Nr. 8 din 25 Aprilie, p. 215.

nice, acceptă postul de predicator al lăcaşului de cult. Neavând posibilitatea de a se mai dedica exclusiv decât noii sale meniri el abandonează *L'Espérance*, care întrunise mai multe numere până în primăvara anului 1867. Acest lucru apare cu atât mai lămurit dacă avem în vedere că Antoine Lévy fusese solicitat de conducătorii Templului să oficieze slujba religioasă la înmormântarea lui A. L. Löbel, unul dintre fondatorii monumentului religios şi cel ce-a stimulat apariţia ziarului *Viitorul*. Iar în Iulie acelaş an i se dă însărcinarea să rostească discursul de inaugurare al templului reclădit, discurs tipărit apoi în două versiuni: româneşte şi franţuzeşte [1]. In Octombrie 1869, îl aflăm pe Antoine Lévy, în aceiaşi calitate la Iaşi, de unde după un număr de ani avea să se reîntoarcă definitiv în Franţa.

Ca să putem afla dacă foile pe care le-a scos în anii 1866-67 Antoine Lévy, au folosit într'adevăr evreimii din România, nu avem decât să aducem mărturia însuşi a întemeietorului, mărturie rostită într'un discurs funebru la mormântul lui Armand Lévy, încetat din viaţă la Paris. Antoine Lévy aminteşte în faţa mormântului deschis al amicului său, toate peripeţiile şi luptele pe care le-au avut ei de întâmpinat în România, atuncea când s'au dedicat un timp combaterei adversarilor evreilor de pe aceste meleaguri. Printre altele, el pomeneşte şi de contribuţia hebdomadarului său *L'Espérance*, la limpezirea chestiei evreeşti, atât de haotică la venirea lui în ţară. „Când am plecat câţiva ani mai târziu, spre a continua în România opera ta, (Antoine Lévy se referă la timpul cât a stat în Muntenia Armand Lévy, între anii 1856-57) publicând ziarul franceezo-român *Speranţa*, am găsit acţiunea ta atât de eficace şi durabilă, încât cu toată neexperienţa mea, îmi era posibil să influenţez întru atâta opinia publică şi guvernul, încât răscoalele populare, în cari se devastau sinagogile, se ardeau sulurile de lege şi se maltratau Evreii, încetară puţin câte puţin, închisorile în cari gemeau coreligionarii noştri nevinovaţi se deschiseră; ba, guvernul însuşi se văzu silit de opinia publică europeană,—pusă în curent de *Speranţa* de aceste fapte—de a reclădi pe spesele sale frumosul templu israelit din Bucureşti, pe care am avut durerea de a-l vedea dărâmându-l într'o răscoală aţâţată de protivnicii Evreilor" [2]).

---

[1]) *Discours d'inauguration du Temple Choral Israélite de Bucarest*, Buc. 1867.

[2]) *Discurs rostit la mormântul lui Armand Lévy*, în *Egalitatea*, II (1891), Nr. 13 din 29 Martie.

Deducem aşa dar din cele relatate de Antoine Lévy, că *Viitorul* şi mai cu seamă continuarea acestuia: *L'Espérance* — cu toate că ambele n'au avut durată mai îndelungată — au ameliorat în bună parte starea de plâns a evreilor din ţara noastră, pe timpul când pe tronul României urcase domnitorul Carol I şi când ţara a dobândit o nouă Constituţie.

Altă gazetă cu titlul *Israelitul Român*, apare la Bucureşti, în ziua de 26 Iulie 1868. Foaia se tipărea de două ori pe săptămână: Vineri şi Marţi, în două versiuni: în româneşte şi franţuzeşte şi purta ca motto: „Libertate — Egalitate — Frăţietate". Fondatorul gazetei era vestitul Armand Lévy, o veche cunoştinţă a conducătorilor politici români şi a evreilor bucureşteni. El legase o strânsă prietenie cu fruntaşii revoluţionari români încă în urmă cu două decenii, la Paris, unde se refugiară capii mişcării dela 1848: I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, fraţii Golescu şi ceilalţi oameni politici români. Ecoul întâlnirii cu tinerii revoluţionari (Armand Lévy fiind el însuşi o fire revoluţionară), nu se lasă întârziat. Astfel se face că în anul 1853 Armand Lévy dă la iveală prima sa scriere în favoarea Principatelor dunărene [1]), iar peste câţiva ani, în 1856, poposeşte pentru întâia oară în Muntenia, fiind invitatul amicilor săi depe vremuri, dela Paris, reîntorşi între timp în Principate şi deveniţi conducători ai treburilor statului. In scurtul interval de aproape un an numai, Armand Lévy — stabilit în capitala Munteniei — agită ideea emancipării evreilor moldo-valahi, şi se întoarce, după aceea, iarăşi în Franţa. Acolo după ce-şi dă aportul la susţinerea revendicărilor populaţiei evreeşti din cele două Principate româneşti: Moldova şi Muntenia, revendicări expuse cu prilejul Convenţiei dela Paris, prin intermediul *Israelitului Român* pe care-l redactează în 1857 doctorul Iuliu Barasch, se dedică apoi, ca vajnic susţinător, politicei româneşti peste hotare. Vedem astfel, că publică la Paris, în 1858, o lucrare de răsunet (sub anonimat), în două ediţii consecutive, cu referire la politica împăratului Napoleon al III-lea faţă de Principatele

---

[1]) *La Russie sur le Danube.* Avec une protestation des Roumains contre l'invasion de leur patrie et la correspondance sur les Principautés danubiennes entre Demetri Bratiano et Lord Dudley Stuart, Paris 1853.

româneşti [1]. După un interval de ani, dă la iveală o nouă lucrare, aceasta consacrată emancipării evreilor din România [2]. Inserează în acelaş timp, în *L'Opinion Nationale* şi alte gazete, articole în care face cunoscut Europei unirea celor două Principate româneşti sub numele de România. Scrie în acest sens, că statele Europei care se constitue „garanţii drepturilor Românilor au sarcina internaţională d'a veghia asupra sorţii lor şi d'a asigura prosperitatea lor".

Când însă după ce se înfăptuieşte unirea, — la câţiva ani de domnie a lui Alexandru Ioan Cuza—ia naştere în România un curent nou care cerea să fie adus pe tronul ţării un prinţ străin, partizanii acestei mişcări: Anastasie Panu, Eugeniu Carada, C. A. Rosetti şi principele Dimitrie Ghica, se gândesc să recurgă la sprijinul pentru străinătate a lui Armand Lévy. El devine astfel unul din însemnaţii factori ai acelei mişcări. In cursul anului 1864, Anastasie Panu luând drumul Franţei pentru acest mare scop politic românesc, se opreşte la Paris unde-l pune în curent pe Armand Lévy cu orientarea noii politici din România, solicitându-i sprijinul în acţiunea ce urmează să fie desfăşurată, parte în ţară şi mai cu seamă în străinătate. Armand Lévy acceptă noua misiune, lui revenindu-i „menirea să comunice ziarelor pariziene democratice veştile din România şi comentariul lor aşa cum ieşea din condeiul lui Panu, Rosetti şi Carada. Un alt ajutor, tot atât de important, îl dădea Lévy la redactarea în franţuzeşte a broşurilor de propagandă, ce-i erau necesare lui Panu mai cu seamă la Londra" [3]. De fapt nu „avem date suficiente pentru a identifica broşurile redactate de Panu în colaborare cu Lévy, în epoca aceasta, dar din scrisorile" (schimbate)

---

[1] *L'Empereur Napoléon III et les Principautés Roumaines*, Paris 1858. Cu privire la aceastǎ lucrare adăogăm că ea a făcut pe mulţi istorici români să o ia ca bază a cercetărilor lor. A. D. Xenopol care după cum se ştie n'a fost deloc amic al evreilor, se foloseşte în nenumărate locuri, în a sa *Istorie a Românilor*, de scrierea lui Armand Lévy, fără a aminti şi credem chiar, fără a bănui că se conduce după opera unui evreu, care era în acelaş timp luptător pentru chestia evreească din România şi filo român. Iar Dimitrie A. Sturdza, deasemenea recurge la cele scrise de Armand Lévy şi mai mult încă; în volumul VII din *Acte şi documente relative la Istoria renaşterei României*, publicat în colaborare cu Ghenadie Petrescu şi Dimitrie C. Sturdza (Buc. 1892), reproduce în întregime lucrarea evreului Lévy.

[2] *L'emancipation Israélite en Roumanie*, Paris 1861.

[3] Olimpiu Boitoş, *Contribuţii la istoria misiunii lui A. Panu în Apus (1864)*, Cluj 1935, p. 5.

„reiese neîndoios că ele erau"[1]) desigur numeroase. Totuşi, am a-juns să identificăm două dintre aceste scrieri[2]). Triumfând după un timp cauza la care contribuise, după cum se constată aci şi evreul francez Armand Lévy, iar pe tronul României suindu-se prinţul la a cărui aducere a conlucrat cu tot elanul său, mirarea lui Lévy e nespus de mare, când află—desigur din ziarele redactate de Antoine Lévy—că prigoanele împotriva evreilor din România se inteţesc zi de zi. Mirarea lui se transformă în consternare când i se vesteşte că prigonirile sunt patronate de fostul său prieten de pe vremuri, revoluţionarul I. C. Brătianu, devenit între timp prim ministru. Soseşte deci din nou în România, lansând la 26 Iulie 1868 *Israelitul Român*, care avea să dureze până în Mai 1869. Odată apărută gazeta, Armand Lévy începe lupta dela capăt, în favoarea evreilor. Combate cu multă vigoare măsurile restrictive pe care primul ministru le ordonă împotriva elementului evreesc şi revolta lui se evidenţiază chiar şi din rândurile scrise în programul *Israelitului Român*:

„Ni se zicea la 1856: Vă vom primi în frăţietate, dar mai întâi trebue ca România să fie; cestiunea voastră ar compromite Unirea; aveţi abnegare ca şi ţăranii.

„După ce Unirea s'a făcut ni s'a zis la 1860: Cum să declarăm pe Israeliţi cetăţeni, când ţăranii sunt încă servi; lăsaţi-ne mai întâi să rezolvăm cestiunea rurală.

„Şi după emanciparea ţăranilor ni s'a zis: 'Nainte d'a vă acorda drepturile ce vor mări influenţa şi acţiunea voastră, lăsaţi-ne să incuragiăm industria română, să protegiăm comercianţii români; voi nu sunteţi decât nişte streini.

„Dar streini sunt oare într'o naţiune cei cari o locuesc din tată în fiu.

„Vă rechiemăm pe voi oameni dela 1848, la principiile dela 48. Atunci ne-aţi recunoscut de fraţii voştri. Avem conştiinţă că n'am demeritat".

Toate argumentele lui Armand Lévy n'au putut, însă, să-l convingă pe I. C. Brătianu ca persecuţiile şi nedreptăţile împotriva evreilor să înceteze. Se pare că şi din partea unor evrei, Armand

---

[1]) Olimpiu Boitoş, *op. cit.*, p. 5 şi 6.

[2]) *Note sur les Principautés-Unies de Moldavie et de Valachie*, Paris 1864; *L'autonomie Roumaine et les puissances garantes*, Paris 1866.

Lévy a întâmpinat piedici în lupta curagioasă pe care o pornise prin *Israelitul Român*. Cu Sigismund Carmellin directorul lui *L'Echo Danubien*, Lévy nu se mulţumeşte numai să polemizeze violent, ci îl şi provoacă la duel. Carmellin îi ripostează însă, că viaţa el şi-a pus-o în slujba evreilor din România, care au nevoie de apărători şi deci nu-i poate satisface capriciul ca să primească lupta cavalerească, el preferând pe aceea a condeiului. Un sprijin, însă, efectiv, la redactarea gazetei a avut-o Armand Lévy din partea tânărului doctor în filosofie Leopold Stern, care s'a ocupat de versiunea românească a *Israelitului Român*.

O încercare eroică mai porneşte Armand Lévy cu scopul de-a demonstra fostului revoluţionar dela 1848 netemeinicia celor puse de detractori în sarcina evreilor. Este vorba de un voiaj pe care-l întreprinde prin întreaga ţară (împreună cu Antoine Lévy) încercând să facă o anchetă în toate regiunile locuite de evrei, asupra stării şi situaţiei lor deplorabile. Episodul călătoriei nelipsită de peripeţii ni-l povesteşte Antoine Lévy în pomenitul discurs funebru rostit la mormântul lui Armand Lévy. „Când m'ai văzut în luptă cu dificultăţi, ce covârşeau puterile mele, ai sosit în grabă spre a lupta alăturea cu mine, publicând din nou *Israelitul Român*. Tu ai obţinut atuncea dela Kogălniceanu, pe atunci ministru de interne, care era convins de imparţialitatea noastră, dreptul pentru noi de a studia starea morală şi socială a coreligionarilor noştri şi a-i da părerea noastră asupra aceleia ce ar fi cu putinţă a face în favoarea lor" [1]).

Tot despre acea epocă ne aminteşte şi Iacob Psantir, cronicarul evreilor din România. „Armand Lévy a dus pe acele vremuri o mare politică la Bucureşti, iar guvernul român i-a îngăduit să facă numărătoarea evreilor din întreaga ţară. In anul 70 a plecat împreună cu Antoine Lévy în Moldova, iar bunul meu amic Achiba Samuel Lévy i-a călăuzit" [2]).

Reîntors din Moldova şi după ce constatase regimul la care erau supuşi evreii de către organele administrative ale ţării, Armand Lévy îşi dă seama că toate sforţările sale sunt inutile şi că în nici un caz nu poate să readucă pe conducătorii guvernului la vechile sentimente democratice cu care s'au afişat la 1848. Dă la iveală un

---

1) *Egalitatea*, II (1891), Nr. 13 din 29 Martie.

2) דער עמיגראנט *(Emigrantul)*, II (1883), Nr. 25 din 8 Aprilie.

violent pamflet: o scrisoare deschisă adresată primului ministru [1]), în care înfăţişează adevărata situaţie a evreilor din România şi ia din nou calea Franţei. La Paris publică altă broşură în care deasemenea analizează — înfăţişând întregei lumi civilizate — mişcarea antisemită din România şi toate persecuţiile la care erau supuşi locuitorii evrei din ţară, pe temeiul articolulului 7 din noua Constituţie dela 1866 [2]). Amărăciunea lui Armand Lévy se explică foarte bine prin faptul că, atât timp cât a stat el în România, deşi n'a fost scutit de atacuri şi înjurături prin presa antisemită [3]), a sperat tot timpul că situaţia evreilor se va ameliora treptat, până când şi-a dat seama de contrariul. Ca şi înaintaşii lui în publicistică, el mai nutrea un timp speranţa că evreii trebue să persiste (scria aceste lucruri în programul *Israelitului Român*) „d'a bate la poarta cetăţii române, până li se va deschide". Timpul avea să-l dezică însă, după ce mai publică în Franţa încă un număr de lucrări, toate în favoarea României [4]) şi când se hotărîşte să vadă iarăşi, la bătrâneţe, ţara la a cărei înălţare şi la al cărei progres şi-a dat aportul. Sosit pentru a treia oară la Bucureşti, în anul 1885, după primele zile se convinge că încă nu s'a deschis poarta „cetăţii române" pentru evreii din ţară. El este chiar constrâns să-şi grăbească plecarea (în urma unei tentative de asasinat împotriva-i), ca să fie scutit de un decret de expulzare. In chipul acesta a vizitat pentru cea din urmă oară, prietenul României, Armand Lévy, ţara la a cărei renaştere şi mărire a lucrat timp de câteva decenii [5]). Faptele lui Armand Lévy, (dispărut

---

[1]) *Lettre à M. Jean Bratiano sur La Question Israelite en Roumanie*, Bucarest 1869.

[2]) *L'Occident et la persécution israélite en Roumanie*, Paris 1870.

[3]) Cesar ·Boliac care în nenumărate rânduri atacase *Israelitul Român*, scrie în ziarul său: *Trompeta Carpaţilor* (VII (1869) Nr. 738 din 2 lunie) că Armand Lévy a dirijat între timp şi o foaie franceză aci în România. „Gazeta franceză *l'Etoile d'Orient* din Bucureşti, redigeată de d-l Armand Lévy agentele alianţei universale. Comentariul însă din jurnalul d-lui Armand Lévy *l'Etoile d'Orient*". Adevărul e însă că pomenitul ziar francez a fost condus (după cum aflăm din lucrarea lui Nerva Hodoş şi Al Sadi Ionescu) de L. E. Korcznysky. Iar dr. E. Schwarzfeld (în *Egalitatea*, II (1891) Nr. 13 din 29 Martie) lămureşte în intregime confuzia pe care o făcuse Boliac. „Dar pe când lua astfel apărarea a lor noştri (în *Israelitul Român*) [Armand Lévy] insera în *l'Etoile d'Orient* articole pentru autonomia Cretei şi a Bulgariei".

[4]) *La Roumanie et la liberté du Danube*, Paris 1883; *La Question d'Orient et les périls extrêmes de la République*, Paris 1883.

[5]) O altă operă măreaţă a dus la capăt Armand Lévy, prin ziarul său *Israelitul Român*. Astfel aflăm că „iniţiativa de a se ridica actuala statue lui

din viaţă în anul 1891, într'o cumplită sărăcie) au rămas necunoscute până şi acelora dintre amicii săi, cu care a conlucrat riscându-şi în nenumărate rânduri viaţa, pentru unicul scop: triumfarea democraţiei.

După un interval de două luni dela dispariţia ziarului *L'Echo Danubien* al lui Carmellin, apare la Bucureşti o tribună în limba germană: *Rumänische Post*, dedicată literaturii şi chestiunilor ce frământau viaţa evreilor din România. Hebdomadarul german, apărut la 16 Aprilie 1871, devine bisăptămânal cu începere dela 5 Mai 1871 până la 8 Octombrie acelaş an, când se tipăreşte iarăş odată pe săptămână. Dela 3 Decembrie *Rumänische Post* îşi continuă apoi regulat apariţia de două ori pe săptămână, Marţea şi Vinerea.

Fondatorul gazetei era consulul Statelor Unite în România, Benjamin Franklin Peixotto, sosit în ţară în Ianuarie 1871. La redactarea ei au contribuit Adolf Stern (secretarul lui Peixotto) şi fratele său Leopold Stern, fost colaborator la *Israelitul Român* dela 1868-69. Deabia venit în ţară, Peixotto „căuta să intre în contact cu bărbaţii politici influenţi şi chiar cu protivnicii cei mai vajnici în chestia israelită. In acelaşi ordine de idei se hotărî să înfiinţeze un ziar care să lămurească opinia publică. Cunoştea doar din America rostul şi puterea presei" [1].

Apariţia gazetei lui Peixotto era cât se poate de nimerită, deoarece se simţea trebuinţa pe acele timpuri, ca arbitri neutri să tempereze zelul unor politicieni care găseau mereu alte prilejuri de asuprire a evreilor. El ia deci sub scutul ziarului său pe cei fără de patrie (deşi erau născuţi în patria părinţilor lor), făcând acest lucru ca un apostolat. Doar nu zadarnic a traversat el Oceanul ca să se oprească într'o ţară, despre care ştia din auzite, că era situată pe malul unui fluviu Danubiul, şi că unele obiceiuri politice româneşti, sunt originale în privinţa tratamentului evreilor. „Cel dintâi articol „Programa noastră", scris chiar de Peixotto... făcu senzaţie şi câştigă ziarului dela început un loc de frunte în presă. Acest număr

---

Mihai Viteazul din faţa Universităţii din Bucureşti, a fost luată de rabinul Anton Lévy (acelaş care a editat ziarele *Viitorul* şi *L'Espérance* n. n.), în unire cu Comunitatea israelită din Bucureşti, deschizând o subscripţie publică între evrei prin ziarul „Israelitul Român" din anul 1868". (I. B. Brociner, *Chestiunea Israeliţilor Români*, Bucureşti 1910, p. 121).

[1]) Dr. Ad. Stern, *Din viaţa unui evreu român*, Bucureşti 1915, p. 104-105.

avea o traducere... din poézia lui Cesar Boliac „Bătrâna cochetă la oglindă" căreia i-au urmat alte tălmăciri din Alecsandri, Bolintineanu"[1]) şi încă o seamă de scriitori români, traduceri datorite lui Adolphe Stern.

Pentru ca să fie în întregime informat asupra situaţiei în care se aflau în acel moment evreii din România, Peixotto colindă târgurile Moldovei în care sălăşluiau evreii într'o stare deplorabilă. El adună date sperând să le folosească apoi cu prilejul unei iniţiative fără precedent în România. Năzuinţa lui Peixotto era să înfăptuiască un proect de emigrare în masă a evreilor moldoveni, mai cu seamă înspre America. In acest scop porneşte să desfăşoare o vie propagandă prin *Rumänische Post*. Deşi guvernul român s'a arătat de acord cu proectul consulului american, împotrivirea avea să vină însă, din partea unor evrei, care invocau argumentul că, acelora dintre fraţii lor ce se vor fi hotărît a lua calea Americei, li se vor aduce apoi învinuirea de către români, că nu-şi iubesc îndeajuns patria în care s'au născut şi în care vieţuiesc. Totuşi începând din acel an diferite grupuri de evrei se îndreaptă spre America. Fiind însă ocupat cu felurite lucrări, Peixotto predă lui Leopold Stern conducerea gazetei. Tânărul doctor în filosofie, născut în România, din momentul când se află în fruntea ziarului se hotărîşte să-i dea şi o versiune în limba ţării. Astfel vedem că începând cu nr. 148 din 12 Decembrie 1872, *Rumänische Post* cuprinde opt pagini: patru scrise în limba germană şi alte patru în româneşte, sub titlul *Poşta Română*. Devenind tribună evreească în limba ţării româneşti, *Poşta Română* atrage asupra-şi luarea aminte a conducătorilor politici şi a presei româneşti. Constatăm astfel cum foaia românească *Albina* dela Pesta se grăbeşte să scrie despre ziarul de sub conducerea redacţională a lui Leopold Stern, că această „foaie apără cu dibăcie interesele evreilor şi [în] special emanciparea sau egalitatea de drept a evreilor din România, — ce noi de fel nu luăm în nume de rău, pentru că, ca democraţi, din principiu nu putem fi în contra egalei îndreptăţiri"[2]). Ajunge apoi la concluzia că începând dela acea dată *Poşta Română* fiind scrisă în româneşte „se supune controlei opiniei publice româneşti"[3]).

---

[1]) Dr. Ad. Stern, *op. cit.*, p. 105.
[2]) Anul VII (1873) din 3 Ianuarie.
[3]) *Ibidem.*

In tot timpul apariției — la început *Rumänische Post*, iar după aceia ediția românească *Poşta Română* — a dat o deosebită atenție nu numai politicei ci şi fenomenului cultural. In afară de traducerile în versuri pe care le publică Adolphe Stern în limba germană, el aduce apoi *Poştei Române*, fragmentar, tălmăcirea operei lui Henry Thomas Buckle: *Istoria civilizațiunei în Anglia*, pe care o semnează cu inițialele *A. S.* [1]. Tot la ediția românească îl întâlnim şi pe liceanul ieşan Elias Schwarzfeld (viitorul istoric şi conducător al ziarului *Fraternitatea*), cu o serie de schițe literare realiste şi traduceri în proză. La *Rumänische Post* mai conlucrează un timp un publicist bun cunoscător al limbei germane: Iulius Schein, care în vara lui 1869 redactase cu Sigismund Carmellin *Bucarester Fremden Blatt*. In două versiuni a apărut ziarul bisăptămânal, al lui Peixotto, cu subtitlurile: „politic, ştiințific, literar şi economic", până la 26 Iunie 1873, dată la care îşi încetează definitiv existența.

Fiind scris cu talent de către tineri publicişti ce cunoşteau meşteşugul gazetăriei, ziarul în amândouă textele: *Rumänische Post* şi *Poşta Română*, a susținut „tot timpul vieții sale, o luptă energică şi curagioasă, înfruntând toate greutățile, insultele, ba chiar amenințările cari n'au lipsit" [2]. Cu *Rumänische Post* (*Poşta Română*) se încheie seria gazetelor scoase de evreii sosiți în solie din străinătate în bună parte anume pentru acest scop. Colecția anilor din ziarul germano-român conține multe scene dureroase şi peripeții prin care au trecut evreii depe aceste meleaguri în drumul lor spre emancipare. Benjamin Franklin Peixotto, cu *Rumänische Post*, şi-a legat pentru totdeauna numele său, de etapa de progres, din acei ani, deoarece ziarul său a fost un vajnic apărător al nedeslegatei chestiuni evreeşti, pe care o discutau decenii dearândul cei ce întrevedeau soluția şi deslegarea ei. După plecarea lui Peixotto, evreii supuşi români, au rămas mai departe la discreția primului factor administrativ, iar chestia evreească şi-a continuat procesul ei nefericit.

---

[1]) Buckle cu *Istoria civilisației* făcuse o adâncă impresie şi asupra membrilor dela Junimea din Iaşi. Din „amintirile" lui Gh. Panu aflăm că cel care răspândise gustul citirii scrierilor lui Buckle a fost Titu Maiorescu. Pe tema ideilor sociologului şi istoricului englez a ținut Maiorescu un curs la Universitatea din Bucureşti, iar în urmă un ciclu de prelegeri populare.

[2]) Dr. A. Stern, *op. cit.*, p. 105.

Din anul 1859, odată cu dispariţia *Gazetei Romăno-Evreeşti*, Iaşul n'a mai avut nici un ziar al evreilor scris în româneşte, ci numai sporadice foi, tipărite în idiş [1]). O nouă încercare vedem că întreprinde un tânăr profesor de limba ebraică, M. Hurwitz — poposit la Iaşi — cu o foaie intitulată: *Timpul*. Ziarul lui Hurwitz a apărut la 4 Februarie 1872 şi n'a avut decât o scurtă durată; câteva numere. Se tipărea în două texte: românesc şi ebraic [2]).

In primul număr al *Timpului*, în „Revista internă", se aduce cititorilor o privire de amsamblu asupra stadiului în care se afla în acel moment, chestia evreească din România.

„Vom începe revista noastră din numărul întâi prin a ne împlini o datorie de recunoştinţă către guvernul actual, de la venirea căruia, coreligionarii noştri, au încetat a fi victima persecuţiunilor şi a brutalităţii de tot felul...

„Cu toate acestea soarta bieţilor Israeliţi din România este departe de a fi satisfăcătoare. Nu ne îndoim însă că în curând un

---

1) Amintim seria II-a şi a treia din כורות העתים (*Korot Haitim*) din anii 1860 şi 1867.

2) Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu (în *lucr. cit.*, p. 724) înregistrează sumar şi eronat apariţia gazetei: „*Timpul* Iaşi. Fevr. — ? 1872. Apare în româneşte şi jargon evreiesc". Intr'o istorie a teatrului evreesc, scrisă de B. Gorin, în idiş (vol. I, New York 1918, p. 195-96), autorul ei, vorbind de Hurwitz crede că *Timpul* a fost scos la Iaşi în anul 1871. La fel de greşit scrie şi Z. Reisen, în volumul I din *Lexiconul* său, tot în idiş (Vilna 1926, coloana 882) că, Hurwitz a dat la iveală *Timpul* în 1871. Al treilea biograf al lui Hurwitz, Zalman Zilberzweig, deasemenea pomeneşte în primul volum din *Lexiconul teatrului evreesc* în idiş (New York 1931 p. 591) că, în „anul 1871 (M. Hurwitz) a dat la iveală în ebraică şi româneşte un ziar „Timpul", care însă n'a avut o lungă durată".

Bibliograful american, Dr. Iacob Shatzky, în volumul jubiliar: *Două sute cincizeci de ani presă idiş*, 1686—1936 (New York 1937, p. 302), fără a cunoaşte cele ce cuprind despre *Timpul*, lucrările amintite, ale lui B. Gorin şi Z. Zilberzweig (apărute totuşi şi ele la New-York), are o presupunere fantezistă cu privire la gazeta lui Hurwitz. Astfel, Dr. I. Shatzky afirmă fără nici un temei, că, *Timpul* dela 1872 pare să fie o continuare a foii cu acelaş nume, apărută la 1859, şi deci a existat în tot cursul acelor ani. Bibliograful american nici nu bănuieşte ce eroare mare comite, cu această originală enunţare, deoarece *Timpul* דיא צייט dela 1859, de sub redacţia lui Naftali C. Popper şi C. Cahane, nu s'a tipărit decât în zece numere; în ce priveşte *Timpul* lui Hurwitz, foaia aceasta a fost întemeiată tocmai după o trecere de 13 ani. Dr. Iacob Shatzky a scăpat din vedere faptul că *Timpul* lui Popper şi Cahane s'a tipărit în Bucureşti, iar cel al lui Hurwitz, în oraşul Iaşi. Acest amănunt nu l-a ţinut în seamă cercetătorul american al presei idiş, care n'a auzit, se vede, niciodată, de numele lui Naftali C. Popper şi C. Cahane şi nici de M. Hurwitz; că ei ar fi fost redactorii celor două gazete discutate (deşi M. A Hurwitz a trăit mulţi ani la New-York — după plecarea-i din România — unde a şi murit în anul 1910, oraş în care îşi are reşedinţa chiar şi dr. Iacob Shatzky). Mai ales covârşitorul amănunt, că *Timpul* דיא צייט al lui Naftali C. Popper şi C. Cahane dela 1959, a fost scris jumătate in *idiş* şi jumătate în româneşte, iar *Timpul* lui Hurwitz se redacta în *ebraică* şi româneşte,

guvern şi nişte Camere, cari n'au suferit a se spolia detentorii de obligaţiuni, vor şti a face ca nici coreligionarii noştri să nu mai fie spoliaţi de un drept natural, de dreptul de a lua parte la lucrările ţării, în care trăesc şi plătesc contribuţiuni ca şi ori care locuitor.

„Camerile fiind d'abia deschise nu avem nimic nou de înregistrat; se vorbeşte mult că chiar în sesiunea actuală guvernul va supune Camerilor un proect pentru darea de drepturi civile şi politice Israeliţilor născuţi în România. Era şi timpul ca guvernul să se gândească la aceasta; spiritul secolului în care trăim nu mai permite ca oamenii să se deosebească între ei prin religiune, ci prin avere, merite şi capacitate".

Rândurile acestea aveau să-l întărite pe Cesar Boliac, care fiind un vajnic naţionalist (deşi de origine evreească) a încercat să alarmeze opinia publică din România, scriind că spre a mai avea „cu ce să se mândrească guvernul actual, vestim publicul român că spre mai bună înţelegere şi unitate între Români şi Jidovi, între Românii de rit israelit şi Jidovii de rit creştin [?], se editează în Iaşi o gazetă guvernamentală [?] tipărită în Jidoveşte [?] şi în Româneşte, sub numele de *Timpul*".[1]) Continuă, apoi, afirmând că, ziarul are cutezanţa să scrie „că a se nesocoti Jidovii este a se nesocoti inteligenţa şi civilisaţiunea, pentru că nu este nici un Jidov: hamal, birjar, sacagiu etc., care să nu ştie citi în limba lui şi prin urmare

---

deasemenea nu l-a aflat dr. Iacob Shatzky. Căci altfel nu mai amintea cel puţin ziarul lui Hurwitz, care ieşea din cadrul preocupărilor sale de bibliograf, al presei exclusiv idiş.

Constatăm astfel că nici un bibliograf nu scrie ceva lămurit despre *Timpul* lui M. Hurwitz. De aci se deduce că, în afară de Cesar Boliac, toţi ceilalţi n'au cunoscut foaia apărută *nu* la 1871, ci în Februarie 1872.

In ce priveşte titlul ebraic al *Timpului*, nu l-am putut afla din pricina faptului că nici un istoric al presei ebraice, n'are vreo menţiune despre acest ziar; până şi Iosif Lin, autorul lucrării *Die hebräische Presse* (Berlin 1928), nu pomeneşte deloc această foaie. Şi astfel se face că titlul ebraic al *Timpului* rămâne necunoscut.

Lucrarea alcătuită de dr. Iacob Shatzky cuprinde şi o interesantă cercetare despre עת לדבר (Timpul de vorbit); ziarul publicat în idiş, la Bucureşti, de Arie Silberstein, în anul 1859. Se constată astfel, încă odată, eroarea înfăptuită de dr. M. A. Halevy, atunci când confundase *Timpul* ד״א צײט al lui Naftali C. Popper şi C. Cahane, cu עת לדבר (Timpul de vorbit), ambele apărute în oraşul Bucureşti, în anul 1859. Cu o singură deosebire fundamentală însă. Foaia lui Silberstein era scrisă numai în idiş (din pricina aceasta nu i-am dedicat o cercetare mai pe larg) pe când ziarul lui Popper şi Cahane era bilingv: românesc şi idiş (vezi pp. 27-36 ale cărţii noastre).

[1]) *Trompeta Carpaţilor*, X (1872), Nr. 969 din 17 Februarie.

care să nu fie civilisat" [1]. Dar nu numai atât. Cesar Boliac, uitându-şi origina, în ferocitatea naţionalismului său integral, renegându-şi adevăraţii strămoşi, încearcă să lovească în întreaga populaţiune evreească din România. Il vedem astfel, în calitatea lui de ales al naţiunii, denunţând Camerei „marele pericol" ce ameninţă România, odată cu apariţia gazetei lui M. Hurwitz.

„Anunţ o interpelare guvernului întreg, şi mai cu seamă şefului cabinetului! Aş ruga pe Adunare să'mi dea atenţiune, fiindcă e o cestiune din cele mai grave care s'a ivit în România. Interpelarea pe care am să o fac guvernului este în privinţa unei gazete scrisă şi publicată cu litere evreeşti. (Aplause şi râsete). Nu râdeţi, D-lor, de cele sfinte... O gazetă scrisă în evreeşte şi tradusă în româneşte s'a editat şi publicat la Iaşi, şi a avut îndrăzneala să'mi adreseze mie numărul cel dintâiu. (Ilaritate).

„In această gazetă se zice curat şi simplu, după ce se arată că Jidovii sunt cei mai civilizaţi din ţara noastră, că în această sesiune guvernul are de gând să dea toate drepturile politice Jidovilor, şi până acum n'am văzut în *Monitor* nici un comunicat care să desmintă aceasta. (Aplause). Fac dară această interpelare, pentru că n'aş voi să se compromită acest guvern pe care noi îl credem guvern naţionale" [2]

Ministrul justiţiei, într'o viitoare şedinţă a Camerei, fără să se emoţioneze de conţinutul interpelării lui Boliac, îi răspunde foarte calm, antisemitului de origină evreească, dându-i în acelaş timp şi o lecţie constituţională.

„Vine domnia-sa [Cesar Boliac] şi interpelă pe guvern de ce permite ca un jurnal în limba străină să facă politică la noi, când trebue să ştie domnia-sa că nici Constituţiunea, nici legile ţării nu permit guvernului a interzice aceasta..."

„D. Boliac. De ce nu aţi dat [un] comunicat?"

„D. ministru [al] justiţiei. Eu mă mulţumesc a lua act că în viitor domnul Boliac va fi om just cu toată lumea" [3].

Cesar Boliac, însă, nu se calmează deloc. In ziarul său *Trompeta Carpaţilor*, continuă să atace cu înverşunare *Timpul* ieşan. De

---

[1]) *Trompeta Carpaţilor*, X (1872) Nr. 969 din 17 Februarie.
[2]) *Monitorul Oficial al României*, Nr. 43 din 24 Februarie 1872, p. 248-49.
[3]) *Ibidem*, Nr. 45 din 26 Februarie 1872, p. 259.

prisos au fost, însă, svâcolirile antisemitului, deoarece după câteva numere, gazeta română-ebraică își încetează dela sine apariția. Se vede că tânărul idealist M. Hurwitz n'a putut nici dânsul să trezească gustul pentru citirea gazetelor printre evreii moldoveni, care nu simțeau se pare nevoia absolută a presei evreești [1]. Cu această foaie a luat sfârșit seria publicațiunilor periodice evrești, în două versiuni. Căci începând din acel an, apare la Iași, primul ziar evreesc, scris în întregime în graiul țării românești.

---

[1]) După cum nici în anii 1877-78 n'a putut să stârnească entuziasm printre evreii bucureșteni, cu repertoriul său teatral, în idiș, pe care l-a opus celui creat de Goldfaden.

II

ZIARELE SCRISE'N INTREGIME ÎN ROMÂNEŞTE

(1872 — 1886)

VOACEA APĂRĂTORULUI

PRESENTUL

FRATERNITATEA

APĂRĂTORUL

STINDARDUL

ECOUL TINERIMEI

VOCEA DREPTĂŢEI

INFRĂŢIREA

Ziaristica evreească — după cum s'a putut constata în precedentul capitol — s'a desvoltat uimitor de repede, datorită solilor veniţi din străinătate. Luminile aduse de publiciştii cu vederi largi şi răspândirea ideilor apusene, au dat un nou ritm vieţii evreeşti din România. In intervalul de un deceniu şi jumătate, seria de gazete bilingve, a înlesnit evreilor, să facă un salt înainte cu o jumătate de veac. Căci publicaţiunile periodice tipărite cu începere dela 1857, chiar dacă au fost încercări, au însemnat însă şi realizări, dat fiind că au trezit la o viaţă nouă generaţiile de evrei născuţi în Principate.

O nouă schimbare se întrevede însă, odată cu evoluţia ţărilor româneşti. Tinerii evrei, cărora statul, odată cu înmulţirea şcolilor le deschide şi lor lăcaşurile de cultură, se adaptează curând normelor noui de viaţă. Şi astfel vedem că, odată cu al şaptelea deceniu al veacului trecut, se naşte şi o presă evreească scrisă de elementele ce-au frecventat şcolile în ţară şi care au înţeles că, de astă dată, ziaristica destinată poporului evreesc, are şi ea nevoie să fie încadrată în ritmul scrisului românesc.

Aşa dar „la 1872 când noua generaţie începu să ia avânt, conştientă de situaţia ei precară şi alarmată de agitaţiile şi prigonirile necurmate, se hotărî să reziste şi să se grupeze în jurul unui organ de publicitate, dela care îşi promitea mult" [1]), acest organ era în întregime scris în româneşte. Foaia apărută în capitala Moldovei, purta un nume simbolic: *Voacea Apărătorului*. Primul număr s'a tipărit la 24 Septembrie 1872.

Anul în care Marcu Feldman (Câmpeanu) întemeetorul „Gazetei Române Evreeşti" dela 1859 redactează — cu concursul redacţional al elevilor de liceu Elias Schwarzfeld şi S. I. Grosmann şi cu cel

---

[1]) M. S[chwarzfeld], *Povestea unei vieţi*, VII, în *Egalitatea* XXXIV (1924), Nr. 39 din 26 Septembrie.

administrativ al lui L. Rosenblum și D. Paucker — hebdomadarul în limba țării românești, este anul tranziției. Acest an marchează începutul adevăratului progres, pe tărâm cultural, renașterea de mult râvnită și în acelaș timp, o nouă eră în presa destinată exclusiv politicei și culturii evreilor din România.

Numărul 1 din *Voacea Apărătorului* avea subtitlurile: „ziar literar, politic și comercial"; se anunța hebdomadar și purta pe frontispiciu deviza: „Libertate, fraternitate, patriotism". Incepând chiar din prima zi, Marcu Feldman se ocupă de formula lansată de Benjamin Franklin Peixotto prin *Rumänishe Post*, referitoare la emigrarea evreilor în America. Totodată se anunță cititorii că *Voacea Apărătorului* a eșit din „pulberea în care au căzut și zac iudeii din România de la 1866, de când în țară s'a format *partidul roșilor* și *fracțiunea liberă independentă* (?)". In program, ziarul e trimis să lupte prin îndemnuri din care cuvintele de alintare nu lipsesc: „Curaj copile! mergi iute și te suie pe tribuna publicității și luptă-te cu adversarii cu arma literaturei, cu arma aceea care a scăpat mai pe toată omenirea de sclavie, de absolutism". Incepând cu numărul 3 gazeta își schimbă felul de scriere — și de pronunțare — moldovenesc al titlului: *Voacea*, prin cel de *Vocea*, apropiindu-se deci, de chipul de rostire al Munteniei. Colecția anului I compusă din 15 numere, ne arată cum nu mult după apariție, au tăbărît asupra ziarului, doi atacatori încercați: *Trompeta Carpaților* a pomenitului antisemit Cesar Boliac și *Curierul de Iassi*. Fără a se intimida câtuși de puțin, *Voacea Apărătorului* ripostează cu vigoare adversarilor, ce nu cruță de loc invectivele la adresa presei și a populațiunii evreești din țară. In acelaș timp, redactorul ziarului, Marcu Feldman, e atent la cele ce scriu colaboratorii, în coloanele foii sale, iar pentru a-și putea urma calea pe care și-a propus-o în program, tipărește în numărul 5 al gazetei, un avertisment pentru colaboratori: „Toți amatorii de a colabora la ziarul *Vocea Apărătorului*, sunt invitați a se conforma cu legea Presei dela 1862, care nu prohibă a se discuta actele Ministeriale. Dar nu tolerează a se critica și faptele personale, și pe lângă aceasta, să nu intre în scrierile D-lor, în viața și afacerile lor personale... ferindu-se tot odată a blama pe Români în statul cărora iudeii au primit ospitalitatea".

Marcu Feldman, care într'al cincilea număr al ziarului înștiințâ pe cititori, că e unicul proprietar al *Vocii Apărătorului*, se

retrage dela conducere chiar dela numărul următor, din pricina unei neînţelegeri cu tinerii publicişti, ce alcătuiau un fel de comitet de conducere al ziarului. După un timp dela plecarea lui Feldman, direcţia *Vocii Apărătorului* o preia Marcu Rosenfeld, pe atunci „directorul şcoalelor Israelite din Iaşi... şi profesor de limba română... numit în virtutea unui concurs public şi în urma unui decret al ministerului de Instrucţiune publică" [1]). Incepând cu numărul 11, ziarul poartă pe frontispiciu un motto nou: „Nici odată drepturi fără datorii — Nici odată datorii fără drepturi"; iar dela al doilea an de apariţie şi anume: dela numărul 1 cu data de 9 Ianuarie 1873, *Vocea Apărătorului* adaogă încă o deviză: „Aceleaşi drepturi pentru toţi — Aceleaşi datorii pentru toţi" şi se tipăreşte de două ori pe săptămână.

Dela apariţie, *Vocea Apărătorului* a stârnit unele polemici cu detractorii evreilor, pentru atitudinea-i fermă. Urmând acelaş drum şi sub redactarea lui Rosenfeld, gazeta se orientează şi spre o formă culturală. Incep să se arate totodată - după plecarea lui Feldman — ziarişti ce ştiu a mânui verbul polemic. Astfel se face că *Vocea Apărătorului* e în întregime o foaie de luptă. Totuşi, întâlnim în coloanele gazetei şi unele încercări literare. In fruntea colaboratorilor de această categorie, se situiază liceanul Elias Schwarzfeld, cu schiţe literare şi traduceri din beletristica scriitorilor evrei, din limba germană ; S. I. Grosman (viitorul lexicograf) şi Jean Janolescu, un tânăr dela Huşi, publică amândoi, foiletoane literare. Studenţii S. Goldenthal dela Bruxelles, I. Brociner dela Berlin şi M. Brociner dela Leipzig, toţi trei plecaţi să studieze în străinătate, îşi trimit colaborările lor *Vocii Apărătorului* la Iaşi. Goldenthal, student la drept, publică studii juridice şi sociale, I. Brociner (colaborator încă dela 1869 cu versuri la *Convorbiri Literare*) tipăreşte poezii lirice, traduceri din Heine şi unele polemici, iar Marcu Brociner: încercări literare, sub formă de epistole adresate unei domnişoare. D-rul K. Lippe a contribuit la tribuna ieşană cu unele cercetări referitoare la Talmud. Alt colaborator a fost şi B. Labin din Botoşani, cu o serie de interesante relaţii în chestia evreească.

Evreii din capitala Moldovei, care la 1859 nu daseră prea mare importanţă presei evreeşti, atunci când acelaşi Marcu Feldman

---

1) *Vocea Dreptăţei* I (1885), Nr. 20 din 18 Octombrie.

făcuse încercarea cu *Gazeta Română-Evreească*, nu s'au grăbit nici de astă dată să-şi arate entuziasmul faţă de *Vocea Apărătorului*. Ei se mulţumeau cu foile scrise în idiş, care şi ele dealtfel apăreau cu foarte multă neregularitate (era un fel de tradiţie a desinteresului printre cei ce-ar fi putut să stimuleze o gazetă). Nepăsarea mergea până acolo, că afară de cei câţiva tineri intelectuali, fâlfâitorii renaşterei prin *Vocea Apărătorului*, — tineri ce s'au evidenţiat apoi cu toţii — ceilalţi evrei lăsau impresia că lor nu le spunea nimic cuvântul evreesc, scris şi difuzat prin presă. Din această cauză *Vocea Apărătorului* s'a sbuciumat între viaţă şi moarte timp de peste un an. Apărea din ce în ce mai neregulat, până când lipsindu-i şi puţinii cititori, constanţi la început, şi-a încheiat definitiv existenţa în ziua de 20 Septembrie 1873 [1]). Cuvintele din primul număr, când Feldman declarase că „ziarul de faţă va fi un *Apărător* fidel şi sincer; dar în genere nu va fi părtinitor", s'au adeverit. Căci atât timp cât slabele resurse i-au îngăduit-o, organul ieşan s'a arătat ca unul ce încercase să puie stavilă valului de ură ce cotropise evreimea din România. Toţi colaboratorii — elemente ce şi-au desăvârşit studiile pe băncile şcolilor româneşti, — au înţeles imperativul timpului: că ei erau cei chemaţi să spulbere prejudecăţile, referitoare la neamul lor. Astfel *Vocea Apărătorului* a fost într'adevăr primul ziar de atitudine, ce hotărît, a pornit să deschidă căile publicisticei evreeşti, căci numai după câţiva ani, această publicistică avea să se alăture cu prestigiu de presa românească.

Intr'un timp când presa evreească scrisă în graiul ţării rămăsese iarăşi fără continuare, vedem că la 16 Septembrie 1876, apare o nouă publicaţie periodică, de astă dată la Bacău; „un ziar consacrat

[1]) Ultimele numere ale *Vocii Apărătorului* din toamna lui 1873, aduceau regulat în prima pagină, un fel de chemare „Către abonaţi". Se pare că *abonaţii* deşi rugaţi în termeni destul de civilizaţi, n'au răspuns, şi au lăsat să dispară gazeta evreească. Iată cum formulase redacţia apelul:

„Din causa urmărei neregulate cu plata abonamentelor de către Domnii abonaţi şi din cauza lipsei băneşti în administraţie, am fost siliţi a înceta pentru un timp cu publicarea ziarului nostru. Reintrând însă pe scena publicităţii, ne adresăm la toţi câţi se interesază de esistenţa acestei foi şi-i rugăm ca să binevoească a trimite sumele datorite la adresa administraţiunei, precum este publicată în capul foaei".

oarecum intereselor generale, dar în special dedicat chestiei evreeşti, în editura şi sub direcţia lui A. L. Löbel, un spirit subtil, de o logică irecuzabilă, însufleţit de dorul de dreptate şi un adânc cunoscător al judaismului" [1]), ziar întitulat *Presentul.* Löbel fiind el însuşi unul ce se interesa de problemele evreeşti la ordinea zilei, adună în jurul gazetei sale un grup de tineri colaboratori, pregătiţi pentru publicistica şi chestiunile ce preocupau colectivitatea evreească. Dealtfel în program, *Presentul* nu spunea că are de gând să dea o deosebită atenţiune evreimii, ci se mulţumea să declare că nu e „a nimănui personal, doar al dreptului şi al legalităţii" şi deoarece nu aparţine „nici unei partizi" va „primi binele ori şi din ce parte" s'ar ivi el. Căuta să combată „răul, chiar şi la amicii" săi, iar calea pe care năzuia să meargă şi vederile ziarului erau două: „Adevărul şi imparţialitatea". Insfârşit *Presentul* mai cerea unirea „populaţiunilor ca în comun să lucreze pentru prosperitatea statului". Până şi punctul final al programului spunea categoric că râvneşte în a „stărui ca justiţia să devie o adevărată putere în stat pentru toţi locuitorii ţării".

Unul dintre redactori, dacă nu chiar unicul, a fost tot timpul tânărul I. Rosenzweig (cunoscut mai târziu sub numele de dr. I. Sotec-Leteanu). El a îngrijit în mare parte, de apariţia gazetei băcăoane. Printre alte felurite articole, Rosenzweig a semnat şi un ciclu de studii critice despre „Şcolile israelite din România". Dintre colaboratorii gazetei: A. S. Gold (întemeetorul ziarelor *Fraternitatea* şi *Apărătorul* de mai târziu) a publicat recenzii, discursuri şcolare şi unele cercetări referitoare la „Starea comunităţii cultului israelit din Bucureşti dela 1852-1877". Acelaş, mai traduce pentru foiletonul *Presentului,* beletristică din scriitorii evrei-germani. Alt colaborator însemnat a fost şi Elias Schwarzfeld, care în afară de schiţe realiste şi scurte nuvele, a mai tipărit un lung şir de „scrisori" trimise dela Bucureşti, ocupându-se în acele scrisori de „Israeliţii din România". Printre ceilalţi colaboratori găsim numele rabinului A. Taubes din Bârlad, vestit publicist în limba ebraică, M. Schwarzfeld (viitorul istoric), B. Labin din Botoşani şi I. H. Fior dela Dorohoi.

Isbucnind răsboiul ruso-turc, după intrarea României în conflict, *Presentul* îşi dedică rubricile sale, în bună parte apelurilor de

[1]) M. Schwarzfeld, *Presa evreo-română,* în *luer. cit.,* p. 107.

ajutorare a răniților. In acest scop vedem că A. L. Löbel lansează o chemare către evreii din întreaga țară, solicitând ajutoare pentru cumpărare de medicamente. Apelul lui Löbel a găsit un puternic răsunet printre evreii din țară; zeci de liste de subscripție sunt lansate în diferite orașe, iar rezultatul subscripției — pentru fiecare listă în parte — e publicat în paginile *Presentului*. In această privință, în colecția gazetei apărută până în primăvara anului 1878, se poate urmări amănunțit contribuția evreilor din România la războiul balcanic. Căci în afară de cele înfăptuite pentru ajutorarea răniților, *Presentul* a înregistrat și aportul evreilor în luptele desfășurate pe câmpiile Bulgariei, lupte care aveau să aducă independența României.

Cu privire la existența *Presentului*, aflăm în lucrarea lui Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu că, în anul 1878 ziarul ar fi apărut „numai în două numere la 1 Ian. și la 19 Fevr" [1]. Intr'adevăr, în intervalul de 1 Ianuarie și 19 Februarie 1878 n'a apărut deloc *Presentul*, în schimb, însă, după 19 Februarie, au mai ieșit numerile: 3, 4, 5, și 6; ultimul număr al gazetei lui A. L. Löbel tipărindu-se la 30 Aprilie 1878.

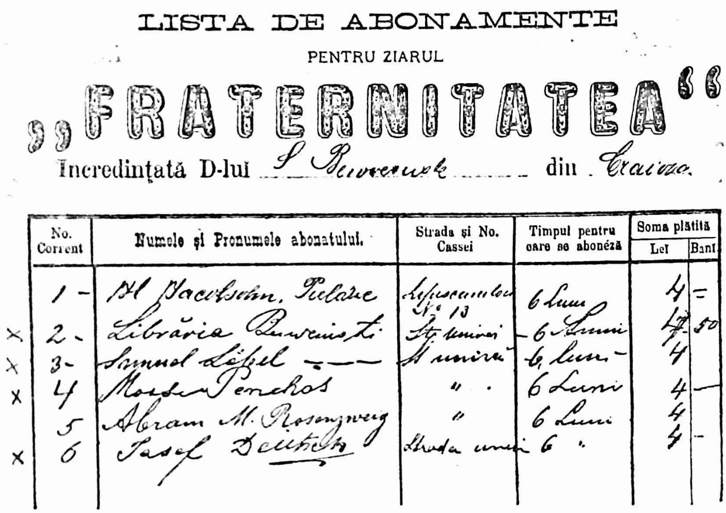
Intreg cuprinsul *Presentului*, scris de publiciști cu pricepere, se referă la situația politică și culturală a evreilor din țară, iar numele celor ce-au iscălit contribuțiile lor culturale aveau să circule în urmă, decenii dearândul în publicistica evreească. *Presentul* — primul organ evreesc dintr'un oraș de provincie — se alătură cu prestigiu gazetelor puse în slujba evreilor și redactate de evreii orașelor Iași și București.

In toiul discuțiilor pentru modificarea articolului 7 din Constituție, de care depindea soarta evreimii din România și anume: la 29 Iunie 1879, Isaac Auerbach, un ebraist de seamă, împreună cu A. S. Gold (mai târziu autor al unor numeroase manuale didactice pentru învățământul școlilor evreești), întemeiază la București, ziarul săptămânal *Fraternitatea* [2]. La apariția acestei publicații periodice,

[1]) *Op. cit.*, p. 512.

[2]) In *Jüdisches Lexikon* vol. IV, O. Herlitz și M. Probst redau eronat orașul în care s'a tipărit *Fraternitatea*, scriind că ziarul ar fi apărut la *Iași*. Iar E. F. Braunstein, în *lucr. cit.*, p. 68, crede deasemenea greșit că *Fraternitatea* a fost întemeiată la *Iași*, dând greșit chiar și anul apariției: *1881*, în loc de 1879.

câmpul ziaristicei evreeşti era pustiu. După încetarea *Presentului*, scos de A. L. Löbel la Bacău, stagnează iarăşi cursul presei evreeşti în limba ţării. Se simţea deci o imperioasă necesitate a unui organ bine redactat, care să fi susţinut revendicările evreilor, deoarece aproape mai toate ziarele scoase anterior *Fraternităţii* n'au însemnat decât încercări: unele pe deplin reuşite pentru scopul creaţiei lor, altele fără nici un ecou în lumea cititorilor evrei şi a conducătorilor

LISTA DE ABONAMENTE

PENTRU ZIARUL

„FRATERNITATEA"

Incredinţată D-lui S. Benvenisti din Craiova.

No. Corent	Numele şi Pronumele abonatului.	Strada şi No. Cassei	Timpul pentru care se abonéză	Soma plătită Lei	Bani
1 -	H. Jacobsohn, Pielarie	Lipscanilor No 13	6 Luni	4	-
× 2 -	Libraria Benvenisti	Str. unirei	6 Luni	4	50
× 3 -	Samuel Löbel	Str. unirei	6 luni	4	
× 4	Moise Penchas	"	6 Luni	4	—
5	Abram M. Rosenzweig	"	6 Luni	4	
× 6	Iosef Deutsch	Strada unirii	6 "	4	-

Listă de abonamente la ziarul FRATERNITATEA, subscrisă cu anticipaţie, de evreii oraşului Craiova, în anul 1879.

ţării. Cu *Fraternitatea*, însă, începe o eră nouă în publicistica evreească. Dela primul număr ziarul se înfăţişează ca un organ de luptă admirabil redactat, Gold, orientându-se după publicaţiile evreeşti din Austria şi Germania, ajunse pe picior de egalitate cu publicaţiile similare de interes general. Hebdomadarul de sub conducerea lui Gold tindea deci să desvolte printre cititorii evrei: „Conştiinţa naţională, iubirea Tronului şi Căminului, respectul legilor şi autorităţei". Totodată mai urmărea să formeze pe cei ce îmbrăţişară progresul „*cetăţeni buni şi folositori societăţei*, cari să fie tot d'a-una

gata a-şi sacrifica puterile lor *materiale* şi *spirituale* pe altarul *patriei*, participând cu corp şi suflet la interesele cele mari ale naţiunei". In ce priveşte partea administrativă a gazetei, ea îi revenise lui Auerbach, proprietarul de fapt al *Fraternităţii* [1]).

La 1879, când îşi începuse apariţia *Fraternitatea*, şcolile evreilor pământeni funcţionau de aproape trei decenii. Iniţiatorii tribunei evreeşti credeau deci că se vor putea bizui pe un contingent de abonaţi evrei ştiutori de carte românească, care să asigure existenţa gazetei lor. Privită prin această prismă, *Fraternitatea* apare ca primul ziar evreesc căruia îi revine marele merit de a fi încercat să cultive cititorul evreu, cititor sau abonat, ce nu se simţea întotdeauna dispus să citească ziare (după cum am văzut şi în trecut) sau, în cazul cel mai fericit, citea, însă abonamentul nu se învrednicea să-l recunoască. Acestei categorii de cititori, cei dela conducerea ziarului i-au dedicat o anumită rubrică. Astfel întâlnim într'unul din numerile *Fraternităţii* următoarea notă pitorească:

„D-lor abonaţi ce s'au grăbit deja singuri a ne trimite costul abonamentului pe anul cel nou, mulţumiri.

„Abonaţii cari nu se gândesc la achitarea datoriilor vechi, le amintim rubrica noastră: *Mâncători de bani*" [2]).

A. S. Gold a condus cu mult prestigiu *Fraternitatea* până la finele anului 1880, când avea să intervină o neînţelegere între el şi Auerbach, în urma cărui fapt se retrage şi pune bazele unui alt săptămânal,

---

[1]) Programul detailat al gazetei s'a tipărit cu anticipaţie, pe foi volante iar pe verso purta o listă de abonament, ce urma să fie completată de evreii din întreaga ţară (vezi pag. 69).

[2]) Se pare însă, că nu şi-a făcut nici un efect rubrica ameninţătoare, deoarece în Iulie 1880, la un an după apariţie, *Fraternitatea* ca să-şi fi putut continua existenţa s'a văzut nevoită să recurgă la contribuţia unor evrei generoşi. In acest scop, vedem că se alcătueşte un comitet care urma să adune „*subvenţiuni* pe la toţi coreligionarii noştri, cari înţeleg importanţa unui organ scris în limba română şi care apare în capitală".

Apelul comitetului spunea mai departe că e „timp ca să învăţăm această dela fraţii noştri creştini, cari fac atâtea sacrificii pentru a susţine organe de publicitate". Preşedintele comitetului, doctorul Rosenthal, din pricini nelămurite îşi declină apoi rolul de conducător, ba chiar şi mai mult: emite o circulară în care încunoştiinţează cititorii că s'a dizolvat asociaţia. Membrii comitetului nu urmează, însă, pe preşedinte. La 24 Septembrie aceştia lansează un apel al lor, aducând la cunoştinţă evreimii din întreaga ţară că propaganda în favoarea *Fraternităţii* n'a încetat, preşedinte fiind ales Moscu Ascher. Stampila asociaţiei purta inscripţia: *Comitetul pentru susţinerea ziarului Fraternitatea.*

Apărătorul [1]). Dela fondare şi până la plecarea primului ei director, *Fraternitatea* a luptat neîncetat pentru revendicarea dreptului de existenţă a evreilor şi pentru egalitatea lor de tratament aci în ţară. Pentru isbânda acestor imperative, ziarul a dus întreţinute campanii, cerând printre altele şi abrogarea faimosului articol 7 din Constituţie, care prevedea drepturile cetăţeneşti numai locuitorilor de rit creştin. Iar dacă în dezacord cu prevederile tratatului de pace dela Berlin, din anul 1878 (care cerea anularea acestei clauze, în senzul ca România să recunoască de cetăţean pe orice locuitor a ţării, indiferent de confesie), articolul 7 a rămas totuşi mai departe în vigoare numai cu o neînsemnată modificare, vina nu i se poate atribui *Fraternităţii*, dimpotrivă. Insufleţita acţiune a gazetei, împotriva celor ce detractau intenţiile colectivităţii evreeşti în faţa momentulului istoric, nu numai că n'a găsit sprijinul necesar printre cititorii săi, dar mai mult încă. Un grup de evrei, dintre cei ce conduceau pe atunci destinele masei evreeşti, s'a dezis de revendicările *Fraternităţii*, găsind inoportună campania curagioasă; adresând chiar în această privinţă o scrisoare de infierare mai multor ziare româneşti. Astfel se face că la data de 30 Septembrie 1879, *Timpul* împreună cu *Românul*, publică următorul protest al „comitetului de iniţiativă", compus din notabili evrei din Iaşi şi Bucureşti, protest în care se declara printre altele: *„Nu ne mirăm dar de importanţa ce se atribue unei foiţe ce apare la Bucureşti, anume* Fraternitatea, *despre ale cărei susţineri nici nu am lua notă, dacă ziarul* Timpul *nu ar fi citat-o. Ca israeliţi din România, cari ne iubim ţara, declarăm că respingem orice solidaritate cu opiniunile ce emite* Fraternitatea. *Declarăm dar odată pentru totdeauna, şi pentru cunoştinţa tutulor, că declinăm orice solidaritate cu* Fraternitatea *şi alte*

---

[1]) In numărul 1 al *Apărătorului*, A. S. Gold a tipărit ca anexă un pamflet împotriva lui Auerbach, în care se declară „redactor proprietar al ziarului *Fraternitatea*". In această calitate somează el „conform angajamentului verbal" pe Auerbach, interzicându-i „a imprima sau permite unei alte persoane d'a scrie articole în menţionatul ziar". Comunicarea în acest senz e înaintată prin corpul portărellor lui Isaac Auerbach. Drept răspuns Auerbach publică un „Apel către opinia Publică", în care tipăreşte tranzacţia încheiată cu Gold la plecarea-i dela conducerea *Fraternităţii*, din care desprindem: „Eu *Gold*, în vederea că ziarul *Fraternitatea* s'a fundat *de mine şi de D. Auerbach*, am convenit cu liberul nostru consimţimânt, că de azi înainte D-nul *Auerbach* să devie singurul proprietar al acestui jurnal, trecând titlul de *Fraternitatea* exclusiv în proprietatea D-lui *Auerbach*, neputând eu niciodată scoate un jurnal sub acest titlu şi nici nu voi putea participa direct sau indirect la un jurnal cu titlul de *Fraternitatea*".

ziare de felul ei [1]". Zadarnic încercase *Fraternitatea* (pe atunci unica gazetă a evreilor din ţară scrisă în româneşte) să alarmeze opinia publică şi pe aceea dintre evrei care erau oarecum conştienţi atât de gravitatea momentului, cât şi de grozava eroare a celora ce-au semnat protestul că, prin iscăliturile lor ei comiteau un act de trădare a masei evreeşti; nimeni şi nimic nu i-a venit în ajutor. Iar guvernul foarte abil, pe baza adeziunei „comitetului" diversionist, trece fulgerător de repede proectul noului articol 7, ce prevedea, în noua lui redactare, naturalizarea individuală a evreilor din ţară — chiar şi a celora născuţi în România din părinţi deasemenea originari de pe aceste meleaguri. In aceeaşi zi guvernul acordă, totuşi cetăţenia globală unui număr de 888 evrei, foşti luptători în războiul independenţei, ca o consolare masei evreeşti nedreptăţită atât de aprig, şi mai ales ca un fel de satisfacţie opoziţiei care cerea în Cameră — întocmai ca şi *Fraternitatea* — respectarea clauzei tratatului din Berlin; amintind guvernului că e dator să acorde cetăţenia tuturor evreilor locuitori în România [2].

Dar nu numai Gold singur a perseverat în atitudinea aceasta fermă, ci o întreagă pleiadă de publicişti tineri, de valoare şi cu renume, şi-au dat tributul lor în acţiunea de lămurire a conducătorilor politici români, în chestia evreească, în plină desfăşurare. Unii dintre aceştia au urmat să colaboreze la *Fraternitatea* şi după plecarea lui Gold dela conducere; printre cei mai însemnaţi întâlnim pe Lazăr Şăineanu, pe atunci student, dr. M. Beck, M. Schwarzfeld, Iosef

---

[1]) Scrisoarea purta iscăliturile: Dr. B. Taussig, David Wortman, I. L. Goldenthal, Dr. L. Rosenthal, M. Posner, S. Goldenthal, I. B. Brociner, Dr. Leopold Stern, Saniel Marcus şi A. S. Goldenthal. Cei din urmă a publicat şi o broşură în această direcţie: *Părerea asupra soluţunei Chestiunei Israelite*, Iaşi 1879.

[2]) Un document al timpului e următoarea relatare a istoricului M. Schwarzfeld, care a trăit intens clipele acelea de sbucium sufletesc: „Două articole remarcabile apărute atunci în *Fraternitatea*: unul scris de Armand Rubin şi celălalt de E. Schwarzfeld, care pe atunci era la Bruxelles, spre a lua doctoratul în drept, articole în care nu era urmă de notă personală. Rubin accentuă că soluţia încetăţenirilor individuale însemna transformarea unei chestii mari şi unice în atâtea mii de chestii mici şi personale. Şi aşa şi fu. Eu şi fraţii mei furăm din cei solicitaţi să petiţionăm anticipat, dar am preferat să rămânem fără cetăţenie decât s'o obţinem cu pericolul prăbuşirii întregii lupte. Dr. M. Gaster, solicitat direct de C. A. Rosetti să'şi adreseze petiţia, refuză categoric". (*Egalitatea*, XXXV (1925), Nr. 1-2 din 2 Ianuarie). — V. şi *1879. O pagină din istoria politică a evreilor din România*, Bucureşti 1911; M Herzfeld, *Die Emancipation der Juden in Rumänien oder 888 von 300.000*, Wien 1880. S'a scris dealtfel o întreagă literatură despre acest capitol din istoria evreilor, atât de evrei cât şi de către adversarii evreilor, ba chiar şi de către oamenii politici români şi publicişti obiectivi.

Kaufman, N. C. Popper (fost redactor şi întemeietor al ziarului *Timpul* צייט דיא), A. L. Brociner, N. Fränkel, Aureliu Turcu, I. Ch. Korn şi B. Labin din Botoşani (unii contribuind mai mult la partea culturală a gazetei).

Cât timp a redactat şi condus *Fraternitatea*, A. S. Gold a căutat (şi a isbutit dealtfel) să-şi îndeplinească cu prisosinţă sarcina şi angajamentul ce şi le-a luat odată cu apariţia primului număr; când formulase dezideratul următor, înscris în „Programa ziarului": „*Fără să ţinem compt de grupul, de partid care se află la putere, de forma guvernului ce va exista, vom aplauda binele, ori de unde va veni, şi ne vom înarma cu stăruinţă şi energie d'a combate cu toată puterea condeiului şi a cuvântului* ilegalitatea *şi* arbitrul, *ori unde le vom găsi*".

La plecarea lui Gold dela direcţia gazetei, dr. M. Beck, colaborator al hebdomadarului, preia conducerea efectivă, în ce priveşte redacţia. Pentru prestigiul, însă, al ziarului, care luase o extensiune extraordinară, ajungând să fie răspândit în masa cititorilor evrei, iar de aproape întreaga presă românească comentat pe larg — de unele dintre aceste ziare foarte aprig combătut — vedem anunţat un comitet redacţional. De fapt, însă, unicul conducător a fost numai d-rul Beck. Pe timpul cât a dirijat dânsul *Fraternitatea*, nu numai că nu se mai evidenţiază, dar şi regresează, deoarece aduce un conţinut cu deosebire culturalo-teologic, politica rămânând pe un plan secundar. Noul director a şi enunţat dealtfel acest lucru, în numărul prim al săptămânalului de sub a sa redactare — exemplar datat 2 Ianuarie 1881 — unde a expus amănunţit programul după care avea să se orienteze în viitor *Fraternitatea*.

Dealtminteri conducerea lui Beck n'avea să fie de lungă durată. Revenind din Belgia, proaspătul doctor în drept şi în ştiinţele politico-administrative, Elias Schwarzfeld, i se predă în vara anului 1881, conducerea *Fraternităţii*. Incepând dela această dată, tribuna evreească renaşte, devine mai vioaie şi mai energică — o adevărată foaie de luptă — şi nu se mai conduce după programul formulat cu mult patetism, la începutul anului de d-rul Beck, care exclamase oarecum înfricoşat de marea răspundere ce şi-a asumat-o: „Vom concentra întreaga noastră activitate nu pentru a ataca, *ci pentru a ne apăra*".

Doctorul Elias Schwarzfeld fără să se înfricoşeze câtuşi de puţin (el cunoscuse doar în străinătate rosturile şi rolul presei în viaţa

unui popor), atacă! Şi atacă cu mare dârzenie pe autorii goanelor de la sate, care, după punerea în aplicare a modificatului articol 7, nu se mai mulţumiau cu simpla alungare a evreilor din comunele şi cătunele în care au văzut lumina zilei, ci orânduiau ca cei puşi în situaţia de a nu-şi mai putea agonisi traiul, să fie calificaţi vagabonzi; ferecaţi în lanţuri, ţinuţi fără de nici o vină în închisori, iar la urmă fotografiaţi în acel hal şi goniţi peste hotare. Pe nici unul dintre cei ce puneau la caznă populaţia evreească, nu i-a iertat d-rul Elias Schwarzfeld. Condeiul său n'a făcut într'adevăr nici o deosebire între adversarii şi detractorii evreilor, fie ei cât de sus puşi. Iar când Radu Porumbaru [1]) un antisemit feroce, director al fabricei de hârtie Letea din apropierea Bacăului, schingiuise numeroşi evrei, hebdomadarul de curaj, prin pana directorului său, s'a ridicat împotriva acelor neomenoase fapte, pornind o vehementă campanie de demascare şi înfierare a acelui antisemit.

In tot timpul existenţei sale, *Fraternitatea* a dat şi o largă atenţie fenomenului cultural evreesc din România. S'a ocupat pe larg de cultura lui Israel, definită cultura „judaică". In acelaş timp organul de răsunet mai urmăria să demonstreze, nu numai prin polemici şi diferite puneri la punct, ci şi prin documente, vechimea şi dreptul evreilor la existenţă liberă şi la egalitate în drepturi pe pământul României. Unul din scopurile de seamă ale gazetei vedem că era şi acela de a face cunoscut „*cultura poporală*, adică d'a răspândi în societatea *israelito-română* felurite *articole*, *studii*, *schiţe biografice* şi *istorice* privitoare la *judaism*, precum şi *disertaţiuni*, în cari se vor trata succesiv *cestiuni* de ştiinţele *morale* şi *sociale*, toate sub o formă simplă, într'un stil îngrijit, lesnicios şi cât se va putea de *atrăgător*". Astfel putem constata cum Elias Schwarzfeld a transcris nenumărate hrisoave şi documente istorice din trecutul îndepărtat al evreilor din Valachia şi Moldova, tălmăcind totodată numeroase studii şi schiţe istorico-literare, după Leopold Kompert, Sacher Masoch, dr. G. Weil, Emil Franzos, Ernest Renan şi Isidore Loeb. Iar M. Schwarzfeld (care avea să scoată apoi ziarul *Egalitatea*), sub iscăliturile: *Un călător* şi *Ploeşteanu* în deosebi, publică o serie

[1]) Vezi Edmond [Dr. E. Schwarzfeld], *Radu Porumbaru şi isprăvile lui la fabrica de hârtie din Bacău*, Bucureşti 1885; şi traducerea germană, *Radu Porumbar und seine Gräuelthaten in der Papierfabrik zu Bacau in Rumänien*, Leipzig [fără an].

întreagă de reportagii şi schiţe istorice ale comunităţilor din regiunile diferite ale ţării, dând impuls unui alt tânăr, Iosef Kaufman dela Piatra Neamţ, să tipăriască fragmentar, istoricul comunităţilor din oraşul şi judeţul Neamţ [1]. Alt colaborator de frunte, studentul Lazăr Şăineanu, s'a ocupat în special de partea literară a gazetei, publicând, în afară de unele studii originale, precum: „Moisi Mendelssohn, viaţa şi activitatea sa“ [2], schiţele biografice: Iacob Psantir şi Ludwig August Frankl; tălmăciri şi comentarii critice după Heine, Lamartine, M. I. Schleiden şi dr. Ad. Jellinek, sub iscăliturile: *Eliezer Benmoşe, Benmoşe, Lazăr Schein* şi *L. Schein.*

Ca rezultat al neîncetatei campanii viguroase pe care a dus-o tot timpul Elias Schwarzfeld, împotriva conducătorilor politici care îngreuiaseră traiul evreilor născuţi şi crescuţi în România (unii foşti luptători în războiul independenţei), vedem că guvernul se hotăreşte să recurgă la un act abuziv şi să-i aplice — întocmai ca unui străin intrus prin fraudă în ţară — o sentinţă de expulzare [3]. Faţă de această neaşteptată măsură administrativă, Elias Schwarzfeld născut în România, din părinţi deasemenea originari din ţară, nu găseşte alt mijloc de a răspunde marei nedreptăţi, decât să lanseze un vehement (care e în acelaş timp şi dureros) protest, prin intermediul celui din urmă număr al ziarului pe care l-a condus. Rândurile lui Schwarzfeld, constituie astăzi, un document, ele fiind scrise sub impresia acelui covârşitor moment, care copleşise pe toţi evreii ţării

---

[1] „Incă de pe la anul 1882, fiind îndemnat de fraţii Dr. Elias şi Moses Schwarzfeld din Bucureşti, am început a aduna material relativ la istoricul comunităţilor israelite din toată ţara şi mai cu seamă din jud. Neamţ, descoperind foarte multe documente preţioase, cari sunt publicate în ziarul *Fraternitatea* anii V, VI şi VII şi unde am şi publicat în mod abreviat descrierile istorice ale acestor comunităţi“ (Iosef Kaufman, *Cronica comunităţilor israelite din judeţul Neamţu*, I, Piatra Neamţ 1928—29, p. VII (Prefaţă).

[2] Ediţia II, tip Hajoetz, Bucureşti 1880.

[3] *Legea asupra străinilor* din Aprilie 1881 (împotriva căreia *Fraternitatea* luase atitudine, deoarece ingloba şi pe evreii născuţi în ţară la acest capitol) preciza la art. 1: „Străinul care'şi are domiciliul sau reşedinţa sa în România, şi care prin purtarea sa, în timpul şederii sale în ţară, ar compromite siguranţa interioară sau exterioară a Statului, sau ar turbura liniştea publică, sau ar lua parte la lucrări având de obiect răsturnarea ordinei politice sau sociale în ţară sau în străinătate va putea fi constrâns de guvern de a se depărta din locul în care se află, sau de a locui într'un loc anume determinat, sau chiar de a părăsi ţara". Ceea ce nu era cazul nici cu Elias Schwarzfeld şi nici cu ceilalţi publicişti evrei; ei fiind născuţi în ţară, din părinţi supuşi români.

„Guvernul a săvârşit o nouă ilegalitate care de astă dată e o laşitate.

Joi la orele 2 jum. pe când mă ocupam cu corectura ziarului s'a prezentat la mine în cancelaria tipografiei Ştefan Mihălescu d. inspector poliţienesc Pretolian cu comisarul din secţia mea str. Labirint No. 23, înmânându-mi următoarea deciziune a consiliului de Miniştri:

REGATUL ROMÂNIEI
Deciziune
No. 1
Consiliul Miniştrilor

Având în vedere dispoziţiunile art. 1 din legea din anul 1881 asupra străinilor.

Decide:

Elias Schwarzfeld, aflător în Capitală, va fi expulsat din ţară în termen de 24 oare de la notificarea ce i se va face pe cale administrativă, conform art. 2 din menţionata lege a decisiunei de faţă.

Condamnatul la expulsiune în caz de va reintra în ţară în urma esecutărei acestei decisiuni, va fi supus consecinţelor art. 5 din invocata lege.

Această decisiune se va esecuta din ordinul domnului Ministru, Secretar de stat la Departamentul de Interne.

Dată în Bucureşti, astăzi 16 Octombrie 1885.

(Urmează semnăturile D-lor Miniştri).

Alăture cu mine au mai primit şi alţii între cari ştiu pozitiv pe d-l Dr. Gaster.

Ziarul fiind deja gata, pus in pagini, fiind sub impresia momentului, nu pot discuta acest nou act arbitrar şi ilegal, care dovedeşte acum cu siguranţă cât de Vogelfrei sunt Evreii supuşi români în propria lor ţară.

Imi rezerv a protesta mai târziu în chipul cum voiu crede de cuviinţă, şi a ataca isgonirea mea din ţară pe cale legală, deoarece contrar ziaristicei întregi consider legea isgonirilor ca o lege cu totul anticonstituţională.

Eu Evreu-român, născut în ţară, în Iaşi, crescut pe băncile şcolare ale ţării, necunoscând altă supuşie, sunt isgonit.

Şi cu toate acestea acelaş guvern mă considera ca pe un supus al său când în anul 1879 am plecat pentru terminarea studiilor în străinătate.

Ce e drept nu am plăcut guvernului liberal şi nu-i plac pentru că am atacat ruşinoasa şi barbara sa procedare faţă cu evreii. Faţă cu acei evrei ce-i consideră Vogelfrei.

Isgonirea mea o dovedeşte şi mai mult.

Protestez înaintea ţării pe care am iubit'o şi o iubesc ca un fiu credincios, contra acestei arbitrarităţi.

Protestez în contra ilegalităţei ce se săvârşeşte în contra mea şi contra celorlalţi coreligionari ai mei.

Prin isgonirea mea guvernul voeşte a lua Evreilor şi apărătorii lor intelectuali, dar nu va reuşi; am convingerea că precum eu am stăruit în a'i apăra, deşi mă puteam aştepta la acest act laş; alţi tineri inteligenţi vor călca pe aceiaşi cale, fără a se da înapoi faţă cu arbitrarismul ce i-ar putea lovi.

Evreii nu vor pierde niciodată pe apărătorii lor. Ca şi capetele idrei vor creşte şi capetele tinerimei spre a lupta pentru lumină şi progres contra falşului liberalism şi a persecuţiei religioase.

Voiu pleca, silit fiind, dar nu voiu dezarma.

Imi sunt scumpi coreligionarii, mi-e scumpă patria şi nu-i voiu uita.

Nu zic dar cetitorilor şi coreligioaarilor adio, nu spun nici patriei adio; le spun:

la revedere.

Dr. E. Schwarzfeld.

N. B. Iată lista expulşilor cum am putut-o afla la orele 6 seara:

Dr. Gaster, Dr. Brociner, I. Bettelheim (ambii dela Buk. Tagblatt), Iulius Schein, prim redactor la Buk. Zeitung, M. Rosenfeld.

Pe ceilalţi n'am putut afla cu siguranţă.

In ultimul moment aflăm şi isgonirea d-lui I. Auerbach proprietarul administrator al ziarului. Asemenea şi aceia a d. Michel Aziel redactor de la „Hajoetz".

In ce priveşte pe d-rul M. Gaster şi I. H. Fior, următoarele precizări se cuvin, deoarece faptele petrecute în 1885 sunt de mult uitate, dacă nu chiar aproape necunoscute. Tânărul cercetător al

literaturii vechi româneşti şi al folklorului, M. Gaster, nu luase parte activă în publicistică. Printr'un întreg complex de împrejurări fusese nevoit să părăsească forţat ţara. Ceea ce a determinat în ultimul moment guvernul ca să-l înglobeze în rândurile ziariştilor trecuţi peste graniţă, a fost şi un articol pe care Gaster l-a semnat în *Românul*, intitulat „Revolta dela Brusturoasa". Articolul fiind reprodus şi de *Fraternitatea* [1]), factorii administrativi au bănuit desigur că şi Gaster era permanent în redacţia ziarului. De fapt d-rul Gaster nu făcuse altceva în cele scrise, decât un succint istoric al faptelor petrecute în acea comună, între un grup de ţărani şi evreii ce sălăşluiau acolo, aşa cum s'au petrecut ele într'adevăr, fără să fi încercat a lovi cu ceva în guvernul ţării. Din expunerea lui Gaster reeşia mai curând consternarea folkloristului care cunoştea comoara sufletească a omului din popor; cum de a fost posibil ca ţăranul paşnic dela care culegea el tocmai basmele din bătrâni, să fi fost în stare să recurgă la violenţe în contra evreului cu care a conlocuit în deplină înţelegere dintotdeauna. Alt expulzat, I. H. Fior, asupra căruia se cuvine deasemenea să ne oprim spre a analiza motivul pentru care fusese trimis din ţară, deasemenea n'a activat permanent în publicistica evreească. In urma unor măsuri arbitrare luată faţă de un grup numeros de evrei din orăşelul Săveni (jud. Dorohoi), Fior, tânăr publicist, colaborator la ziarul *Vocea Botoşanilor*, a adresat la 25 Septembrie 1885 o „Scrisoare deschisă d-lui Ministru Preşedinte I. C. Brătianu", în care înfăţişa pe larg acele fapte, scrisoarea având o introducere cam ironică la adresa capului de guvern. Ea fusese tipărită în întregime şi în *Fraternitatea* [2]).

---

[1]) Anul VII (1885), Nr. 34—35 din 13 Septembrie.—V. şi Dr. E. Schwarzfeld, *Adevărul asupra revoltei dela Brusturoasa*, Bucureşti 1885.

[2]) Anul VII (1885), Nr. 38 din 4 Octombrie. V. şi *Procesul expulzatului I. H. Fior 1887—88*, Bucureşti 1888. Pentru a ilustra faptele desprindem începutul „scrisorii" lui Fior, trimisă lui I. C. Brătianu:

„Mult şi respectuos vă rog, d-le Prim Ministru, să nu vă supăraţi că îndrăznesc să mă adresez dv. şi încă prin publicitate. In primul loc cata să mă scuzaţi pentru cuvânt că veri-ce locuitor e indrituit a supune la cunoştinţa ministeriului ţărei, nelegiuirile ce se comit de cei însărcinaţi cu căutarea de grijă a poporului; secundo, urmează de astă dată, s'o faceţi pe privire, că după mine, — permiteţi'mi să cred că şi după dv. — cu astă ocazie vă voiu aduce şi dv. ca şi celor lezaţi, un serviciu nu de o mică însemnătate; căci îmi închipuiesc, de unde să ştiţi dv., lipsind din ţeară, sau şi in Capitală fiind, ocupat cu destinele ţărei pe care o cârmuiţi, ce se petrece într'o margină a ţărei, dacă nu v'aşi spune-o eu, cel ce mă doare, sau un altul ca mine? Subalternii dv., de sigur, nu vor să vă împovăreze cu astfel de... — după d-lor — bagatele, sau poate, din nefericire îşi joacă

In privința celorlalți publiciști evrei, constatăm următoarele: decretul de expulzare lansat împotriva d-rului Marco Brociner a fost revocat pe loc. Iar după o trecere de doi ani, noul guvern a revenit și asupra celorlalte expulzări, exceptând pe d-rul Elias Schwarzfeld care nu s'a mai întors niciodată în țară și pe I. H. Fior. Acesta din urmă, revenit totuși, a avut de suferit rigorile închisorii, desfășurându-se atunci, în mic și cu anticipație un fel de proces Dreyfus. De pe urma regimului închisorilor se pare că i s'a și tras apoi moartea lui Fior, căci a încetat din viață, de tânăr încă, la Londra, unde se stabilise după a doua expulzare [1]).

Retras dela conducerea ziarului *Fraternitatea*, Gold n'a stat inactiv nici un moment. Și, astfel vedem că apare la 12 Ianuarie 1881 noul său săptămânal: *Apărătorul*. La ivirea acestei tribune, dedicată — ca și *Fraternitatea* — cauzei evreilor din țară, cei dela acest din urmă ziar își credeau periclitată foaia lor. După cum am văzut că nici *Fraternitatea* n'a putut să-și ducă existența decât cu sprijinul unui comitet, se punea acum întrebarea: vor putea să trăiască două gazete săptămânale evreești cu un număr de cititori nu tocmai numeros. Răspunsul a fost o violentă polemică între cele două hebdomadare. Gold—am mai spus-o —într'o anexă la primul număr al *Apărătorului* îl avertizase pe I. Auerbach că nu are voie *a imprima sau permite unei alte persoane d'a scrie articole în Fraternitatea*, iar drept răspuns, Auerbach publică tranzacția încheiată cu A. S. Gold,

---

reaua credință rolul său.

„Astfel fiind, vă rog, d-le Prim Ministru, să-mi dați voie să vă vorbesc de anarhia din județul Dorohoiu de care, fără îndoială, n'aveți cunoștință; unde par'că Constituția și legile române sunt abrogate!

„Mă voiu abține d'a vă vorbi de starea acelui județ în retrospectiva, cunoscută dv., știută și deplânsă de toată lumea; vă voiu relata numai faptele petrecute zilele aceste, mai cu seamă, cât lipsiți dv. din țeară

„Mă îndoiesc, trebue să vă mărturisesc, dacă știți — fiindcă d-l Ministru Sturdza vă înlocuia pe atuncia — că în luna lui August a. c., 104 Evrei ai obștei târgușorului Săveni au expediat o petiție la adresa dv. prin care s'au plâns dv. — prin urmare în țeară — de necazurile și suferințele lor...".

[1]) Incă în 1877 Fior dase publicității „O scrisoare deschisă în afacerea dela Darabani" (*Presentul*, Bacău din 19 Iunie). Iar după expulzare vedem că trimite din Viena o „A II-a scrisoare deschisă d-lui Ministru președinte al României, I. C. Brătianu (*Vocea Dreptății*, I (1885), Nr. 27 din 6 Decembrie), în care reia din nou cazul evreilor din jud. Dorohoi, anunțându-și sosirea în țară, deoarece capitala Austriei nu-i îngăduia acolo șederea.

din care reieşia că nu are nici o revendicare de făcut în privinţa gazetei pe care o redactase.

Până atunci (exceptând polemica ideologică dintre Sigismund Carmellin şi Armand Lévy) publicaţiunile periodice de interes evreesc erau nevoite aproape tot timpul să ţină piept numai adversarilor evreilor şi nici decum unor foi scrise de însuşi evrei. De aci înainte ziarele *Fraternitatea* şi *Apărătorul* aveau să se războiască multă vreme între ele. Tot timpul cât a durat polemica, cele două ziare şi-au disputat întâietatea, revendicându-şi unul celuilalt dreptul de a vorbi în numele poporului evreu din ţară. Iată, însă, că un eveniment hotărîtor se anunţă.

In primul an al apariţiei *Apărătorului* se produce un curent de renaştere naţională printre evreii din România, deschizându-şi drum printre ei ideea emigrării în Palestina, unde urmau să se dedice agriculturii. Este vorba de mişcarea naţională şi culturală care avea să fie apoi cunoscută în istorie sub denumirea de Chowewe Zion. Gold primeşte cu bucurie noul curent, pune la dispoziţia comitetelor Jschuw Eretz Israel, organizate în diferite oraşe, iar mai târziu comitetului Central pentru emigrare dela Galaţi, coloanele tribunei sale, întreţinând tot timpul o vie propagandă printre cititori, în favoarea ideei de redeşteptare a sentimentului naţional. *Fraternitatea*, adversar al celor ce scria şi susţinea noua gazetă a lui Gold, nu privea deloc favorabil mişcarea care cucerea zi de zi mai multe elemente — deci implicit şi grupuri de noui cititori. Astfel se face că tribuna evreească care luptase şi câştigase multe din năzuinţele evreeşti, începe — prin pana d-rului M. Beck şi în urmă d-rul Elias Schwarzfeld însuşi — să combată colonizarea agricolă palestineană şi în acelaş timp şi gazeta lui Gold. La *Apărătorul* îşi începuse tocmai colaborarea redacţională un tânăr publicist Adolf Steinberg, care, însufleţit de idealul naţional ce-şi deschisese orizonturile, răspunde la cele ce susţine dr. Beck, încercând în acelaş timp să acuze *Fraternitatea* că, nu înţelege marele moment istoric şi naţional evreesc. Vedem cum cele scrise de *Apărătorul* şi-au atins oarecum scopul. Căci când d-rul Beck tipăreşte într'unul din numerile *Fraternităţii* [1]) un supliment cu trei scrisori (datate: Paris, Londra şi Viena, Februarie 1882), în defavoarea emigrării spre Palestina,

[1]) Anul IV (1882), Nr. 9 din 26 Februarie.

Apărătorul se încumetă să declare apocrife cele trei texte şi face apel la cititori, ca ei să constate reaua credinţă a adversarului. Cele divulgate de hebdomadarul lui Gold şi-au aflat curând ecoul dorit. In polemica dintre cele două ziare vedem că intervine un fruntaş al comitetului Chowewe Zion dela Iaşi, unul dintre principalii promotori ai mişcării, dr. K. Lippe. Prin câteva articole viguroase el spulberă toate susţinerile celora dela *Fraternitatea*. Cazul acesta a mai avut şi alte urmări. Din oraşe diferite ale ţării se ridică glasuri care cer boicotarea ziarului *Fraternitatea*, publicându-se în acest sens apeluri şi foi volante în care se vestejeşte acţiunea întreprinsă şi dusă de *Fraternitatea* de sub conducerea lui Elias Schwarzfeld şi mai cu seamă împotriva persoanei d-rului M. Beck [1]).

Gold însuşi, mulţi ani după dispariţia *Apărătorului*, amintindu-şi de acele fapte, avea să declare că ziarul său a fost „singurul organ, care a luptat fără preget, încă dela prima sa apariţiune pentru ridicarea sentimentului naţional evreesc, propagând cu sinceritate şi devotament ideea colonizărei Palestinei" [2]). Altă polemică — ceva mai redusă şi pe un ton mai scăzut — era şi aceea referitoare la teatrul evreesc. *Apărătorul* scrisese largi recenzii despre repertoriul acelor ani, iar *Fraternitatea*, deabia mai târziu a început să dea atenţie teatrului evreesc din Bucureşti.

In timp ce se străduia să susţină colonizarea în Palestina, *Apărătorul* nu uita nici pe evreii ce rămâneau mai departe în ţară şi mai ales pe cei dela sate. Scoţând la iveală repetatele şi neomenoasele goane ale acestora din comunele rurale, situaţia lor se ameliorează

---

[1]) In privinţa atitudinei ostile pe care o purta dr. M. Beck mişcării naţionale evreeşti, aflăm o foaie volantă din 1882, datorită unui anume E. Iosefson dela Tulcea. Foaia poartă titlul: „Scrisoare deschisă către prea Sf. Sa marele Rabin Dr. Beck în Bucureşti". Desprindem câteva rânduri care oglindesc reacţia celor ce-au întâmpinat bucuroşi începuturile Chowewe-sionismului:

„Mulţumesc nu mai puţin, Sfinţiei Tale, pentru sagaciele predicaţiuni ce a'ţi ţinut în ziua de Purim, când a'ţi dăruit propagatorilor şi iniţiatorilor ideei Colonisării Palestinei, măgulitorul şi gratuitul nume: Hamâni moderni...

„...continuaţi a espedia nişte scrisori pamfletice născocite şi plămădite în adunarea de Nobilime Ebraică în toate unghiurile Ţerrei, chiar la Tulcea, precum a'ţi şi făcut.

„Mă resum, invocaţi contra D-lor [a chowewe sioniştilor] mânia Cerului, chemaţi asupră-le foc şi pârjol pe d'o parte, iar pe de alta complicaţi-le în intrigi şi ură personală, aşa ca Ebraiştii şi propagatorii de colonisare să dispară după suprafaţa pământului".

[2]) *Situaţia culturală a evreilor din România*, în *Lumea Israelită*, I (1903), Nr. 10 din Iulie, p. 307.

pentru scurt timp (un fel de armistițiu tacit) deoarece alungarea evreilor dela sate și-a urmat decenii de-arândul cursul ei nestingherit. Pe calea scrisului a căutat Gold să lămurească conducătorii politici români, de nedreptățile ce le aveau de suportat cei ce se vedeau brusc scoși din căminurile lor și lăsați fără de existență. Dealtfel, în aproape toate problemele ce se puneau în discuție în acei ani și care priveau pe evrei, *Apărătorul* a intervenit. El a avut în vedere „o sinceră și leală aplicațiune a principiilor stipulate in Constituțiunea țărei, o interpretare legală și liberală a legilor, suprimarea tuturor dispozițiunilor restrictive contrarie cu spiritul timpului". Deaceea ziarul, în program, mai declara printre altele că „va deschide coloanele sale fiecăruia — fără distincțiune de religie sau naționalitate — pentru a se tângui contra justiției, administrației și a tutulor autorităților din țară, ori de câte ori se va semnala abuzuri bine descoperite și aprobate, protestând cu energie contra acestor fapte dacă autoritățile competinte nu vor da o satisfacțiune legală acelor plângeri; el va respinge însă cu indignare calomniile și hulirile, ocupându-se numai de faptele ce ar vedea că sunt în realitate jignitoare societății".

Pentru evreii din țară, epoca în care apăreau cele două gazete (*Fraternitatea* și *Apărătorul*), a fost una dintre cele mai frumoase, în ce privește renașterea lor culturală, căci dacă ne vom opri la starea socială a evreilor de pe acele timpuri (fiind nu mult după punerea în aplicare a modificatului articol 7 din Constituție), vom vedea că nu s'a îmbunătățit cu nimic, dimpotrivă chiar; ea lăsa pe zi ce trecea mai mult de dorit. Era necesar așa dar (cum s'a și petrecut dealtfel) ca ambele tribune evreești, — abstracție făcând de amintitele polemici — să-și desăvârșească menirea lor. In acest scop gazetele au adunat în redacțiile lor, multe valoroase talente ale condeiului. Tineri energici și cu vederi largi, absolvenți ai școlilor statului și cu studii terminate în străinătate, au îmbrățișat cariera publicistică, carieră proaspătă pentru noile generații evreești. Asistăm astfel la intrarea în luptele politice și spirituale a unui contigent de publiciști dotați, iar ziarele nu mai sunt lăsate pe mâinile unor diletanți, fie ei chiar idealiști și cu oarecare noțiuni gazetărești. Datorită acestei mari schimbări intervenită în presa evreească, vedem că în tot timpul apariției sale *Apărătorul* a stăruit — în afară de laturea politică — în a da o deosebită atenție literaturii judaice, alegându-și

din tinerii publicişti, un mănunchi de redactori şi colaboratori cu talent şi pricepere. In afară de cele scrise de d-rul K. Lippe şi de redactorul Adolf Steinberg [1]), mai întâlnim pe Marcu Brociner, pe care l-am văzut colaborând în 1873 la *Vocea Apărătorului* dela Iaşi, pe viitorul lexicograf şi profesor dela Craiova M. Stăureanu, pe fraţii Emil şi D. Critzman şi alţi cunoscători ai chestiunilor culturale şi literare evreeşti. O contribuţie extrem de interesantă (care ar merita un studiu aparte, ba chiar şi o retipărire) e şi aceea a lui Lazăr Şăineanu (sub numele de *Eliezer Benmoşe*). Amintim numai lucrarea d-rului Iuliu Barasch: *Emanciparea Israelită în România* tradusă de Şăineanu, scriere care a fost un punct de îndrumare în chestia evreească din România, pentru diferiţi cercetători, printre care amintim şi pe istoricul A. D. Xenopol; cel ce a utilizat-o în marea sa operă: *Istoria Românilor din Dacia-Traiană*.

Cu începere din Septembrie 1882 colaborează la *Apărătorul* şi M. Rosenfeld, ziarist de mare talent, (unul din foştii redactori ai *Vocei Apărătorului*), care avea să fie expulzat în anul 1885. La partea politică a ziarului întâlnim (mai cu seamă articolele prime) semnătura *I. Rubis*, (I. Rubinştein), care şi-a schimbat în urmă numele în Sache Pietreanu. Adolf Steinberg părăseşte în cursul anului 1882 redacţia gazetei trecând la conducerea saptămânalului apărut la Focşani: *Stindardul*; nu uită, însă, să şi amintească de foloasele pe care le-a tras la hebdomadarul lui Gold [2]). Printre cei ce-au scris la partea literară a *Apărătorului* aflăm pe un fecund traducător cu

---

[1]) Adolf Steinberg în afară de activitatea publicistică desfăşurată la ziarele evreeşti, a contribuit la întemeierea şi redactarea mai multor publicaţii periodice româneşti. Sub pseudonimul *Alexandru Stănceanu* a redactat ziarele pe care le fondase sub a sa supraveghere italianul Luigi Cazavillan: *Fraternitatea italo-română* şi *Trebuinciosul* (*Necesarul*), luând parte activă şi la crearea cotidianului informativ *Universul*. Vezi cercetarea pe care am publicat-o sub titlul: „Unul din întemeietorii *Universului* a fost evreu", articol semnat *Al. Şerbănescu* (*Lumea Românească*, I (1937), Nr. 97 din 6 Septembrie).

[2]) Iată cuvintele lui Adolf Steinberg despre A. S. Gold şi gazeta lui *Apărătorul*:

„Ai fost cel dintâi care m'ai prezentat publicului şi mai cu seamă scumpilor mei coreligionari, prin faptul de a-mi fi deschis coloanele ziarului, ce D-ta îl redijezi cu atâta talent şi abnegaţiune. D-tale îţi datorez cariera mea. Nu pot să-ţi probez recunoştinţa mea de cât exprimându-ţi în public sincerele mele mulţumiri, ceea ce mă grăbesc a face.

„Voiu regreta toldeauna de a fi fost nevoit de împrejurări a părăsi postul meu de colaborator al ziarului D-tale şi prin urmare şi posibilitatea de a mă găsi în apropierea D-tale, apropiere ce mi-a fost de un aşa folos". (*Stindardul*, (1882), Nr. 1 din 25 Octombrie).

numele de Isidor Cohen. Alt tânăr de mare talent, dela Piatra Neamț, Iosif Bolocan, colaborează deasemenea la *Apărătorul*. Viitorul publicist, sociolog și luptător socialist Bolocan (mort în plină tinerețe într'un spital din Germania), sub pseudonimul *Giuseppe Nacolob*, publică bucăți de literatură originale, articole în care susține mișcarea Chowewe Zion și unele încercări de polemică. Oswald Neuschatz, trimite sub diferite pseudonime, corespondențe din Iași. Iar I. M. Viertel, tipărește interesante relatări despre situația evreilor din țară, sub formă de „Scrisori către o doamnă din Paris". Naftali C. Popper, profesor și erudit ebraist, scrie deasemenea articole favorabile chowewe-sionismului. O serie de articole interesante în chestia evreească, trimite ziarului, din străinătate, Sigismund Carmellin, fostul întemeietor și redactor al publicațiunii bilingve: *L'Echo Danubien*.

In 1882, Gold tipărește pe frontispiciul săptămânalului în loc de al doilea an de apariție, anul al IV-lea. Redacția lămurește, într'o notă, pe cititorii săi de rostul acestei schimbări: „Cu numărul de astăzi intră *Apărărorul* în al *doilea* an al existenței sale și'n al *patrulea* de când figura sub alt nume, fondat de noi". (E vorba de *Fraternitatea* (1879). Din Ianuarie 1883, anul V (III) al existenței, *Apărătorul* se tipărește de două ori pe săptămână: Luni și Joi, iar de la 1 Iulie 1883 „încearcă să apară zilnic, cu colaborarea lui Armand Rubin (fost întemeetor și redactor al ziarului *Cumpăna*—ziar admirabil și mult apreciat —, apoi prim redactor, și mai apoi director al *l'Indépendance Roumaine*), Elias Schwarzfeld, Lupu Dichter, fost prim-redactor al *Romăniei Libere* și al *Constituționalului*, dr. Marco Brociner și S. Rosenfeld, care dealtfel, fu un timp primul redactor al *Apărătorului* săptămânal. După 7 numere, ziarul zilnic" [1]) dispare, iar în restul verii și întreaga iarnă își suspendă apariția. Tocmai în Decembrie 1883, A. S. Gold scoate iarăși săptămânal tribuna lui, care avea să dureze până la 21 Mai 1884, când își încetează definitiv existența.

In tot timpul apariției sale, *Apărătorul* lui A. S. Gold și-a îndeplinit într'adevăr misiunea pentru care fusese creat. Programul gazetei a fost urmat întocmai de conducătorul ei, care declarase în primul număr: „vom spune tutulor adevărul fără patimă și fără

M. Schwarzfeld, *Presa evreo-română*, în lucr. cit., p. 109.

interes, vom biciui fără cruţare răul, nedreptatea, abuzul de putere, chiar de ar fi cea mai înaltă culme socială". Gazetarul de curaj A. S. Gold, care, în momentele cele mai critice pentru evreii din ţară întemeiase două hebdomadare, are meritul de a fi pus la îndemâna cititorilor, cele mai bine scrise gazete pe care le-au avut evreii din România, până la 1890, când apare *Egalitatea* lui M. Schwarzfeld.

Am pomenit de curentul Chowewe Zion. Naşterea acestei mişcări în România s'a datorit în bună parte acţiunii propagandistice desfăşurate de către palestineanul Eliazar Rokeach (originar din Safed), prin publicaţiunile periodice scoase în cursul anilor 1880-81. La început prin foaia ebraică יזרעאל (Jesreel) dela Iaşi, apoi cu דיא האפפנונג (Speranţa) în idiş dela Piatra Neamţ, Eliazar Rokeach a agitat printre evreii români, ideea colonizării agricole în Palestina. Roadele propagandei prin scris a publicistului întreprinzător n'au întârziat să se arate. Pe deoparte îndemnul lui Rokeach, iar pe dealta situaţia de paria a evreilor, a căror alungare dela sate nu încetează, ba chiar şi alte măsuri restrictive, au făcut ca noua lozincă să cuprindă un număr mare de evrei care întemeiază cele dintâi societăţi: Jischuw Eretz Israel. Pe vremea în care în Rusia pogromurile au împins pe evreii de acolo să-şi îndrepte privirile spre Palestina, în acel timp aflăm deja la noi, o vie activitate în aceiaşi direcţie. Astfel se face că la 30 şi 31 Decembrie 1881, societăţile „Jischuw Eretz Israel" prin delegaţii lor, se adună într'un congres la Focşani, unde se pun bazele „Comitetului Central" pentru înlesnirea emigrării evreilor din România", cu scop de a coloniza Palestina (Chowewe Zion).

Comitetul prim Chowewe-Zion (Prietenii Sionului) ales la Focşani, se compunea din: Isac Löbel, preşedinte; Iosef Abeles, vice-preşedinte; Samuel Pineles, secretar general; membrii consilieri: M. Schein şi L. Goldberg. Casierul general era baronul Iacob de Neuschotz dela Iaşi, iar membrii în comitet: d-rul K. Lippe şi Moses Mates. Din Bucureşti a fost ales în comitet, la început, numai M. Weinberg, iar mai târziu e coaptat şi dr. M. Gaster. Propagator al mişcării era noua publicaţie a lui Rokeach דער עמיגראנט (*Emigrantul*), ce apărea la Galaţi, în idiş, iar mai târziu adaugă şi o pagină în limba germană. Dat fiind, însă, că nu toţi evreii cunoşteau

idişul şi deoarece în limba ţării (după cum am mai spus-o) numai *Apărătorul* a îmbrăţişat ideea cea nouă, vedem că ia naştere la Focşani (leagănul Chowewe sionismului), în ziua de 18 Octombrie 1882, un ziar în româneşte: *Stindardul*; „organ pentru incurajarea emigrării Israeliţilor din România". Comitetul gălăţean are deci un sprijin propagandistic remarcabil în *Stindardul* şi de bună seamă că a căutat să subvenţioneze organul ce discuta şi răspândia ideea colonizării agricole în Palestina. Cu atât mai mult că duelul polemic dintre *Fraternitatea* şi *Apărătorul* era în toi, iar *Emigrantul* lui Rokeach se strămută la Bucureşti în Decembrie 1882, unde, datorită *Fraternităţii* şi în mare parte d-rului M. Beck, caşi lui Elias Schwarzfeld, mişcarea Chowewe Zion n'a găsit prea mulţi aderenţi, ba chiar mai puţini decât în unele umile orăşele moldoveneşti.

Odată apărut, *Stindardul* încearcă să se impună dela primul număr, strigându-şi entuziasmul pentru ideea de redeşteptare a sentimentului naţional: „Stindardul nostru este stindardul umanităţei, stindardul binelui şi al adevărului. Este stindardul desmoşteniţilor şi a prigoniţilor cari, însufleţiţi în fine de o idee liberătoare şi mântuitoare, doresc a o vedea cât mai curând realizată; idee care tradusă în fapt, va oferi lumei cel mai frumos spectacol ce i-a fost vre-o dată dat a'l contempla: spectacolul *reabilitărei* uneia din naţionalităţile cele mai glorioase de pe faţa pământului". Intr'adevăr, astăzi putem constata că proorocirea celuia ce-a scris programul *Stindardului* s'a realizat întocmai. Totuşi, cu toate că începutul programului era oarecum înflăcărat, asistăm la o schimbare a tonului când se ajunge la concretizarea adevăratei idei de emigrare. Ni se spune aşa dar: „Chestiunea emigrărei, însă, nu e nici de cum o chestiune religioasă, ci curat şi simplu socială şi economică". E necesar deci a se sublinia, că mişcarea evreească din anii 1881-1883, a avut nu numai un ţel naţional, ci şi unul social.

Vedem astfel că *Stindardul* se situiază în istoria presei evreeşti, ca primul ziar ce reprezintă un anumit curent: cel naţional evreesc mult temperat, sau aproape în faşă încă (din cauza caracterului social), după cum reiese şi din program. Altul va fi curentul sionist herzlian, când va cuprinde evreimea din România, după cum se poate constata din foile sioniste apărute cu începere dela 1897, în urma primului congres dela Basel. Şi, după cum *Stindardul* inaugurase presa pusă exclusiv în slujba unei mişcări: a celei sioniste

(chowewe sioniste), tot astfel vom avea de aci înainte alte gazete care vor vorbi fiecare în parte: de asimilare, de emanciparea îndelung râvnită de către evreii din ţară, ba chiar şi de socialism printre evrei; de lupte şi deosebiri de clasă, nu numai de religie.

Stindardul era condus de un comitet din care făceau parte Adolf Steinberg, Adolf Netzler şi alţi tineri şi ţinea să informeze pe cititorii săi că nu „viesările legănitoare şi ademenitoare ale unui creer aprins a determinat constituirea societăţilor de propagandă şi ajutor pentru emigrarea în Palestina, — ci cugetările mature şi cumpănite ale unor spirite apte şi capabile ale unor bărbaţi culţi, activi, oneşti şi inteligenţi". In continuare, ziarul mai explica rostul şi rolul apariţiei sale, aducând judicioase argumente. „...Israeliţii cari sunt decişi a se devota nobilei şi înavuţitoarei cariere a agriculturii au nevoie înainte de toate de un organ care să trateze pe larg şi în modul cel mai clar şi precis aceste interese. Fiindcă nu e destul numai ca ideea emisă să fie şi adoptată, pentru ca realizarea ei să fie şi asigurată. O chestiune de o importanţă aşa de colosală cum este chestiunea emigrării, cere să fie luminată printr'o discuţiune serioasă şi amănunţită într'un organ public anume destinat, pentru ca fiecare să fie în curent cu mersul ei şi să aibă deplină ştiinţă despre tot ce se atinge de emigrare şi colonizare în Palestina".

Tipărit la început odată pe săptămână, în tipografia lui Ignace Charas, *Stindardul* trece, cu începere dela 23 Iulie 1883, în editura acestuia. Intre 27 Decembrie 1882 şi 12 Ianuarie 1883, şi în intervalul dela 23 Mai la 23 Iulie 1883, din motive nelămurite, hebdomadarul îşi suspendă apariţia. Reapare, însă, de fiecare dată tot atât de bine scris şi luptă cu acelaş elan, pentru unicul ţel (colonizarea agricolă a evreilor români în Palestina), până la 15 Octombrie 1883, când îşi încetează definitiv apariţia (numărul 42 din anul II).

Redactorul *Stindardului* era un timp Adolf Steinberg, publicist de carieră şi cu vocaţie, pe care l-am întâlnit la săptămânalul bucureştean *Apărătorul*. Un colaborator ocazional al gazetei a fost şi d-rul K. Lippe, membru în comitetul central din Galaţi şi animatorul chowewe sionismului printre ieşeni.

Propaganda susţinută necontenit de *Stindardul* şi-a atins în mare parte scopul. Căci după plecarea în August 1882 a grupului de emigranţi spre Palestina, grup compus din 228 persoane, alţi colonişti îi urmează în acelaş an. In istoria colonizării, aceşti emigranţi

sunt cunoscuţi sub numele de *moineştenii*, deoarece se aflau numeroşi evrei din acel târguşor precum şi din altele asemenea oraşele moldoveneşti. Din acel timp ne-a rămas şi zicerea, pe care unii o cred o pură fantezie: „Prin Moineşti la Ierusalim".

Intreţinut de *Stindardul*, curentul emigrării creşte pe fiece zi; în oraşe şi târguri cu populaţie evreească se formează secţiuni chowewe sioniste, afiliate comitetului dela Galaţi, iar unii care posedă suma necesară biletului de vapor, nu mai aşteaptă formarea grupurilor, ci pornesc individual să colonizeze Eretz Israelul. Zeci şi sute de tineri, ba chiar numeroase familii s'au expatriat atunci şi au încercat să-şi făurească o nouă existenţă prin munca agricolă, contribuind la reclădirea din paragină şi uitare a ţării lor din străbuni.

Tot în *Stindardul*, vedem că apare pentru prima oară în româneşte, lucrarea de răsunet a d-rului Leon Pinsker, *Autoemancipaţiunea*, în traducerea studentului medicinist I. Rosenzweig (doctorul Sotek-Leteanu de mai târziu). Cu toate că ziarul focşănean era bine răspândit, opera lui Pinsker pare-se că n'a trezit ecoul meritat. Chowewe sioniştii încă nu se pătrunseseră de măreţele înfăptuiri pe care ei înşişi le-au propagat zi de zi şi de amploarea mişcării lor. Tocmai în 1899, după apariţia sionismului politic herzlian (de astă dată sub titlul puţin modificat) *Autoemanciparea* avea să cunoască adevăratul şi meritatul succes printre evreii din România, fiind tipărită într'o nouă traducere, la Galaţi, cu o prefaţă de Sam. Pineles.

In toamna anului 1883 când *Stindardul* e nevoit să-şi înceteze apariţia, acest lucru a fost urmarea unor evenimente care au luat cu totul altă întorsătură, decât cea preconizată tot timpul de hebdomadarul chowewe sionist. In urma veştilor nemulţumitoare ce sosiau din Eretz Israel, dela emigranţii originari din România — întemeietorii celor două colonii agricole: Zichron Iaakob (Samaria) şi Rosch Pinah — curentul emigrării scade brusc. Dealtminteri sunt cunoscute greutăţile aproape de neinvins, pe care le-au avut de suportat coloniştii plecaţi din România, şi al căror salvator s'a arătat să fie în cele din urmă, — când catastrofa acestor idealişti era inevitabilă — baronul Edmond de Rotschild. Toate aceste fapte au spulberat iluziile celor ce s'au hotărât să-i urmeze între timp. Datorită acelor întâmplări nefericite, era dealtfel foarte natural, ca şi cititorii unei astfel de gazete, cititori care aşteptau veşti îmbucurătoare din Ţara sfântă,

iar în schimb aflau ecouri neliniştitoare dela cei ce-au părăsit ţara, — să fi scăzut mult. Din pricina aceasta vedem că *Stindardul* dispare, după ce-a desfăşurat o prea frumoasă activitate publicistică şi propagandistică, în slujba mişcării de redeşteptare naţională a evreilor din România.

O nereuşită încercare în publicistica evreească din Iaşi a fost ziarul săptămânal: *Ecoul tinerimei*, apărut în ziua de 2 Mai 1885. Din program se constată că redactorii acestei foi efemere (mai mult de trei numere se pare că n'au apărut), n'aveau aproape nici o noţiune despre evreism. In schimb, însă, aveau o concepţie pur asimilistă. Era deci foarte firesc — credeau redactorii gazetei — ca evreii din România să se asimileze totalmente şi deci să se alătureze iniţiativei lor. Totul nu era, însă, decât aspiraţia unor tineri, neiniţiaţi în problemele evreismului din ţară. Deducem acest lucru şi din confuzia care stăpânea programul gazetei. Căci deşi scopul *Ecoului tinerimei* era în primul rând asimilarea, confuzia întemeietorilor acestei tribune — al căror nume nu l-am putut afla din pricina faptului că au iscălit articolele numai cu pseudonime şi iniţiale — reiese stăruitor chiar din primul număr. Astfel vedem, că după ce-au propovăduit asimilarea integrală a evreilor din ţară, declară la un moment dat că, „chiar dacă evreii din România ar avea cea mai bună voinţă pentru a se asimila complectamente cu concetăţenii lor de rit creştin, aceştia le vor pune... piedici de tot felul".

După apariţia primului număr din *Ecoul tinerimei* ieşene, ziarul *Fraternitatea* a ţinut să ureze „noului născut o viaţă lungă şi spornică, ferită de rătăciri şi deziluziuni" [1], totuşi, foaia din capitala Moldovei n'a ajuns la o „viaţă lungă" şi n'a fost ferită „de rătăciri şi deziluziuni", dimpotrivă. Dela început gazeta cade în păcatul denunţărilor. Şi, asistăm la o campanie împotriva şcoalelor private evreeşti, numite chedarim, în care copiii învăţau primele noţiuni de limbă ebraică şi religia strămoşească. *Ecoul tinerimei* intră în polemică chiar şi cu *Fraternitatea*, în afară că se arată ostil d-rului K. Lippe, evreu naţional, care dezavuase pe acest nepoftit musafir din publicistica ieşană. Ar fi de amintit totuşi, vederile favorabile,

[1]) Anul VII (1885), Nr. 18 din 10 Mai.

pe care le-a avut *Ecoul tinerimei*, față de teatrul evreesc (să nu uităm că era o gazetă asimilantă) și față de cei ce-au creat în România primul repertoriu idiș.

Numărul trei din *Ecoul tinerimei* (care pare să fi fost chiar ultimul), într'o notă către abonați, aduce un vehement rechizitoriu evreilor care resping asimilarea totală, trâmbițată de redactorii anonimi; căutând să ademenească elementul tânăr evreesc.

„Cei cu mintea întunecată dispreţuesc orice mişcare spre progres. Fanaticii nu pot privi în faţă lumina adevărată şi bârfesc împotriva noastră, ştiind că le sună ceasul cel de pe urmă. Noi, cari dorim adevărata propăşire a poporului nostru; noi, cari voim să vedem şi pe evrei mergând pe calea cea dreaptă şi lăţindu-şi cercul cugetării dincolo de tartajii colbăiţi ale cărţilor sfinte; noi cari dorim peirea ignoranţei şi a fanatismului, sântem taxaţi de duşmanii naţiei noastre! Respingem cu indignare astfel de acuzare ticăloasă şi vestim pe învăţaţii noştri (?) talmudişti că urletele lor departe de a ne spărie, ne vor oţeli şi mai mult la luptă. Sântem pe deplin convinşi că nu toţi evreii gândesc ca vestitul Dr. talmudist"[1], şi că se găsesc mulţi, cu deosebire dintre cei tineri, care ne înţeleg şi cari frământă de mult aceleaşi idei, aceleaşi aspiraţiuni ca şi ale noastre".

Zadarnic a fost însă, apelul disperat din numărul 3 al gazetei asimiliste, căci de nicăiri n'a aflat vre-un ecou favorabil. Astfel se deduce că *Ecoul tinerimei* n'a însemnat aproape nimic în viaţa evreimii ieşene şi că nici o dâră luminoasă n'a trasat în publicistica evreească, această încercare. Faptul e lesne explicabil, dacă ne gândim că, nici o preocupare serioasă nu oglindea scrisul redactorilor anonimi, iar în ce priveşte aptitudinea lor gazetărească şi aceea nu se întrevedea din nici un articol.

Cu câteva luni înainte de încetarea apariţiei ziarului *Fraternitatea* şi anume: în ziua de 7 Iunie 1885, îşi face drum în publicistica evreească din Bucureşti, o foaie cu titlul *Vocea Dreptăţei*[2], a unui

---

[1]) Era desigur o aluzie la doctorul Karpel Lippe.

[2]) E. F. Braunstein, în *lucr. cit.*, p. 74, crede greşit că *Vocea Dreptăţei* ar fi apărut în anul 1906.

anume Mauriciu Schwartz. Noul organ apărea săptămânal şi aducea drept deviză: „Lumină pentru toţi — Toţi pentru lumină". Intreg programul gazetei era alcătuit din maxime. Iată câteva desprinderi: „Tot ce putem spune dela început este că noi suntem un ziar cu totul imparţial". — „Tot ce vom cere în mersul drumului nostru, va fi dreptatea". — „Lupta noastră cea mai înverşunată va fi contra întunericului".

Fraternitatea, foarte ageră şi veşnică gata de harţă cu intruşii şi nechemaţii, copleşeşte din prima zi *Vocea Dreptăţei*, cu o serie de usturătoare aluzii la programul confuz şi filosofic al ziarului şi nici o clipă (până în ziua în care dispare) nu-i dă răgaz, cicălindu-l mereu. Dealtfel, încercând a transcrie câteva fraze mai cuprinzătoare şi mai desluşite din programul *Vocei Dreptăţei*, am constatat că cele susţinute de *Fraternitatea* erau pe deplin întemeiate, deoarece n'am putut afla (din pricina felului în care e redactat programul) dacă într'adevăr Mauriciu Schwartz ţinea să se pună în slujba ziaristicei evreeşti, ori avea de gând să-i blameze pe evrei.

Vocea Dreptăţei n'a avut cu toate acestea o durată efemeră, cum lăsa să se creadă la început că se va petrece, dimpotrivă, a apărut timp de peste trei decenii. Neregularitatea cu care s'a tipărit în cei peste treizeci de ani de existenţă, face aproape imposibil istoricul gazetei. Fără să fi avut o oarecare continuitate, *Vocea Dreptăţei* a fost în cei mai mulţi ani, expresia unor curente şi năzuinţi, dacă nu protivnice evreilor din ţară, dar în nici un caz favorabile lor. La început ziarul se înfăţişa ca o tribună informativă a evreilor, spre a se transforma apoi într'un organ al neevreilor. Pe frontispiciul *Vocei Dreptăţei* se putea citi în fiecare an, ba chiar şi numai la şase sau la trei luni, alt subtitlu. S'a numit rând pe rând: „ziar săptămânal al Evreilor pământeni", „organ independent", „tribuna liberei cugetări", „organ pentru apărarea celor asupriţi", „organ politic al evreilor din ţară" şi chiar *Liga antisemită, fostă Vocea Dreptăţei*".

In ce priveşte pe redactorii şi conducătorii gazetei (deoarece Mauriciu Schwartz era numai „proprietarul-director") ne întâmpină şi aci nenumărate nume (unele valoroase din publicistica evreească şi cea românească). E deajuns să pomenim pe E. San-Cerbu, care între 1890-91, când *Vocea Dreptăţei* scria că apare într'o a doua serie, era directorul politic al ziarului, pentru ca să devină în urmă

numai „redactor diriginte ". Mulţi ani însă, *Vocea Dreptăţei* apăruse sub direcţia unor comitete. Iar în al XXV-lea an al apariţiei (1909); cu începere dela 13 Septembrie, se intitulează „tribuna liberei cugetări", având ca director pe poetul Alexandru Macedonski, iar ca redactor pe Gh. N. Constantinescu. Acesta după plecarea lui Macedonski dela conducere, devine „redactor-girant". Tot în acel an, ziarul a fost şi „organ politic al evreilor din ţară", iar unul din principalii „colaboratori-redactori" este publicistul Carol H. Agatştein, care intemeiază îndată după plecarea dela *Vocea Dreptăţei*, săptămânalul *Viaţa Israelită*, „organ al junimei intelectuale". Intre anii 1911-14, *Vocea Dreptăţei* este „tribuna liberei discuţiuni" numărând printre colaboratori pe un vestit publicist şi autor de scrieri istorico-politice, I. B. Brociner. Neavând nici o ideologie constantă, *Vocea Dreptăţei* încearcă chiar să devină şi o tribună sionistă. Astfel vedem că în al XXXIV-lea an al existenţei sale, gazeta consacră numere întregi lui Theodor Herzl.

Cu toate acestea, unele articole interesante, cuprinde colecţia ziarului, în anii (mai ales în primii) când colaborează Emil I. Critzman, D. I. Critzman, I. Kaufman, Leon Namianu şi I. H. Fior (acesta, în urma expulzării sale din 1885, s'a oprit la Cernăuţi, de unde a trimis interesante scrisori gazetei). Mai amintim pe David Jurescu, care a redactat un timp, tot în primii ani, foaia lui Schwartz, scriind articole pline de conţinut, cu privirea la chestiunele ce preocupau pe acele timpuri evreii din România. Interesante, mai mult ca document, sunt şi cele scrise de poetul Alexandru Macedonski, cu privire la evreii din ţară.

Dacă uneori *Vocea Dreptăţei* a adus şi servicii evreilor prin coloanele sale, totuşi dat fiind nenumăratele polemici şi incidente pe care le provoca cu ziarele de ţinută evreeşti, aceste servicii se anulează dela sine. Căci veşnic în goană după senzaţional şi neprevăzut, ziarul care deşi a avut un proprietar evreu, a fost foarte puţini ani cu adevărat o tribună conştiincioasă în publicistica evreească. Datorită acestui lucru, colecţia ziarului, proprietatea lui Mauriciu Schwartz, poate să fie definitiv dată uitării. Acest lucru l-a şi făcut dealtfel şi-l va face şi de-aci înainte, factorul crud şi neindurător cu scrisul efemer — cel ce nu iartă niciodată — timpul.

Pe vremea când *Vocea Dreptăţei* rămăsese unica gazetă în româneşte, a evreilor din România, se simţia lipsa unui organ care să fi putut lua locul *Fraternităţii*. Când tocmai se împlinia anul de când gazetarii evrei luaseră calea exilului, la 17 Octombrie 1886 îşi începe existenţa în Bucureşti, o nouă tribună evreească. Este vorba de *Infrăţirea*, „ziar săptămânal redactat de un comitet". Noul hebdomadar îşi luase ca model de întocmire şi redactare dispărutele două foi: *Apărătorul* şi *Fraternitatea*. Avea aceleaşi rubrici, aceleaşi directive, însă tonul în care se scriau articolele era mult mai temperat (poate chiar prea mult); se înfăţişa ca un ziar pasiv, al cărui ţel nu mai era revendicări, ci apărarea colectivităţii evreeşti, rămasă la 1885 fără de conducători spirituali. Din întreg programul *Infrăţirii*, reiese atitudinea oscilatoare şi oarecum (am putea spune mai curând că nu reiese nici o atitudine) nehotărâtă şi nici bine precizată. Iată o desprindere:

„Israeliţii din ţară, acea parte a populaţiei româneşti care e condamnată a se achita de toate datoriile cetăţeneşti în modul cel mai riguros şi a nu se bucura cu toate acestea de nici un drept, sunt calomniaţi şi nedreptăţiţi într'un chip nedemn, ca falsa poziţie în care se află să nu pară a fi nedreaptă".

„Din această cauză ei sunt periclitaţi a rămâne în urma oricui avânt de progres şi să decadă moraliceşte pe fiece zi. A spulbera aceste calomnii, a dovedi că nu merităm această grea poziţie, a ridica moralul coreligionarilor noştri, iată programa noastră".

In primele numere, *Infrăţirea* s'a ocupat de noul curent de emigrare al evreilor. De astă dată exodul nu mai tindea spre Palestina, ci în ţările Americii. Iar cu începerea dela al şaselea număr, ziarul trece sub conducerea redacţională a lui Adolf Steinberg, fostul redactor al *Stindardului* dela Focşani. Pe timpul cât a dirijat Steinberg *Infrăţirea* (până la 10 Mai 1887), gazeta e scrisă mai cu vioiciune şi se ocupă într'adevăr cu problemele evreeşti, rămase în suspensie dela dispariţia *Fraternităţii*. Dealtminteri vedem că şi subtitlul care se adaugă, e mai adecvat, când îşi zice textual: „ziar Israelito-Român".

Infrăţirea mai încercase să se dedice şi chestiunilor culturale evreeşti. Astfel vedem că în afară de studii şi cercetări (din literatura judaică), publică cu regularitate toate comunicările „Societăţii istorice Iuliu Barasch", societate intemeiată în acel an în Bucureşti.

După plecarea lui Adolf Steinberg dela direcție, *Infrățirea* trece iarăși sub conducerea unui comitet. Iar cu începere dela 3 Octombrie 1887 ziarul fuzionează cu *Vocea Dreptăței* (titlul rămânând mai departe tot *Infrățirea*) și-l vedem în proprietatea lui Mauriciu și I. B. Schwartz [1]. O dată în stăpânirea lui Schwartz, apariția ziarului devine sporadică. O schimbare nouă se anunță începând dela 18 Ianuarie 1888:

O dată „cu numărul de față, redacțiunea *Infrățirii* a fost încredințată unui comitet, care se va ocupa special numai cu redacțiunea ziarului. In întrunirea plenară a comitetului s'a definit precis linia de conduită a ziarului și s'au convenit asupra detaliilor ce depind de redactare; în acelaș timp s'a încredințat direcțiunea întreagă a ziarului, cu depline puteri, d-lui E. de San-Cerbu (Herman Hirsch). Cititorii vor avea ocazia să se convingă cu timpul de progresele ce va face *Infrățirea*. Cu totul independentă de administrațiune, care reprezintă numai rulagiul financiar al gazetei, *Infrățirea* va continua a fi ziarul, care să reprezinte *cu sinceritate și în cunoștință de cauză* interesele Evreilor din România, conlucrând și la progresul țării lor natale".

Cu toate acestea *Infrățirea* n'a mai apărut deloc. Ultimul număr al gazetei, în care-și expusese noul program, atunci când se hotărâse la o schimbare radicală, încheie încă o experiență nereușită în publicistica evreească. Cele două foi: *Vocea Dreptăței* și *Infrățirea*, au venit să ilustreze o etapă ce poate fi numită a decadenței presei evreești. Cu *Infrățirea* dispare astfel imitația nereușită, aproape întru nimic, a foilor de curaj și atitudine: *Fraternitatea* și *Apărătorul*.

---

[1]) E. F. Braunstein, în *lucr. cit.*, p. 68, atribue pe nedrept, unui oarecare A. Weinberg, ziarul *Infrățirea*.

III

ZIARE INFORMATIVE ŞI ORGANE ALE FELURITELOR CURENTE:

SOCIALISM — ASIMILARE -- EMANCIPARE

(1887 — 1897)

L U M I N A

F R A T E R N I T A T E A

P R O P Ă Ş I R E A

E G A L I T A T E A

I N A I N T E

A S I M I L A R E A

E M A N C I P A R E A

L U M I N A

D R E P T U R I L E

P Ă M Â N T E A N U L

D O R I N Ţ A

E M A N C I P A R E A

Dacă mare parte dintre publiciştii de talent şi cu experienţă au fost siliţi să părăsească ţara, iar cei rămaşi s'au dedat îndeletnicirilor mai mult culturale decât gazetăreşti, era natural ca presa evreească să fi cunoscut o nouă perioadă de dibuire. Generaţia de publicişti evrei pe care am văzut-o desfăşurându-şi activitatea prodigioasă, până la 1885, a trezit, însă, la o viaţă nouă şi mai demnă, atât pe cei din jurul lor, cât şi pe cei care îi vor fi luat locul. Numai că de astă dată tinerii evrei n'au rămas în mijlocul aceleiaşi frământări de viaţă evreească, cu veşnicile lupte pentru dreptul la existenţă şi pentru un trai mai demn aci în ţară. Alte erau năzuinţele şi concepţiile despre viaţă a noii generaţii de evrei, născută în România, crescută pe băncile şcolilor şi a universităţilor româneşti. Atenţia lor se îndrepta de astă dată şi spre teatrul luptelor politice din sânul colectivităţii româneşti, ba chiar şi către curentele şi ideologiile care cuprinseseră masele din străinătate. La Bucureşti şi la Iaşi — centre universitare — studenţii fie ei români sau evrei încep să se preocupe de socialism. Gherea şi Nădejde făceau mereu adepţi printre tineri, iar revista *Contemporanul* a lui I. Nădejde şi V. G. Morţun deschide alte orizonturi tineretului studios.

Asistăm astfel la o schimbare nouă în mijlocul evreimii din România. Căci faţă de încercările timide sau aproape puerile de a da o directivă şi de a canaliza aceleaşi revendicări ale evreilor, era necesar ca un adevărat luptător să se interpună şi să caute a soluţiona într'un fel, interminabila chestie evreească. Şi, desigur că apariţia elementului (sau a elementelor) care să se fi încumetat a lua în discuţie soarta cam nefericită a evreilor din această ţară, era de aşteptat să fie cineva care să cunoască şi scrisul. Căci calea aceasta, a scrisului, era mijlocul cel mai practic de a lansa o idee şi de a putea o răspândi în mijlocul celor care o aşteptau ca o salvare. Acest lucru s'a şi petrecut dealtfel.

Un student medicinist, în vârsta de 22 de ani, Ştefan Stâncă (Ştein) este acela care încearcă o experienţă în mijlocul evreilor din

România. Incepând cu numele, putem constata că tânărul evreu căuta o apropiere (unii ar spune că tindea spre asimilare) de cei în preajma cărora s'a desvoltat intelectualiceşte şi unde a cunoscut (după cum se va vedea mai târziu) unanima recunoaştere. „Devenit de timpuriu un adept al marxismului, el şi-a dat imediat seama de importanţa elementului evreesc în ţara românească şi a înţeles marele rol rezervat tineretului israelit într'o mişcare pentru încetăţenirea evreilor" [1]. Văzând că mai toţi fruntaşii evrei, în urma expulzării ziariştilor dela 1885, au rămas pasivi, în loc să ducă lupta mai departe, el consideră acest lucru ca un fel de trădare a chestiunei evreeşti, şi mai cu seamă a poporului evreu, alcătuit din obijduiţi. Cu atât mai mare e revolta acestui tânăr intelectual, când constată foarte surprins, că în acele momente critice chiar şi presa evreească, încăpută pe mâna lui Mauriciu Schwartz, nu e decât o neserioasă încercare a unui diletant şi că *Vocea Dreptăţei* dacă nu era ziar anti-evreesc, dar nici pe de-a-întregul evreesc nu părea să fi fost.

Astfel se face că Ştefan Stâncă lansează la 21 Decembrie [1887], un ziar intitulat *Lumina*, „organ al tinerimei Israelito-Române". Era prima tribună a evreilor, care în afară de chestia evreească, a încercat să pună în discuţie şi lupta de clasă. Numărul 1 aducea ca motto: „Adevărul e mântuirea — Sacrificii merită cei slabi". N'au apărut decât 5 numere săptămânale, sub redacţia unui comitet; ultimul în ziua de 24 Ianuarie [1888].

Articolul program al *Luminei* era desigur datorit lui Stâncă. Scris sub forma unui pamflet, într'un limbaj violent (fiind trimis dealtfel anticipat, sub formă de apel mai multor tineri [2]) Stâncă se ridică în contra celora ce se complac în neactivitate. In acelaş timp el desfide şi se dezice de conducătorii destinului masei evreeşti, de aceia dintre evreii bine situaţi materialiceşte care nu întreprindeau nimic pentru fraţii lor în suferinţă. Tot odată el chema la luptă în jurul iniţiativei sale, pe tinerii evrei culţi şi energici. Iar pentru ca să dispară orice nedumerire, Stâncă lămureşte pe larg cauza apariţiei tribunei sale, insistând asupra necesităţii ca gazetele să fie scrise numai de către un tineret cultivat. „Simţim nevoie mare de a avea un

---

[1]) *Lumina*, II (1897). Nr. 5 (23) din Ianuarie.

[2]) *Către tinerimea israelită din ţară*, era intitulat apelul-program a *Luminei*, semnat de „comitetul de redacţiune". Aderările urmau să fie adresate doctorandului Zisu Apoteker.

ziar redactat esclusiv de elementul cult al tineretului nostru. Simţim nevoie de a arăta poporului muncitoriu, care îşi câştigă pânea zilnică prin sudoarea frunţei, că el poate să stea alăturea de celelalte naţiuni ale neamului omenesc". In acelaş stil dur şi cu accente de revoltă, continuă Stâncă să desfăşoare programul ziarului său, pe o jumătate de pagină, ajungând apoi la concluzia următoare: „Vom lupta numai pentru acei din neamul nostru cari merită sacrificiul tinerimei, pentru cei ce cu *sudoare* câştigă pâinea zilnică, pentru muncitorii intelectuali, pentru cei culţi, pentru toţi oamenii cinstiţi şi cari pot fi folositori ţării şi nouă. Ceilalţi să facă ce vor pofti, nu ne îngrijesc. Adevărul n'are multe cuvinte".

Un mănunchi de tineri — restrâns ce-i dreptul — a răspuns apelului pe care-l lansase Stâncă, prin foi volante, şi în numărul 1 al *Luminei*. Intâlnim printre colaboratorii gazetei pe tinerii S. Pauker şi I. Hussar; doi publicişti de talent care aveau să întemeieze şi să conducă apoi diferite ziare şi reviste româneşti. Pauker a scris pentru *Lumina*, unele articole cu conţinut interesant, însă şi-a impus o anumită rezervă. In al doilea număr al *Luminei* publicând o cercetare desvoltată despre „Rolul tinerimei", el avea să facă o notă la sfârşit, în care declara: „Până se va lămuri şi preciza mai bine direcţia *Luminei*, — lucru care se va putea vedea, sper, chiar dela acest număr — ţin să declar că nu iau decât răspunderea articolelor semnate de mine".

Cea mai însemnată parte a celor cinci numere din *Lumina* a fost scrisă de Ştefan Stâncă. Câteva articole şi cercetări despre curentul social nou ivit între tinerii evrei, se datoresc lui I. Hussar care mai semnează şi foiletoane cu „Schiţe din viaţa bogăţimei".

Lumina lui Stâncă provocase panică printre ziarele evreeşti existente în ţară. *Vocea Dreptăţei* la care face aluzie programul *Luminei*, porneşte să atace pe Stâncă, alăturându-se şi ziarul în idiş din capitală, *Hajoetz*. Primului atacator Ştefan Stâncă îi neagă vocaţia şi aptitudinea de gazetar, şi mai ales aceea de apărător al evreimii din ţară, iar celuia care scria în idiş, nu-i găseşte alt răspuns mai nimerit decât să înştiinţeze pe cititorii săi, că teribilul *Hajoetz* e un ziar umoristic (lucru care nu era de fapt cu nimic justificat). *Infrăţirea*, în cel de pe urmă număr al ei, caută deasemenea să-l provoace pe Stâncă, şi-i adresează următoarele rânduri, chipurile sub forma unei rugăminţi: „Rugăm pe d-nul Ştefan Stâncă, proprietarul

ziarului *Lumina*, a da publicităţii conferinţa d-sale intitulată *Chestia Israelită*, ce a ţinut-o în seara de Sâmbătă 8 Noembrie 1886, la societatea studenţilor universitari Unirea". In continuare, *Infrăţirea* scrie că Stâncă ar fi susţinut în acea conferinţă „că Evreii nu se pot asimila şi că sunt un pericol naţional?!". Polemica întreprinsă de *Infrăţirea* n'a avut nici o urmare deoarece chiar cu acel număr şi-a încetat apariţia (18 Ianuarie 1888), urmată la 24 Ianuarie acelaş an de *Lumina*.

Totuşi, deşi s'a tipărit numai în cinci numere săptămânale, *Lumina* marchează o eră nouă în publicistica evreească; a fost într'adevăr cea dintâi gazetă evreească democrată, fiind scoasă de un curajos luptător social, dispărut în plină tinereţe şi în plin avânt; pe al cărui mormânt se află inscripţia testamentară: „Trăiască democraţia socială". Cu toate că *Lumina* n'a înfăptuit prea mare lucru în viaţa evreească, din cauza prea timpuriei sale dispariţii, cu toate acestea a fost un început care egalează cu o revoluţie, având în vedere mentalitatea unor anumiţi conducători ai evreimii şi faptul că redactorul foii sociale avea să atingă mai târziu culmi în mişcarea socialistă, dăruind acelei mişcări mult discutata şi preţuita teză de doctorat *Mediul social ca factor patologic* [1]). După încetarea-i din viaţă, în deplină tinereţe (mort de tuberculoză la 13 Ianuarie 1897, în vârstă de 32 ani), această lucrare care fusese dedicată lui C. Dobrogeanu-Gherea, avea să se bucure — într'o nouă ediţie [2]) — de o amplă prefaţă a vestitului critic, la care s'a alăturat şi un studiu biografic, foarte desvoltat, datorit Sofiei Nădejde.

Lui Ştefan Stâncă îi mai datorim şi o foarte interesantă serie de articole, publicată în ziarul *Drapelul* din 1890 „în chestia evreească, apărute mai apoi în broşură [3]), pe cari le putem considera teoreticeşte ca vederi clasice după starea de atunci a chestiunei evreeşti" [4]) din România.

---

[1]) Bucureşti 1891.
[2]) Iaşi 1897.
[3]) *Chestiea Evree*, culegere de articole publicate şi inedite, Bucureşti 1892.
[4]) *Lumina*, II (1897) Nr. cit.

După ce guvernul a revocat pentru unii dintre publiciştii evrei ce-au fost siliţi să părăsească ţara, decretul de expulzare, Isaac Auerbach, fondatorul ziarului *Fraternitatea* dela 1879, reîntors din exil, reia din nou editarea gazetei dispărută în toamna anului 1885. Primul număr din noua serie a *Fraternităţii* apare în ziua de 5 Mai 1889. A continuat să se tipărească până la 9 Februarie 1890. Noua ediţie a curajosului ziar dela 1879-85 nu mai are însă aproape nici o asemănare cu precedenta serie. Auerbach, cu toate străduinţele sale, nu reuşeşte deloc să mai trezească interesul cititorilor pentru foaia care în 1879 cucerise numeroşi abonaţi în întreaga ţară. Cu toate acestea, vedem că numărul 1 din *Fraternitatea* se prezintă foarte vioi. Articolul de fond cu titlul „Ce voim", semnat Dr. Radu Bacău (desigur un pseudonim) după ce reînoeşte pentru cititori trecutele întâmplări, defineşte foarte lapidar noua menire a hebdomadarului. Din conţinut reiese că rândurile programatice nu se datorau nici unui debutant şi nici unui diletant, ci că ele fuseseră scrise de cineva ce cunoştea bine meşteşugul scriitoricesc.

„Guvernul poreclit liberal a crezut de cuviinţă de a sdrobi pana noastră, exilându-ne din ţară, noi însă animaţi de un adevărat patriotism român şi nepierzând nici un moment încrederea că o ast-fel de stare de lucruri nu poate dura multă vreme, am putut păstra, în toată tăria ei, credinţa nestrămutată în isbânda causei ce apărăm.

„Astăzi, când un guvern mai luminat şi mai pătruns de adevăratele interese ale ţării a ajuns la cârmă, credem momentul mai oportun de a expune şi noi scopul pe care'l urmărim. Copiii uneia şi aceleaşi mume, dorim ca să trăim cu toţii în bună înţelegere, dorim ca distincţia de nuanţe religioase să dispară şi să facă loc la o concepţie mai largă, la o idee măreaţă, la adevărată toleranţă".

Urmează mai departe concluziunile judiciosului articol program. In câteva fraze bine exprimate, vedem că *Fraternitatea* lămureşte rostul şi rolul ei cel nou în publicistica evreească. „Programul nostru dară la care ne vom conforma cu scrupulositatea cea mare este a lupta fără preget pentru toleranţa cea mai largă a diferitelor culte, luptă pentru ca deosebirile de credinţă să nu mai constitue o piedică la bucurarea drepturilor cetăţeneşti".

Incepând chiar dela primul număr, *Fraternitatea* adună în jurul ei o serie de colaboratori de seamă, printre care aflăm pe E. San-Cerbu,

Adolf Steinberg, Emil I. Critzman și Lupu Dichter. Tot la acest ziar își face intrarea în publicistică, tânărul Henri Streitman din Piatra Neamț (gazetarul și eseistul de mai târziu H. St. Streitman) care colaborează la partea literară a *Fraternității*. Unele articole semnează și directorul ziarului, Isaac Auerbach, mai cu seamă referiri și descrieri ale comunităților evreești din diferite orașe ale țării, pe unde se oprește în interesul gazetei.

E. San-Cerbu care redactează un timp *Fraternitatea*, duce o vie polemică cu doctorul K. Lippe dela Iași, din pricina unei recenzii referitoare la o lucrare despre biblie. Tot Cerbu publică în foiletonul ziarului, traducerea din Lessing: *Natan Înțeleptul*. Din Iași trimite uneori corespondențe *Fraternității* și chiar articole, Oswald Neuschatz, mai târziu vestit traducător și publicist în limbile franceză și germană.

Revista Israelită, publicația Înfrățirei „Zion", condusă de d-rul M. Beck (apărută încă în anul 18?6[1]) nu se încumetă și-l atacă pe Auerbach. M. Beck, fostul colaborator, redactor și conducător al ziarului *Fraternitatea* prima serie (întemeiată de acelaș Isaac Auerbach și chiar proprietatea lui) critică de astă dată vehement inițiativa lui Auerbach și străduințele lui de a putea relua firul publicistic, întrerupt prin expulzarea-i împreună cu ceilalți gazetari evrei. In afară de atacurile personale, d-rul Beck recurge și la presupuse corespondențe ale unor colaboratori anonimi, pe care le inserează în *Revista Israelită*, încercând astfel să nimicească seria cea nouă a *Fraternității*. In acest scop vedem că rânduri ca următoarele, cuprinde publicația dirijată de M. Beck: „Ca să începeți numai decât în chiar numărul 1-ul al jurnalului D-voastră, să copiați, din alte jurnale, coloane întregi, fără a arăta de unde ați copiat, asta, cu tot respectul ce-l am pentru D-voastră, trebue să spun că nu este nici demn, nici frumos" [2]). Acuzațiile abundă apoi, cu toate că foarte multe nu erau cu nimic întemeiate și nici o argumentare serioasă nu le susținea. Deoarece în limita posibilităților, Auerbach se învrednicea să contribue onorabil la progresul presei evreești; moartea avea să-l surprindă dealtfel în toiul activității sale, la Focșani, unde tocmai sosise în calitatea sa de director adminsitrativ al ziarului.

---

[1]) Istoricul acestei publicațiuni periodice e rezervat într'un viitor volum care va cuprinde toate revistele evreești.

[2]) Anul IV (1889), Nr. 10 din 18 Mai, p. 227 și urm.

ANUL IX. SERIA II. — No. 1 Un număr 20 Bani. VINERI, 5 IANUARIE 1890

ABONAMENTE

FRATERNITATEA

DIAR SĔPTĔMÂNAL

ANUNCIURI

Pentru anunciuri și reclame a se adresa

ABONAMENTELE

ISAAC AUERBACH

„Nunta din Văleni"

FRATERNITATEA (numărul 1, anul IX, seria II) din 5 Ianuarie 1890.

Apărută în chenar de doliu la moartea întemeietorului ei: Isaac Auerbach.

După moartea lui Isaac Auerbach, începând dela 5 Ianuarie 1890, *Fraternitatea* devine proprietatea moştenitoarei: Jeaneta I. Auerbach (soţia celui încetat din viaţă la 23 Decembrie 1889). Ca redactor al gazetei îl aflăm de astă dată pe profesorul M. I. Ipcar. N'au mai apărut însă decât 6 numere; ultimul la 9 Februarie 1890.

Necrologul lui Isaac Auerbach cuprinde o întreagă pagină din *Fraternitatea*, datorit probabil unuia din redactorii ziarului. E scris foarte sobru iar superlativele nu abundă, aşa cum se obişnuieşte de multe ori la moartea celuia ce a deţinut un anumit rol în viaţa publică. Pagina îndoliată a *Fraternităţii* apare mai mult ca un fragment din trecutul evreilor din România, înfăţişându-ne foarte obiectiv, meritul lui Auerbach— atât cât l-a avut —în desfăşurarea evenimentelor, din epoca de renaştere culturală şi socială a evreilor din ţară. „Activitatea sa publică începe a fi marcantă în anul 1879 când fondă ziarul *Fraternitatea*. In acele vremuri a trebuit mult curagiu, pentru ca cineva să scoată la lumină o gazetă cu tendinţa de a apăra interesele coreligionarilor. In Camere se discuta împământenirea Evreilor, ziaristica română agita chestiunea în multe feluri în defavorul nostru, partidul lui Ioan C. Brătianu punea în mişcare pe ascuns masele poporului ca o demonstraţiune împotriva încetăţenirei, opoziţia de atunci obstrucţionistă ca toate opoziţiile noastre, alarma toată ţara; în astfel de împrejurări, Isaac Auerbach nu esită de a fonda *Fraternitatea*" [1]. Iar ca încheiere se declara că în prezent „când mormântul e închis peste rămăşiţele lui Isaac Auerbach, urmaşii săi în editarea *Fraternităţii* iau angajamentul de a continua ziarul cu aceeaşi regularitate ca şi mai înainte şi de a'i da toate îmbunătăţirile cerute de ziaristica modernă". Ziarul însă n'a mai continuat mult timp. Cauza pentru care n'a putut să-şi mai urmeze drumul hebdomadarul *Fratenitatea*, a fost desigur cunoscuta desinteresare a publicului cititor evreesc, deoarece evreii care ar fi putut stimula astfel de iniţiative nu erau întotdeauna dispuşi să le şi înţeleagă. Meritele lui Auerbach, însă, în publicistica evreească, au fost recunoscute până şi de Antoine Lévy (fostul redactor al ziarelor bilingve: *Viitorul* şi *l'Espérance*) care i-a scos în evidenţă aportul adus prin *Fraternitatea* evreimii din România. Rândurile lui Lévy au fost adresate dela Paris văduvei lui Auerbach

[1]) Anul IX (1890) seria II, Nr. 1 din 5 Ianuarie.

şi tipărite apoi în unul din ultimile numere ale *Fraternităţii*. Iar ca o concluzie din toate aceste mărturii vedem că reiese destul de limpede că, Isaac Auerbach a fost unul dintre puţinii întreprinzători, iar greutăţile pe care le-a avut de întâmpinat în sbuciumata-i carieră, n'au venit numai dela cei împotriva cărora a dus necontenit lupta, ba chiar şi dela confraţii săi cărora el le-a pus la îndemână una dintre cele mai curajoase tribune pe care le-au avut evreii din România: *Fraternitatea*. De aceea se cuvine să aducem câteva cuvinte dintr'un articol întitulat: „O privire înapoi", unde pe bună dreptate *Fraternitatea* (numărul 3 dela 19 Mai 1889) se credea îndrituită să scrie că „a susţinut şeapte ani întregi, neclintită şi trecând peste toate obstacolele, o luptă, une-ori foarte vehementă, pentru binele Evreilor din România". Fiindcă odată reapărută într'o nouă serie, cu o „mândrie justificată, *Fraternitatea* priveşte cei şeapte ani ai apariţiunei ei regulate. Ca o stâncă ea a stat, fără să şovăiască măcar o zi, la porţile de apărare a coreligionarilor noştri din ţară şi numai când dinamita expulsării editorului şi redactorului principal a esplodat, stânca a putut fi mişcată din loc. Şi cum vremea s'a schimbat înspre bine, *Fraternitatea* a reapărut mai decisă decât oricând şi mai energică de cât înainte, spre a-şi croi un drum prin causa nenorociţilor noştri Evrei". Împrejurările deşi au fost vitrege cu Isaac Auerbach nu l-au oprit totuşi din drumul său; numai moartea-i a pus capăt ziarului de curaj, ţinută şi de înfăptuiri în publicistică: *Fraternitatea*.

Din toamna anului 1873, de când şi-a încetat apariţia cel dintâi ziar evreesc scris în întregime în româneşte, din Iaşi, *Vocea Apărătorului*, capitala Moldovei n'a mai cunoscut altă publicaţiune periodică evreească (exceptând încercarea nereuşită *Ecoul tinerimei*) până la 12 August 1889, când vedem că apare o foaie lunară: *Propăşirea*; a unui tânăr publicist Max Caufman. Al doilea număr tipărit tocmai la 22 Octombrie se anunţa bilunar, iar cu începere dela numărul 7, *Propăşirea* devine hebdomadar. Şi-a continuat astfel apariţia până în primăvara anului 1891.

Numărul 7 din *Propăşirea*, sub titlul „Incă o încercare", înregistrează desinteresul pentru presa evreească, a evreilor ieşeni. Redacţiunea gazetei se întreabă mirată care să fie explicaţia că la „noi

unde Israeliţii n'au de fel drepturi, unde sunt consideraţi ca străini, unde mulţimea societăţei precum şi forţele materiale a multora membri din ea, ar permite şi existenţa mai multor ziare" nu există înţelegerea necesară şi nu e posibil să apară nici un „singur ziar săptămânal (a cărui necesitate absolută se simte în fiece zi)".

Totuşi, *Propăşirea* s'a mai încumetat să facă — cum spunea ea însăşi — „încă o încercare", care era şi ultima dealtfel, de a tipări săptămânal foaia pusă în slujba evreilor ieşeni.

Programul *Propăşirei* se înfăţişa foarte sumar redactat, iar scopul principal al foii ieşene se pare că era mai ales acela de a se ocupa „de afacerile comunităţei din Iaşi şi a arăta mijloacele de îmbunătăţire, ce trebue a se face". Mai râvnea în programu-i gazeta lui Caufman, de a „răspândi cunoştinţele istorice mai cu deosebire cele privitoare la Evreii români, din nefericire prea puţin cunoscute aici şi a-i familiariza cu literatura lor proprie, pentru care va pune pe cetitori în curent şi cu cercetările istorice făcute asupra Evreilor din ţară".

Incepând chiar dela primul număr, *Propăşirea* care se arăta a fi o foaie fără de nici o orientare precisă, numără printre colaboratorii săi pe cărturarul dr. K. Lippe, ceea ce i-a adus un însemnat prestigiu. Publicând în acel an o vastă lucrare: *Das Evangelium Matthaei vor dem Forum der Bibel und des Talmud*, doctorul Lippe se arată nemulţumit de felul în care opera i-a fost discutată de dr. M. Beck în *Revista Israelită* şi de E. San-Cerbu în *Fraternitatea* din Bucureşti. Scrie deci o serie de articole, într'un limbaj violent de polemică în coloanele *Propăşirei*, spulberând cele susţinute de criticii lucrării sale.

Tot dela primul număr al gazetei lui Caufman îşi începe colaborarea şi A. Saraga, care publică traduceri din proza lui Sacher Masoch. Alt colaborator constant a fost şi epigramistul B. Giordano (Goldner), care şi-a tipărit multe din epigramele ce-au alcătuit apoi primul său volum de quatrene şi epitafe. Despre jurământul More-Judaico au scris însemnate cercetări şi felurite comentarii: dr. K. Lippe şi H. Gutman. Acesta din urmă a publicat şi traducerea liberă după Herder: *Poesia Ebraică*. Au mai colaborat la *Propăşirea*: Wilhelm Schwarzfeld, absolvent al Facultăţii de litere şi filosofie din Bucureşti, (sub pseudonimul *Lupu*), dr. Lebell şi poetul Ştefan Cruciann. Iar în anul 1890 când se deslănţuieşte un curent aprig de

asimilare printre tinerii evrei din capitală şi când apar unele foi care exprimă acel curent, *Propăşirea*, prin pana redactorului său Max Caufman şi printr'o serie de articole scrise de dr. K. Lippe şi de Albert C. Honigman, vestejeşte iniţiativa tinerilor asimilişti şi combate mai cu seamă gazeta *Asimilarea* din Bucureşti.

E paradoxal totuşi că, luat în întregime, deşi cuprinde atâtea contribuţii preţioase conţinutul *Propăşirei* nu e chiar specific evreesc. Multe informaţii şi o seamă de preocupări ale gazetei n'aveau nici o legătură cu scrisul evreesc. Se pare dealtfel că redactorul ziarului deşi râvnea ca *Propăşirea* să fie o tribună în slujba judaismului, cu toate acestea el personal n'avea asemenea preocupări. Numai întâmplător, unele numere din gazeta lui Caufman apar interesante, datorită colaborărilor mai mult ocazionale, în rest nu desluşim nimic caracteristic ziarelor exclusive evreeşti. Cu toate acestea, deşi *Propăşirea* lui Caufman n'a atins nivelul publicaţiunilor periodice evreeşti care au ilustrat publicistica evreească din capitală, multe din articolele lui Caufman au adus în discuţie instituţiile obştei, precum comunitatea şi spitalul evreesc, trezind vii discuţii şi agitând o serie de probleme ce incumbă unei astfel de tribune.

Dealtminteri, când în August 1892 Max Caufman se hotăreşte să întemeieze în Bucureşti o revistă lunară cu titlul pe care l-a purtat foaia ieşană, el avea să-şi amintească de cele ce-a înfăptuit *Propăşirea* în intervalul de aproape doi ani cât s'a tipărit la Iaşi. Şi, vedem că'scrie în programul revistei bucureştene că, „cetitorii au avut ocasia să se convingă de modul cum ziarul... a ştiut să discute şi să analizeze diferitele chestiuni sociale ce erau la ordinea zilei şi în special acea dificilă chestie israelită, vecinic în agitaţie". Chiar aci putem să facem constatarea că din cele ce susţine Max Caufman, reiese destul de limpede că într'adevăr *Propăşirea* n'a fost pe de-a-întregul un organ evreesc, ci mai curând o foaie care a încercat să se ocupe şi cu chestiuni ce priveau evreimea din România. „Tactica cu care urmăream şi discutam această chestiune [evreească] ne-a atras simpatiele tuturora, a Românilor creştini precum şi a Românilor evrei [?].

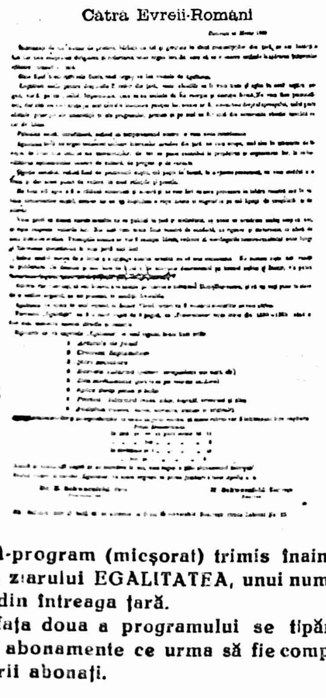
După un timp s'a şi văzut că redactorul şi editorul *Propăşirei* s'a ocupat cu publicistica evreească numai în tinereţe (ca să nu spunem numai întâmplător) deoarece intrând în gazetăria românească avea să se dedice decenii de-a-rândul scrisului românesc. Il aflăm astfel

în redacţia ziarului *Opinia* din Iaşi, întemeiat în anul 1897, unde scrie regulat şi unde semnează, în afară de Caufman şi cu pseudonimul *Dan*. Iar când în 1902 publică din nou la Iaşi o foaie evreească: *Menora*, şi această publicaţie făcea impresia că e redactată de unul ce nu cunoaştea pe de-a-întregul problemele judaismului.

Din descrierea făcută ultimelor ziare, se poate ajunge la concluzia că ecoul provocat de *Fraternitatea* şi de *Apărătorul*, n'a mai fost repetat printre cititorii evrei de nici una din publicaţiunile ce-au urmat anului 1885. Asistăm astfel timp de cinci ani la felurite încercări, nereuşite în mare parte. Nici un gazetar evreu, dela foile din acei ani, n'a mai stăpânit pana plină de vigoare a d-rului Elias Schwarzfeld şi a celorlalţi publicişti expulzaţi. Cei ce mânuiau remarcabil stilistica gazetărească s'au dedicat lucrărilor de durată; gazetăria nu i-a mai tentat. Iar cei care au încercat totuşi să ducă mai departe firul presei evreeşti întrerupt odată cu dispariţia ziarului *Fraternitatea* şi dacă stăpâneau chiar oarecari noţiuni publicistice şi ştiau să redacteze o gazetă, acestora le lipsia curajul lui Elias Schwarzfeld. Din această cauză scrisul lor apărea pueril şi lamentabil. Condeiele acestor gazetari evrei nu revendicau dârz drepturile masei evreeşti din ţară, ci erau mai mult instrumente de apărare; apărau ceea ce nu era încă cucerit şi nu-şi dădeau seama de situaţia lor echivocă. Căci, tocmai când gazetele evreeşti aveau menirea de a striga zi de zi nedreptăţile ce se înfăptuiau faţă de populaţia evreească, tocmai atunci s'au ivit o serie de gazetari evrei care n'au găsit altceva mai bun de făcut — prin cele ce scriau — decât să se scuze oarecum faţă de asupritori şi să întrebe candid pe cei din fruntea conducerei destinului lor, cu ce au păcătuit toţi acei ce sunt prigoniţi. Era o tactică greşită şi natural ar fi fost ca să nu dureze mult acel trist spectacol al publicisticii evreeşti. Aşa s'a şi petrecut dealtfel. In desorientarea şi haosul vieţii şi a presei evreeşti, apare un hebdomadar ce se hotăreşte să spună lucrurile pe adevăratul lor nume. Este vorba de *Egalitatea* de sub direcţia lui M. Schwarzfeld, fost colaborator la *Fraternitatea*, ziar care apare la 15 Aprilie 1890; prim redactor fiind Elias Schwarzfeld dela Paris[1]).

[1]) E. F. Braunstein, în *lucr. cit.*, p. 74, afirmă eronat că *Egalitatea* ar fi apărut în anul 1882.

In cuvântul „Către cititori" (trimis anticipat unui număr de cititori din ţară, probabil foştilor abonaţi ai *Fraternităţii*) conducătorii hebdomadarului expun dela început într'un ton categoric, scopul ziarului. Aveau dealtfel şi titluri cucerite în trecut în publicistica evreească, în baza cărora se puteau înfăţişa demni în faţa publicului cititor. „Luptători vechi pentru drepturile Evreilor din ţară, toate

Catra Evreii-Romani

Apel-program (micşorat) trimis înainte de apariţia ziarului EGALITATEA, unui număr de cititori din întreaga ţară.

Pe faţa doua a programului se tipărise o listă de abonamente ce urma să fie completată de viitorii abonaţi.

chestiile ce le vom trata şi agita în noul nostru organ, vor fi, pe cât posibil, impersonale, ceeace nu esclude de loc energia şi discuţia fermă. Nu vom face personalităţi, dar nici nu vom cruţa pe acei cari, din înălţimea poziţiei lor, oricare ar fi, nesocotesc dreptul aproapelui, calcă peste sfintele principii ale umanităţii şi ale progresului, precum şi pe acei ce fac încă din nenorocita chestie israelită un cal

de bătaie". Aceste rânduri exprimau categoric o atitudine şi o astfel de atitudine era de dorit în publicistica evreească.

Orizonturile gazetăriei practicată de către evrei se lărgesc, se luminează ceva în viaţa evreească din ţară, iar presa evreească capătă o haină de sărbătoare, când primul număr din *Egalitatea* apare în public. Căci hebdomadarul fraţilor Schwarzfeld nu se mulţumeşte să fie o copie fidelă a *Fraternităţii*, ci dat fiind evoluţia presei în cei din urmă ani, *Egalitatea* îşi desfăşoară larg cele opt pagini ale ei, unde fiecare cititor, cât de exigent, găseşte articole şi rubrici în care îşi poate răsfăţa şi desfăta ochii şi sufletul.

Dr. Elias Schwarzfeld a tăcut aproape cinci ani şi era dator evreilor din România, — cărora la plecarea-i forţată le-a spus *la revedere* şi nu *adio!* şi care l-au secondat în jurul ziarului *Fraternitatea* — o largă lămurire. Asistăm astfel chiar dela primul număr al *Egalităţii*, la „o explicaţie" a lui Elias Schwarzfeld, în care ţine să se destăinuiască cititorilor săi, strigându-şi din exil nedreptatea, — a lui ca şi a tuturor fraţilor săi — de care erau împovăraţi ei mereu pe meleagurile în care s'au născut. Mai ales că acolo, în atmosfera de libertate a Franţei ospitaliere, unde fiecare evreu era un cetăţean liber al patriei, expulzatului îi apare cu atât mai neomenos modul în care erau trataţi evreii în ţara lor de origine. Glasul său ne-auzit un număr de ani (din cauză că n'a avut tribuna în care să-şi fi strigat revolta) răbufneşte mai cutezător decât pe timpul când redacta *Fraternitatea*.

„Mai bine de un sfert de secol de când chestia israelită se agită în ţară, încă n'a căpătat o soluţiune, cu toată aparenta schimbare a articolului 7 din Constituţia ţarei.

„Duşmănia contra Evreilor violentă la început, a luat apoi o aparenţă mai calmă. Dar calmul este numai pe suprafaţă, sub valurile cele line se ascunde o fierbere clocotindă, gata de a isbucni la prima mişcare a vântului.

„Situaţia Evreilor în ţară e escepţională, monstruoasă. Fie că ne îndreptăm ochii spre poziţia lor socială sau politică, fie că ne aruncăm privirea spre interiorul comunităţilor, spectacolul e searbăd şi desgustător.

„Politiceşte, goana brutală din anii 60-70, nemiloasă şi barbară, condusă de nişte cinovnici neumani, cărora ocârmuirea [le] dase un harapnic în mână, isgoni bătrâni, femei şi copii în toiul iernei de la

ANUL XXVI. — 1915 — No. 25 — BUCUREŞTI, VINERI 26 IUNIE

EGALITATEA

ZIAR SĘPTĂMÂNAL

DIRECTOR ŞI PROPRIETAR

M. SCHWARZFELD

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
Calea Moşilor No. 73, etaj (lângă Bulev. Domniţei)

Se consideră ca abonaţi persoanele cari primesc „două" numere în mod consecutiv

UN NUMĂR 25 BANI

Dr. ELIAS SCHWARZFELD — mort

Telegraful ne-a adus zguduitoarea ştire a morţii fratelui meu mai mare Dr. Elias Schwarzfeld, secretarul Jewish Colonization Association din Paris ...

EGALITATEA (numărul 25, anul XXVI) din 26 Iunie 1915.

Număr apărut în doliu la moartea d-rului Elias Schwarzfeld din Paris, fost prim-redactor şi în urmă colaborator de frunte al ziarului.

Clişeul fotografic din corpul gazetei EGALITATEA reprezintă pe d-rul Elias Schwarzfeld alături de soţia şi fiul său; acesta rănit în timpul războiului. Fotografia datează din Octombrie 1914, fiind scoasă în curtea mânăstirii Angers, unde se afla rănitul.

vetrele lor, care cu sbirii săi sălbateci prindea oameni cu arcanul în mijlocul uliţelor sub pretext de vagabondaj şi-i înecă fără milă în valurile Dunărei bătrâne, aţâţa revolte în târguri, spre a se arunca cu bătae şi cnut asupra unor nevinovaţi dezarmaţi, spre a le sparge uşile şi geamurile, a le sfâşia sulurile legei, a răni de moarte pe unii şi, spre a osândi mai apoi pe victime, — a luat ce e dreptul sfârşit".

După această descriere a trecutului, Elias Schwarzfeld se opreşte la situaţia evreilor din momentul apariţiei ziarului *Egalitatea* ajungând la următoarea concluzie: „Cu mâinile la piept, cu bocete şi jale, niciun popor, nici o clasă n'a dobândit încă drepturile sale, libertatea sa. Robul luptând a devenit clăcaş; clăcaşul, om, şi omul: liber, şi cetăţean". In sfârşit, după ce demonstrează că evreii din România au datoria să alunge în primul rând, desbinarea din mijlocul lor, Elias Schwarzfeld, aminteşte în treacăt şi faptele care au dus la isgonirea-i din ţara natală. „Pentru a fi credincios acestei devize (a unităţii evreilor) am luat calea exilului, un guvern laş l-a provocat dar nişte laşi din sânul nostru, urmaţi de curent, i-au întins prieteneşte mâna. Dar oricât ne e dor de ţară, avem cel puţin mângâerea de a ne fi făcut datoria, şi numai datoria. Ba, suntem ferm decişi a reîncepe lupta, ce o considerăm pentru binele obştesc, chiar dacă exilul nostru nu ne-ar pune la adăpostul unui nou *exil*".

Insufleţitele rânduri ale lui Elias Schwarzfeld din numărul 1 al ziarului *Egalitatea*, au fost completate de expunerea lui M. Schwarzfeld (expunere continuată şi în următoarele două numere ale gazetei) despre „Misiunea unui ziar israelit". Directorul *Egalităţii*, rezumă în felul următor rostul şi rolul unui ziar exclusiv evreesc:

„Un organ israelit este destinat mai mult pentru Evrei. El are înalta menire de a le insufla putere, curaj, convingere şi tărie morală; — de a întreţine vie în inima lor cauza fraţilor lor; a-i face s'o înţeleagă şi să le cunoască suferinţele de tot soiul; de a le afla nevoile de tot felul şi a se pătrunde despre modul cum să le parvie şi ocolească; — de a-i instrui în propria lor cauză pe care fiecare, cu mijloace proprii şi izolate, nu o poate suficient studia; — de a-i face să-şi înţeleagă trecutul şi prezentul sub toate formele şi în toate manifestaţiile lui, şi, aşa, bine într'armaţi, să poată lupta statornic şi neclintit faţă cu toţi ce ar voi să lovească în dânşii.

„Tot ce vorba scrisă nu poate împlini, o împlineşte apoi vorba

vie, intr'aripată, având drept bază, drept punct de plecare ideile şi vederile acelor ce s'au dedicat ei cu inimă şi suflet.

„Aceasta-i marea misiune a unui ziar special israelit, ce pricepe a se ţine la înălţimea ce-i incumbă".

Apărută la 15 Aprilie 1890, *Egalitatea* şi-a continuat cu o regularitate aproape cronometrică existenţa-i săptămânală, până în toamna anului 1916, când România intră în război. Reapare după încheierea păcii, în cursul anului 1919, ca hebdomadar, până în Iulie 1931. Dela această dată *Egalitatea* apare de două ori pe lună, purtând pe frontispiciu tot indicaţia de ziar săptămânal, tipărindu-se, însă, numere duble.

Deşi apărută într'o epocă dintre cele mai vitrege pentru presa evreească, *Egalitatea* s'a încumetat să ducă dârz lupta număr cu număr, cu asupritorii evreilor. M. Schwarzfeld a fost tot timpul conştient că se putea aştepta la un decret de expulzare — mai ales în anii 1890-1900 — totuşi n'a dezarmat nici o clipă.

Şi, astfel se face că *Egalitatea* a îmbrăţişat dela primul număr toate preocupările vieţii evreeşti. D-rul Elias Schwarzfeld, în cei dintâi ani ai apariţiei gazetei, trimitea permanenta sa colaborare, analizând starea politică, culturală, socială şi economică a evreimii din România. In acelaş timp, semnează un ciclu de schiţe şi povestiri cu subiecte din viaţa evreilor, traducând totodată pentru foiletonul gazetei, nenumărate nuvele şi romane istorice din literatura scriitorilor evrei din străinătate. Mulţi ani, beletristica *Egalităţii* s'a datorit prim redactorului dela Paris. Tălmăciri din domeniul istoriei sociale şi politice a evreilor, după Ernest Renan şi dr. Iuliu Barasch trimite deasemenea ziarului, Elias Schwarzfeld; în afară de unele cercetări originale despre vechimea evreilor din Principate, starea comunităţilor şi a şcolilor evreeşti din România.

Directorul *Egalităţii*, M. Schwarzfeld, a redactat timp de decenii, aproape singur toate paginile gazetei. Incepând cu articolul de fond din pagina întâia, trecând la „Cronica săptămânei" cu felurite informaţii, apoi rubrica „Impresii" şi veştile din străinătate, la care se mai adăoga un articol polemic sau o cercetare critică a unei lucrări, ori o interpretare a unui eveniment nou apărut pe ecranul vieţii evreeşti, toate acestea le scria M. Schwarzfeld. El nu s'a mulţumit însă, să fie numai un fidel cronicar al timpului, ci, fiecare caz şi fiecare chestiune în parte, a fost desbătut pe larg, iar numeroşii

cititori au găsit în coloanele *Egalităţii*, orientări juste pentru multiplele întrebări noui, ce se iveau în haosul unei vieţi, în bună parte la voia întâmplării. Căci, în câte polemici şi puneri la punct n'a fost nevoit M. Schwarzfeld să intervină. Deoarece nu numai adversarii şi detractorii evreilor încercau să înăbuşe ecourile lansate de *Egalitatea*, ci felurite foi scoase de evrei — care vedeau în publicistică o trampolină de lansare în viaţa evreească, — încercau să oprească elanul hebdomadarului, veşnic în centrul preocupărilor evreeşti. Articolele lui M. Schwarzfeld se distingeau printr'un stil îngrijit şi printr'o logică argumentată. Se remarcau în deosebi toate acele articole polemice pline de vigoare, dozate cu o bogăţie de fapte instructive, rezultatul unor îndelungate cercetări în toate domeniile trecutului evreesc din ţară.

Dealtminteri, toate curentele şi mişcările care au cutreerat din anii 1890 şi până astăzi evreimea din ţară, şi-au găsit în săptămânalul lui Schwarzfeld, o largă resfrângere. Amintim în primul rând lupta împotriva jurământului More-Judaico, pe care a dus-o *Egalitatea*. Curentul dela 1890 al asimilării a fost aprig combătul de M. Schwarzfeld; mişcarea imediat următoare a emancipării (uneori prea sgomotos difuzată) şi-a găsit loc apreciabil în paginile gazetei, iar directorul ei, a stat să discute calm, iureşul care a cuprins un număr de tineri la 1897. Când în acelaş an îşi face drum printre evreii din România mişcarea sionistă, M. Schwarzfeld aderă la politica lui Herzl, dedică coloane întregi sionismului, iar cu prilejul congreselor anuale organizate de sionismul mondial, numere speciale descriu amplu desbaterile şi le comentează.

Evenimentul catastrofal al emigrărilor pe jos din anul 1900 spre America, se oglindeşte deasemenea pe larg în săptămânalul acesta de atitudine şi de orientare evreească. Povăţuind pe cei ce se porniseră pe jos în căutarea unei existenţe şi a unei noui patrii, să nu se aventureze în neant — Schwarzfeld susţine tot timpul mişcarea, polemizând cu fiţuicile şi ziarele antisemite, care blamau pe nenorociţii porniţi în exil; după cum nu se poate uita că în coloanele *Egalităţii* şi-au găsit ecou şi toate strădaniile „Uniunii evreilor pământeni" (mai târziu „Uniunea evreilor români") — condusă la început de dr. Adolphe Stern şi mai apoi de dr. W. Filderman — care a realizat emanciparea evreimii din ţară.

Incepând din primul an al apariţiei, tot timpul *Egalitatea* a stat

în primele rânduri ale publicisticii evreeşti, cu toate că felurite ziare scoase fie de către grupări cu caracter politic sau de revendicări, fie de către tineri publicişti evrei, au venit să se perinde ani de-a-rândul. Locul *Egalităţii* în publicistica evreească n'a putut să fie cucerit de nici una din foile apărute în cursul deceniilor de străduinţă a lui M. Schwarzfeld.

In ce priveşte îndemnul la citit al gazetelor evreeşti, şi acest mare merit îi revine desigur tot lui M. Schwarzfeld. Căci el n'a fost numai redactor şi director şi atâta tot. A fost cel dintâi pioner al civilizaţiei printre evreii din România, prin faptul că *Egalitatea* a pătruns în cele mai ascunse cotloane în care vieţuiau evrei. Toate comunele, satele şi chiar cătunele, au fost vizitate în cei cinci zeci de ani de activitate publicistică de M. Schwarzfeld; el a luminat cu făclia scrisului său, prin intermediul *Egalităţii*, pe cei ce n'aveau nici o altă punte spre evreism şi civilizaţie. Generaţii de evrei au învăţat carte, au prins dorul de carte si s'au emanicipat datorită lecturii acestei gazete. Iar dacă astăzi există o tradiţie a presei evreeşti, apoi numai lui M. Schwarzfeld i se datorează acest lucru.

Şi, ca să vorbim de colaboratorii acestei tribune, ei au fost foarte numeroşi şi diverşi. In primii ani a trimis din Anglia numeroase cercetări referitoare la evreii de acolo, I. H. Fior, expulzatul dela 1885, urmând apoi cu alte articole. Tânărul rabin şi predicator Dr. I. J. Niemirower, întors dela studii din străinătate, începând din 1897, a colaborat la *Egalitatea* cu interesante articole şi cercetări, printre care amintim o serie de schiţe biografice şi figuri ale evreilor celebri, unele descrieri, apoi conferinţe, precum acea *Ochire asupra Comunităţii israelite din Iaşi*, apărută şi in ediţie aparte. Dr. I. Nacht a publicat deasemenea unele articole şi reflexii la sărbătorile evreeşti precum şi cuvântările culturale şi sioniste, rostite la diferite prilejuri.

Mare parte dintre fruntaşii evreilor din ţară, au tratat toate chestiunile judaismului în coloanele gazetei lui M. Schwarzfeld. Directorul însuşi sub iscălitură proprie, cu pseudonimul *Ploeşteanu* şi iniţialele *M. S.*, a dat la iveală, în cursul celor 48 de ani ai *Egalităţii*, studii şi cercetări istorice, impresii, amintiri, nenumărate proverbe, ghicitori, zicale şi anecdote din viaţa evreească. Articole de actualitate, polemici bine intenţionate, care scoteau definitiv din luptă pe adversar şi alte felurite contribuţii, directorul ziarului le-a iscălit în multe cazuri, cu pseudonimul *Ben Bril*.

Ar fi însă o imposibilitate de ordin bibliografic, de a reda, în acest istoric, numele tuturor celora ce-au colaborat aproape 50 de ani, în coloanele ziarului *Egalitatea*. Amintim totuşi o seamă de nume, care au ilustrat această gazetă. Printre cei ce s'au remarcat prin încercări literare mai reuşite, ori în publicistica evreească şi cea românească şi care sunt astăzi aproape uitaţi, se cuvine să pomenim pe următorii: S. Ianovici-Tributo, care a publicat în *Egalitatea*, schiţe realiste din viaţa cazonă şi povestiri din mediul evreesc, autor al volumului de nuvele *Evreii* şi I. Marcus-Ami, un povestitor de talent şi unul dintre primii traducători în româneşte ai lui Schalom Alechem. Publicistul Emil I. Critzman a alimentat *Egalitatea* timp de mulţi ani, cu valoroase schiţe biografice ale fiilor însemnaţi din Israel de pretutindenea. A. Steuerman-Rodion a publicat o seamă de articole politice din viaţa ieşană şi versuri cu conţinut evreesc; iar poetul Leon Feraru, în epoca debutului său, a tipărit, sub pseudonimul *Libanon*, poezii cu subiecte evreeşti.

Fără a pretinde că am dat o privire completă asupra celora ce au scris la *Egalitatea*, nu vom uita nici colaborările cu caracter istorico-cultural şi traducerile cronicarului Iosef Kaufman din Piatra Neamtz; ale lui D. H. Paves, A. D. Rosen, Isidor Cohen, D. Critz şi mai încoace pe Carol Drimer.

Insfârşit, nu vom trece cu vederea că în *Egalitatea* au publicat articole politice, încercări de studii şi bucăţi literare, tinerii: A. L. Zissu, S. Lazar (Lascar Şaraga), I. Peltz şi I. St. Sharony.

Privită în ansamblul ei, colecţia ziarului *Egalitatea* apare ca o vastă arhivă vie a judaismului românesc, fără de care istoricul nu poate păşi spre opera de sinteză istorică a evreimii de pe aceste meleaguri. Căci „M. Schwarzfeld a realizat prin această gazetă săptămânală o mare enciclopedie a vieţii evreeşti din România şi, în bună parte, din toate ţările Diasporei. A însemnat fapte, a prezentat oameni, a comentat opere, cu o meticuloasă conştiinciozitate. A cercetat evenimentele social-politice cu o vervă totdeauna tinerească, polemizând cu pasiune, atacând şi primind lovituri. A luptat pentru adevăr şi dreptate, pentru lumină şi omenie în citadela pe care a înălţat-o an cu an, dar care a rămas deschisă spre toate orizonturile vieţii evreeşti şi, în raport cu ea, spre toate manifestările istorice, sociale şi culturale ale altor popoare"[1]).

---

[1]) Eugen Relgis, *Esseuri despre Judaism*, Bucureşti 1936, p. 135.

Astăzi, cele 48 de colecţii ale ziarului *Egalitatea* formează patrimoniul culturii judaice din România, iar titlul gazetei flutură ca un stindard victorios în publicistica evreească, deoarece presa existentă se alătureazǎ oarecum cu timiditate de vechea tribună a evreimii din ţară. O jumătate de veac din istoria fiilor lui Israel în ţara românească, cu toate năzuinţele, biruinţele şi înfrângerile—atâtea câte au fost ele — oglindesc obiectiv colecţiile hebdomadarului *Egalitatea*; ziar intemeiat într'o epocă decepţionistă de un tânăr publicist de curaj — astăzi octogenar — M. Schwarzfeld.

Anul 1890 a fost bântuit de un aprig curent de asimilare, mai cu seamă printre evreii bucureşteni. Ca expresie a acelui curent, vedem că apare în Bucureşti, în ziua de 1 Iunie 1890, ziarul *Inainte*; reprezentantul „unui grup de tineri Israeliţi-Români". *Inainte* a urmat să apară bilunar, mai bine de un an, până la 9 August 1891.

Ziarul grupului de „tineri Israeliţi-Români" din Bucureşti, tindea să facă o apropiere între evrei şi români, fiind scris, la început, de tineri ce se aflau în străinătate (la studii, probabil), printre care aflăm pe un anume Ignace Segall din Berlin. Cu începere dela al doilea număr, tinerii din jurul ziarului leapădă titulatura expresă de *israeliţi*.

Reacţia presei evreeşti de ţinută, împotriva gazetei ce propovăduia asimilarea — ce-i dreptul nu o asimilare integrală — n'a întârziat. Drept răspuns, *Inainte* denigrează publicaţiunile periodice exclusive evreeşti, printre care se afla şi *Egalitatea*; susţinând că presa românească apară mai bine interesele şi chestiunile evreeşti, deci apariţia ziarelor scrise de evrei şi numai pentru evrei, nu-şi mai are nici un rost.

In intervalul de peste un an, atât timp cât a apărut ziarul *Inainte*, se pare că n'a trezit niciun ecou printre evreii ne-apţi pentru asimilarea integrală. La început, ziarul era redactat de diletanţi în publicistică; mai târziu însă, începe să colaboreze Gr. Filiti, elev la şcoala superioară de Mine din Paris, care trimite foii asimilante, lungi articole judicioase, despre antisemitismul din România; acesta preluând chiar şi direcţia gazetei. Conducerea lui Filiti n'a fost însă decât pentru un singur număr. Urmează apoi ca redactor-şef un anume I. Elianu, licenţiat în drept dela Facultatea din Bucureşti,

până la al 12-lea număr. Dela această dată și până la dispariție, ziarului *Inainte* a fost condus de un comitet redacțional.

Mare lucru n'a însemnat foaia asimilantă *Inainte*, în publicistica evreească. In preajma dispariției însă, ca o reacție împotriva tuturor acelor publicații, care scontau prăbușirea curentului de asimilare, deci și dispariția gazetei, redacția — în cel din urmă număr — nu declară că își încetează apariția, dimpotrivă. Scrie că va „scoate ziarul *Inainte* săptămânal și numai cu 6 lei pe an. Ziarul va fi redactat de un comitet de tineri din cei mai culți, creștini și israeliți Români, al cărui șef este d. Gr. Filiti, inginer de la înalta școală de mină dela Paris".

Se vede însă, că încercarea tinerilor *israeliți* bucureșteni, nu s'a prea bucurat de adeziunea evreimii din țară, care s'a arătat refractară tendințelor de asimilare. Din această cauză, odată cu noul program, ziarul *Inainte* dispare definitiv, rămânând mai departe ziarele de prestigiu, cărora foaia asimilantă le contestase rolul și menirea lor în câmpul publicisticii evreești.

Lozinca lansată de ziarul asimilant *Inainte*, avea să fie îmbrățișată de alt grup de tineri evrei, care însă n'a mai șovăit de loc în această direcție, ci a pornit cu mare tămbălău, să editeze o foaie al cărei titlu sintetiza noua mișcare: *Asimilarea*.

Numărul 1 din *Asimilarea*, a apărut in București, în ziua de 27 Iulie 1890. S'a tipărit bilunar, până la 15 Noembrie acelaș an; în total 6 numere.

Promotorii curentului de asimilare și cei ce figurau în comitetul de conducere al gazetei, au fost tinerii: Sache Pietreanu, I. Hussar, H. Birman, S. Zelingher, iar aderenți și colaboratori: Ștefan Stâncă, Miron Segalea din Iași și Marcu Rosenfeld dela Paris (unul din publiciștii expulzați la 1885, tocmai pentru că a luptat pentru integritatea evreească).

Redacția *Asimilării* era pe deplin convinsă, că cititorii aveau obligația să cunoască ideologia gazetei chiar și numai după titlu. Căci titlul „acestui ziar spune ce vor, ce urmăresc acei cari s'au grupat în jurul său". Totodată, *Asimilarea* mai lansează și un apel în care se împotrivește la înființarea comunităților religioase oficiale, ajungând la concluzia, că astfel de comunități de îndată ce vor lua

ființă, urmează să însemne „o barieră de netrecut pentru *asimilarea perfectă şi desăvârşită* a evreilor cu elementul autohton". Apelul mai chema pe toți acei „cari împărtăşesc vederile noastre să ne dea concurs întru realizarea scopului la care tindem: *o Românie puternică, care să adăpostească pe pământul ei un popor strâns unit, înfrățit, având aceiaşi limbă, aceleaşi obiceiuri, aspirații şi tendințe*".

Tineretul universitar român, a lansat la rândul său un manifest prin care tinerimea — care-şi zicea — *evree emanicipată de prejudecăți* „este incurageată în lupta ce a întreprins contra comunităților şi pentru propagarea ideei de asimilare", manifest subscris apoi şi de alți tineri intelectuali români. Unii dintre aceştia entuziasmați de mirajul mişcării, nu numai că au iscălit pomenitul apel ci s'au şi grăbit să trimită adeziuni individuale, publicate mai toate în corpul ziarului *Asimilarea*.

Cum era de prevăzut, atacurile acestei foi s'au îndreptat în primul rând, împotriva presei evreeşti existentă care se opunea asimiliştilor. *Revista Israelită* a d-rului M. Beck şi *Egalitatea* lui M. Schwarzfeld, sunt ponegrite față de tinerii români de bună credință — simpatizanții mişcării de asimilare — şi decretate duşmane intereselor şi aspirațiilor româneşti.

Vocabularul *Asimilării* — cu toate că gazeta era scrisă în bună parte de evrei — nu se deosebia aproape cu nimic de cel întrebuințat de presa potrivnică evreilor. Acei evrei integri, care se opuneau năzuințelor celora ce propovăduiau asimilarea, acei evrei erau numiți în derâdere *zionişti*, iar unul dintre adevărații vechi chowewe sionişti, doctorul Karpel Lippe din Iaşi, este aspru criticat în coloanele *Asimilării*. Luptătorul ieşan pentru ideea sionistă, răspunde însă foarte prompt asimiliştilor înflăcărați, executându-i în chip foarte reuşit, cu maniera-i cunoscută de polemist iredutabil, prin ziarul *Propăşirea* dela Iaşi.

Constantin C. Bacalbaşa, gazetar cu renume, semnează articolul prim în numărul 2 al *Asimilării*, întitulat „Habotnicismul". Incheierea articolului e cam vulgară şi agresivă, față de acei evrei care n'au îmbrățişat asimilarea: „Şi de acuma, partizanii descreierați ai comunităților să facă bine a se linişti, căci loviturile ce vor primi din partе-ne au să'i usture rău". Studentul în litere Gh. Adamescu, deasemenea partizan al asimiliştilor, publică o scrisoare în acelaş

număr al gazetei. Cele scrise de Adamescu poartă însă un caracter civilizat și nici un moment el nu devine adversar al *habotnicilor*. Astfel îi numia *Asimilarea*, pe evreii care respingeau fermi, asimilarea totală.

Profesorul universitar dr. C. Istrati, în acelaș număr din *Asimilarea*, se declară mulțumit și pare chiar foarte încântat de această mișcare: „Trebue să fim fericiți, căci nu putem fi altfel, citind manifestul tinerilor Israeliți, și acum, ca sancțiune practică și utilă a acestuia, văzând apariținuea ziarului *Asimilarea*".

Altă manifestare caracteristică acelui curent, a fost și aceea a studentului în medicină Ștefan Stâncă, delegat din partea studenților evrei, la desvelirea bustului lui Eminescu dela Botoșani. In discursul pe care l-a rostit, Stâncă pronunță în numele celora strânși în jurul *Asimilării*, cuvintele ce urmează: „Să îngropăm deci aici, lângă această imagine scumpă, tot ce e ură, tot ce e pismă, tot ce e dușmănie și inimile noastre să nu bată decât pentru frăție și luptă, pentru a grăbi fericirea neamului românesc".

Curentul asimilării lansat cu mare sgomot de bilunara foaie *Inainte* și îmbrătișat cu ardoare de cei dela *Asimilarea*, isbucnind ca o flacăre, era natural ca tot astfel să și dispară. Așa s'a și petrecut dealtfel. Iar cei ce au fluturat această idee sterilă nu și-au atins cu nimic scopul inițial al mișcării lor; care tindea spre *asimilarea integrală* a elementului tânăr evreesc din România.

După ce vâlvătaia tinerilor asimiliști s'a potolit aproape din senin, odată cu dispariția foilor purtătoare a acelui curent, aflăm în București o nouă gazetă săptămânală, intitulată: *Emanciparea*. Intemeietorul acestei foi (apărută în ziua de 28 Iunie 1891) și directorul ei, era un publicist de talent: E. San-Cerbu, care a redactat un timp *Vocea Dreptăței*.

Emanciparea deși scrisă cu vioiciune și într'un limbaj corect (în ce privește problema evreească) n'a rezistat însă nici un an de zile. Și-a încetat apariția la 6 Martie 1892, când s'a văzut nevoită să fuzioneze cu *Egalitatea* lui M. Schwarzfeld.

E. San-Cerbu (Herman Hirsch) directorul acestui ziar, era un polemist ce mânuia cu ușurință condeiul. Astfel întâlnim în coloanele ziarului *Emanciparea*, tratată cu claritate, toată problematica evreească

şi largi expuneri, referitoare la dreptul evreilor de a intra în rândurile cetăţenilor ţării. Căci titlul acestei foi era simbolic, el sintetizând menirea publicaţiei în câmpul ziaristicei evreeşti. Alături de ziarul *Egalitatea*, E. San-Cerbu a conlucrat tot timpul la desfăşurarea evenimentelor din sânul colectivităţii evreeşti, dirijând aspiraţiile masei, spre îndelung râvnita emancipare.

Pentru partea culturală a *Emancipării*, directorul gazetei traduce numeroase foiletoane din beletristica scriitorilor evrei din Germania. In ce priveşte pe colaboratorii ziarului, întâlnim în primul rând pe Max Caufman, întemeietorul *Propăşirii* din Iaşi. In afară de articole obişnuite, referitoare la soluţia problemei evreeşti, Caufman mai publică şi o serie de cercetări, cu privire la şcolile evreeşti din Iaşi. Adolf Steinberg, cunoscut îndeajuns dela ziarele pe care le redactase în urmă cu ani, îşi dă şi dânsul contribuţia la foaia lui E. San-Cerbu.

Pe acele timpuri, citirea gazetelor evreeşti era un fel de patrimoniu exclusiv al micei burghezii — marea burghezie nu citea mai nimic —, grosul populaţiei evreeşti trăind în condiţii economice dezastruoase; ziarul conta ca obiect de lux. Din această cauză *Emanciparea* era sortită să dispară, deoarece *Egalitatea* deservea cu prisosinţă categoria de cititori amintiţi. Fiind aşa dar nevoit să întrerupă apariţia gazetei sale, E. San-Cerbu stabileşte cu M. Schwarzfeld o învoială, ca acesta să preia abonaţii spre a le trimite *Egalitatea*. O scrisoare explicativă lămureşte dealtfel cauza pentru care *Emanciparea* a fost nevoită să dispară de timpuriu din arena publicisticii. Rândurile lui E. San-Cerbu s'au bucurat şi de un favorabil comentar, scris de M. Schwarzfeld. In acelaş timp şi în acelaş număr al *Egalităţii*, apare un fel de comunicat semnat de amândoi publiciştii, în care abonaţii sunt înştiinţaţi de petrecutele fapte.

Din cuvintele lui E. San-Cerbu, se constată că nu cu bucurie a renunţat el la redactarea *Emancipării*. „Nu se cuvine să comentez chiar acum concluziunile, ce se vor trage probabil şi în tabăra potrivnică din faptul că nu a putut trăi un ziar, a cărui menire şi principii erau în legătură directă cu o cauză atât de mare şi anevoioasă: prea ar avea aerul, că vorbesc pro domo".

Nu mult timp după dispariţia *Emancipării*, E. San-Cerbu dă la iveală o lucrare de polemică [1]; un răspuns lui C. A. Filitis, care

---

[1]) *Sunt patrioţi Evreii din România ?*, Bucureşti 1892.

tipărind broşura: *Democratismul şi patriotismul evreilor din România*, aducea unele acuzaţii neîntemeiate faţă de evreii ţării. Fostul director al *Emancipării*, bine pregătit în ce priveşte problema evreească, spulberă toate susţinerile lui Filitis. Şi în paginile acestei lucrări polemice se oglindesc deasemenea calităţile publicistice ale lui E. San-Cerbu, care din pricina exageratei doze de indiferenţă faţă de scris, a contigentului de cititori aci pomenit a fost nevoit să renunţe la tipărirea unei gazete dintre cele mai desăvârşite şi mai onest redactate: *Emanciparea*.

Un interval de ani nu mai apare nici un fel de ziar al evreilor. Explicaţia o găsim în faptul că chestia evreească îşi urma acelaş ritm monoton de revendicări şi uneori de protestări, fără ca vre-o surpriză oarecare să fi intervenit. Perioada aceasta de indolenţă, a folosit însă în bună parte, unor tineri evrei care şi-au dat seama de inactivitatea celora ce se erijau cu dela sine putere, în conducători ai unei colectivităţi care de fapt niciodată n'a ştiut cine erau conducătorii ei. Asistăm astfel la o iniţiativă curajoasă care porneşte o acţiune în rândurile masei. De fapt o încercare similară făcuse încă înainte cu un număr de ani, studentul medicinist Ştefan Stâncă, fără să fi reuşit însă a înfăptui ceva pozitiv. Stâncă, prin faptul că a dat la iveală în anul 1887 ziarul *Lumina* (care deşi se subintitula numai „organ al tinerimei Israelito-Române" era totuşi o foaie socialistă, deci a clasei muncitoare) şi care s'a oprit la al cincilea număr, a inaugurat o eră nouă, nu numai în publicistica evreească, dar a clătinat puţin şi mentalitatea tipică a discuţiei ce se purta de decenii, în jurul chestiunii evreeşti.

Incercarea lui Stâncă rămasă aproape în faza ei embrionară, vedem că e reluată şi urmată cu succes numai după câţiva ani, de nişte tineri evrei, activi în mişcarea socialistă în plina ei desfăşurare. Şi, astfel se face că în ziua de 4 Mai 1895, tinerii socialişti din Iaşi: Max Vecsler, L. Ghelerter şi L. Gheller „din teama ori din constatarea că conducătorii de atunci ar transforma partidul socialist într'un partid democratic burghez; că flexibilitatea ori timiditatea politică a şefilor de pe vremuri, îi făcea să devieze dela intransigenţa doctrinală marxistă şi că la aceştia încolţea sământa înclinărilor spre compromis, se retrag şi pun bazele cercului „Lumina"—Iaşi. Noua

grupare pentru a putea lua atitudine împotriva politicei (pe care cei dela „Lumina" o credeau oportunistă şi liberaloidă) partidului socialist, întemeiază o tribună lunară, în opt pagini, cu aspect de revistă, intitulată *Lumina*, şi cu sub titlul: „organ al cercului de propagandă Social-Democrată *Lumina Iaşi*".

Primul număr din *Lumina* apare în Iulie 1895, redactat şi scris aproape în întregime de amintiţii trei tineri. Cu începere dela 1 Ianuarie 1896, *Lumina* se transformă într'o foaie bilunară, în patru pagini, până la 15 Iunie acelaş an. Iar dela 15 Iulie 1896 reapare din nou odată pe lună, din cauză că cei dela conducere au luat hotărârea „de a scoate cât mai curând *un nou organ social-democrat săptămânal*"; ceea ce nu s'a întâmplat însă. Lunar mai apare oficiosul cercului „Lumina", până în Octombrie 1897, când îşi încheie definitiv existenţa.

Redacţia ziarului ţinea să precizeze dela primul număr că, spre „a nu da loc nici unei îndoeli în privinţa atitudinei ca revistă social-democrată, declarăm de pe acuma că respingem de la noi cu cea mai energică indignare *ori ce bănuială măcar* a vre-unei pretinse solidarităţi a noastre cu veri-unul din ziarele ultra-democrate sau socialiste; fără de partid. N'avem de gând să cochetăm cu nimeni.

„*Lumina* e a social democraţiei şi se adresează numai exclusiv muncitorilor".

Deşi alcătuind o grupare care avea ca prim punct în program lupta de clasă, cei din jurul ziarului *Lumina* nu s'au dezis nici de ceilalţi evrei din ţară: de *burghezi*, cum îi numiau ei. Constatarea aceasta o facem la împlinirea unui an de existenţă, când organul socialiştilor evrei îşi cristalizează programul. „In ce priveşte lupta pentru drepturile politice, am afirmat că înţelegem a le reclama pentru toţi evreii din ţară. Având interese şi ţel comun cu burghezia evreească, care însă nu şi-a îndeplinit menirea istorică ce o are în ţara românească, proletariatul evreu se va găsi deci prea ades alături cu ea. Ar însemna a nu cunoaşte situaţia economică a ţării şi a fi naivi, dacă am sfătui pe muncitorii evrei să ducă cu orice preţ o luptă izolată; ar însemna a întârzia rezultatul luptei şi a sacrifica interesul de căpetenie al clasei muncitoare. Imprejurările vor impune o luptă paralelă. Pe lagărul nostru însă, distinct de cel al burgheziei, va fâlfâi întotdeauna stindardul roş al social-democraţiei. E prea infiltrată in noi conştiinţa cauzei revoluţionare, prea ne sânt

evidente adevărurile ştiinţifice ale socialismului marxist, ca măcar cu o iotă să ne putem abate din calea ce duce spre emanciparea desăvârşită a proletariatului evreiesc, din direcţia ce evoluţia economico-socială o prescrie tuturor social-democraţiilor".

In ce priveşte pe redactorii şi colaboratorii *Luminei*, ei erau toţi tineri şi toţi ştiau să mânuiască în sensul ideologiei socialiste fraza gazetărească. Redacţia dealtfel se şi mândrea cu faptul că cei ce scriau în paginile gazetei erau toţi tineri. Deoarece „entuziasmul sincer al tinereţei nu ne-a făcut şi nu ne va face să cădem victima neprecugetărei, căci vecinic avem înainte-ne istoria, trecutul cu experienţa şi învăţămintele sale".

Colaboratorii de frunte şi permanenţi ai *Luminei* erau cei trei intemeietori: Max Vecsler (care semna şi cu pseudonimele: *I. Gentilis* şi *Germanicus*); studentul în medicină L. Ghelerter (mai cu seamă sub iscăliturile: *Mihai Văleanu* şi *Păcurariu*) şi Leon Gheller, care publica deseori numai cu iniţialele numelui său. Max Vecsler, fost colaborator la *Munca*, organ social democrat din Bucureşti, publică în *Lumina*: studii şi cercetări despre rolul social-democraţiei în România; conturează figurile fruntaşilor socialişti: Liebknecht, Bebel, Lasalle, discutând (prin prisma marxistă) chestia evreească, care în cursul anilor 1896-97, luase un caracter mai viu şi mai agitat în revendicările ei. Studentul L. Ghelerter venise şi el cu un trecut publicistic însemnat în redacţia ziarului. Intre anii 1892-94, colaborase la ziarul *Munca* din Bucureşti, în acelaş timp se afla şi printre intemeietorii *Evenimentului Literar* din Iaşi (alături de C. Vraja (criticul G. Ibrăileanu), Raicu Ionescu-Rion, Emil D. Fagure, Const. Stere, Sofia Nădejde şi Spiridon Popescu). In momentul apariţiei ziarului *Lumina*, Ghelerter îşi întrerupsese tocmai colaborarea dela *Lumea Nouă*; cotidianul mişcării social-democraţiei române. Aceeaşi activitate prodigioasă începe s'o desfăşoare şi la organul nouei grupări. In *Lumina* Ghelerter semnează numeroase cercetări despre mişcarea muncitorească şi o serie de articole în care discută pe larg revendicările proletariatului evreu şi chestia evreească cu complexul ei de probleme. Totodată face şi o prezentare a publicaţiunei periodice: *Der Wecker*. Această foaie era organul în idiş al cercului „Lumina", pus la dispoziţia cititorilor socialişti, cunoscători ai acestei limbi (numită pe atunci jargon).

In *Lumina* se înştiinţa dealtfel pe cititori că, „*Der Wecker*

publică toate plângerile drepte şi întemeiate ale muncitorilor, cum şi ale oricărui nedreptăţit" [1]). Leon Gheller a contribuit deasemenea cu numeroase articole în paginile *Luminei*; mare parte semnate cu iniţiale. Alt colaborator însemnat al ziarului, îl aflăm în persoana tânărului publicist B. Brănişteanu (mai târziu directorul ziarului *Adevărul*). Incercări doctrinare, studii sociale, ba chiar şi articole despre problema evreească şi altele în defavoarea Palestinei, publică acesta din urmă, sub iscăliturile: *B. Braunştein* şi *B. Brănişteanu-Roman*. Articole de higienă socială şi polemici în care combătea botezul, tipăreşte în *Lumina*, proaspătul doctor în medicină Ştefan Stâncă. Doctorul K. Lippe, se ocupă şi dânsul cu combaterea botezurilor, scriind şi despre starea evreimii din ţară, sub feluritele ei aspecte. Unele articole în legătură cu problema evreească, semnează şi tânărul M. Botoşeneanu. Printre colaboratorii ocazionali se cuvine să-i amintim pe Const. Mille şi P. Muşoiu.

Partea literară a *Luminei*, mai cu seamă în primul ei an de apariţie, aducea colaborările unor poeţi ce-aveau o distinctă notă socială în versurile lor. Rând pe rând găsim versuri din G. Coşbuc, Ion Gorun, Artur Stavri, Traian Demetrescu, N. Iorga, O. Carp, Radu D. Rosetti, precum şi unele epigrame de Giordano. Ca traduceri *Lumina* tipăreşte fragmente din operele lui Engels, Franz Fischer, Kautsky, Strindberg şi Heine.

In cursul celor doi ani de apariţie, *Lumina* s'a remarcat în deosebi prin polemicile sale, întreţinute de pene dotate, polemici duse mai cu seamă împotriva lui Ioan Nadejde dela *Lumea Nouă*. Dar nu numai chestiuni sociale sau tactica ce urma să fie adoptată în lupta pentru înălţarea proletariatului la un rang social bine definit, au fost desbătute în coloanele acestei gazete; ci o întreagă serie de studii şi cercetări, referitoare la muncitorimea evreească fără de orientare şi a întregii evreimi din ţară, ca şi priviri asupra stării lor din punct de vedere economic, politic şi cultural, au animat tot timpul paginile *Luminei*, situând-o pe primul plan al publicisticii evreeşti din acei ani. Căci Max Vecsler, L. Ghelerter şi Leon Gheller, prin strălucita activitate desfăşurată necontenit la tribuna grupării lor, s'au remarcat ca elemente preţioase ce puteau sluji unei mişcări

---

[1]) דער וועקקער (Der Wecker), în traducerea românească: „Deşteptătorul", a apărut ca hebdomadar, la Iaşi, în ziua de 1 Mai 1896.

a proletariatului. Datorită acestui fapt, îi aflăm pe toţi trei la un loc, organizând în cursul anului 1903, tot la Iaşi „Cercul de studii sociale", care avea „să cultive şi să răspândească ideile socialiste, să pregătească terenul pentru regenerarea şi unificarea mişcării socialiste din ţară".

Perioada de doi ani cât a durat în capitala Moldovei ziarul *Lumina*, a însemnat o redeşteptare a elementului evreesc spre o conştiinţă de clasă şi de revendicări. Mai ales că gruparea „Lumina", prin oficiosul ei, n'a desfăşurat numai o activitate politică, ci şi una culturală, căutând să insufle evreilor care nu erau altceva decât nişte paria; demnitate şi cunoaştere de sine, în lupta ce urmau s'o ducă zi de zi, pentru emanciparea râvnită timp de aproape o jumătate de veac.

Mişcarea socialistă după cum am văzut, nu numai că a influenţat mult asupra evreimii din ţară, ba i-a şi transmis chiar ceva din ritmul în care proletariatul îşi susţinea revendicările. Sub impulsul acestei continue discuţii şi agitări, intervine şi în sânul colectivităţii evreeşti o radicală transformare. Până la 1890 evreii se complăceau — voit ori siliţi de împrejurări în situaţia paradoxală de străini într'o ţară în care s'au născut. Cu începere însă din deceniul ultim al veacului trecut, vedem că foarte mulţi tineri intelectuali — de proletariat nici că mai încape discuţie — se înrolează în mişcarea socialistă. Era dealtfel singura organizaţie politică, care avea înscris în programul ei, acordarea cetăţeniei tuturor locuitorilor României, indiferent de origină. Revendicările muncitoreşti — religia ne mai fiind luată drept criteriu — au făcut ca şi numeroşii tineri evrei; cei neînregimentaţi în rândurile social-democraţiei, să adopte şi ei o formulă pozitivă de revendicări. Fiindcă timp de multe decenii masa evreească nu şi-a precizat poziţia ei faţă de conducătorii politici, ea conta din totdeauna ca o cantitate neglijabilă în problematica chestiunii evreeşti. Deoarece conducătorii politici (întocmai ca şi fruntaşii evreilor; aşa zişii *notabili*) aveau tot interesul ca evreimea ce alcătuia gloata, să nu fie decât o adunătură de paria. Cei ţinuţi departe de orice discuţie teoretică care privea tocmai soarta lor, se străduiesc de astă dată să limpezească o situaţiune de fapt, care nu putea să dăinuiască la infinit.

Urmând deci exemplul social-democraţiei româneşti; orientându-se după gruparea ieşană „Lumina", tinerii evrei ce-au satisfăcut serviciul militar — marea mulţime — se grupează în organizaţii anume întemeiate ce purtau denumirea de: *asociaţiile rezerviştilor*.

O astfel de grupare e şi aceea din Focşani, care pentru a-şi putea atinge mai lesne scopul propus, întemeiază în ziua de 12 Ianuarie 1897, o foaie cu titlul ce sintetiza ţelul revendicărilor: *Drepturile*. Redactorul organului de luptă era tânărul M. Botoşeneanu, fost colaborator la *Lumina* din Iaşi; publicist înzestrat cu temperament de agitator şi de luptător pentru cauza fraţilor săi. Căutând să precizeze rosturile *Drepturilor* în publicistica evreească, Botoşeneanu scria: „Deşteptarea masei la luptă pentru revendicarea drepturilor ei, apărarea celor apăsaţi şi nedreptăţiţi, iată misiunea organului nostru". Iar ca incheiere, el afirma că „*Drepturile* îşi va îndeplini misiunea sa, în conştiinţă rămâne însă, că toţi aceia cari n'au pierdut încă speranţa într'un viitor bun şi apropiat, să ne dea tot concursul posibil".

De astă dată (pentru prima oară în România) masa avea şi ea o gazetă a ei şi cu această ocazie contigente noui de cititori se nasc pentru presa exclusiv evreească. Căci de unde până la *Drepturile* redactorii foilor evreeşti — în majoritatea cazurilor — apelau oarecum cu sfială şi pudoare la cei ce deţineau destinele evreimii, să binevoiască a-i recunoaşte de cetăţeni pe fraţii lor; gazeta focşăneană adoptă altă tactică în această interminabilă chestiune. *Drepturile* cerea categoric, pe págini întregi, ce purtau titluri nespus de mari, mult făgăduita emancipare ca ceva foarte firesc. Titluri simbolice care răscoleau colectivitatea evreească încă lâncezândă, căutau să înfiltreze cititorilor, dreptatea indiscutabilă care era la baza revendicărilor lor. Citim aşa dar: „La luptă pentru căpătarea drepturilor politice", „Agitaţie", „La răsboiu", „Trăiască lupta noastră", şi alte asemenea lozinci tumultoase; toate aceste titluri trezesc într'adevăr elanul multor mii de tineri.

Tot în vederea campaniei de revendicări, comitetul asociaţiunei care edita *Drepturile*, afişează pe zidurile oraşului Bucureşti, următoarea îndrăzneaţă proclamaţie, adresată către:

„*Bărbaţi de Stat ai României!*

„50.000 de tineri evrei, care şi-au dat tributul lor de sânge acestei ţări, cer acuma, mai mult ca niciodată, cu o insistenţă serioasă,

în fața gravelor evenimente ce se desfășură în Orient, ca să fie recunoscuți ca fii legitimi ai acestei țări întocmai ca și camarazii lor români.

„Deja în cancelariile statului major se tipăresc ordinele prin care scurt și laconic, ni se ordonă să părăsim căminurile noastre, părinții noștri bătrâni și neputincioși, femeile și copii[i] noștri, și să mergem să oferim piepturile noastre gloanțelor vrăjmașilor țării Românești.

„Dați-ne consolarea, acum înainte de plecare încă, că mergând să murim pentru patrie, să murim ca fii legitimi iar nu vitregi, căci altfel luptă copilul legitim și altfel cel vitreg.

„*Bărbați de Stat ai României!*

„Imitați exemplul Rusiei care acum 2 săptămâni, a pus pe picior de egalitate cu Rușii, pe evreii pământeni de acolo.

„Gândiți-vă că România e singura țară, unde evreii sunt ținuți departe de drepturile lor".

Dealtfel acest apel nu făcea nici o notă distinctă, deoarece întreaga colecție a ziarului *Drepturile* (unde se află tipărit și textul acestui manifest) e scrisă în termeni de aceștia preciși. Uitate erau acum lamentările unor ziare evreești din trecut, în chestiunea nesoluționată a emancipării.

In ce privește durata gazetei, vedem că în totul n'au apărut decât opt numere. Deoarece dela numărul următor *Drepturile* își schimbă atât numele cât și orașul apariției[1]). Printre colaboratorii ziarului întâlnim pe un tânăr ieșan Pincu Schwartz (fervent admirator al lui Botoșeneanu avea și el să scoată o foaie similară) și pe I. Rosenzweig (doctor Sotec Leteanu din Brăila). In cea mai mare parte însă, *Drepturile* a fost scris de însuși Botoșeneanu. El publica în fiecare număr: fulminante articole în sprijinul campaniei pe care o pornise pentru cucerirea drepturilor, toate discursurile rostite la feluritele întruniri publice și la adunăriile societăților de rezerviști, precum și scurte schițe realiste. Insfârșit, tot Botoșeneanu semnează și violente articole de polemică în contra *Vocei Dreptăței* care arătase ostilitate tribunei de atitudine și de curaj *Drepturile* din Focșani.

---

[1]) E. F. Braunstein, în *lucr. cit.*, p. 68, afirmă pe nedrept că *Drepturile* a fost suspendat de guvern. El confundă probabil acest ziar cu cel ce l-a urmat sub numele de *Pământeanul*, tipărit în Galați, care a avut într'adevăr acest sfârșit.

Incepând cu numărul 9, ziarul *Drepturile* îşi schimbă titlul în *Pământeanul*, mutându-şi sediul la Galaţi. De astă dată tribuna de curaj este „organ al asociaţiunei generale a israeliţilor pământeni"; prim redactor fiind tot M. Botoşeneanu. Cauza pentru care ziarul s'a strămutat din Focşani în oraşul Galaţi, o aflăm din rândurile publicate în fruntea *Pământeanului*, rânduri scrise de Botoşeneanu. In câteva fraze lapidare el rezumă toate schimbările intervenite în mişcarea pentru cucerirea drepturilor şi în coducerea gazetei.

„Fără multă reclamă, ca din pământ *Pământeanul* apare. De un an de zile — an de tristă amintire — „Asociaţia Generală a Israeliţilor Pământeni" se află în decadenţă, iar neactivitatea *Consiliului Central* făcu ca organisaţiile din ţară — fondate cu atâtea sacrificii morale şi materiale — să se descomplecteze, afară de unele. O desidenţă se ridică atunci şi se fondează o nouă asociaţie sub denumirea de „Drepturile", înfiinţându-se prima secţiune în Bucureşti. Subsemnatul fondează mai multe organizaţiuni în ţară, înfiinţând în acelaş timp la Focşani ziarul *Drepturile*.

„Dar în mijlocul acestei activităţi, două evenimente se întâmplă: primul eveniment e mergerea alături cu socialiştii a secţiei „Drepturile" din Bucureşti, al doilea eveniment e acţiunea secţiei „Dorobanţul" din Galaţi care rupe orice relaţiuni cu *Consiliul Central* — declarându-l desfiinţat — constituirea unui Consiliu Central *provisor* în Galaţi, iar ziarul *Drepturile* urmează să fie expresia asociaţiunei gălăţene.

„... Şi fiindcă titlul ziarului — *Drepturile* — era luat drept organ al asociaţiei „Drepturile" şi ca atare ca organ socialist", Botoşeneanu schimbă titlul. Deoarece „mergerea mână în mână a evreilor pământeni cu socialiştii, e un adevărat *pericol*" — credea redactorul *Pământeanului*.

Apărut în ziua de 7 Martie 1897, *Pământeanul* continuă aceeaşi propagandă în favoarea emancipării, întocmai ca şi *Drepturile*. A urmat să apară până la 7 Decembrie acelaş an, dată la care M. Botoşeneanu a fost expulzat din ţară.

Ca şi în precedentul ziar, Botoşeneanu scrie în *Pământeanul* lungi articole bine intenţionate; cerând cu insistenţă cetăţenia pentru fraţii lui obijduiţi. In acelaş timp aproape în fiecare oraş şi târguşor din Moldova şi în unele oraşe ale Munteniei, el întemeiază secţii de rezervişti, ai căror membrii erau alcătuiţi din evrei ce-au satisfăcut

serviciul militar. In acest scop redactorul *Pământeanului* colindă toate regiunile locuite de evrei; ţine discursuri şi conferinţe, propovăduind neîncetat ideea naturalizării.

Social-democraţii contra cărora Botoşeneanu luase atitudine făcând astfel ca numeroşi tineri să abandoneze mişcarea socialistă pentru acţiunea sa, nu-i pot ierta acest lucru şi deschid împotriva lui o campanie de defăimare. Botoşeneanu neştiind nici ce-i frica şi nefiind obişnuit nici cu compromisuri în materie de poliiică, el reacţionează prompt şi cu mare vehemenţă. Tot odată, redactorul *Pământeanului* acuza pe socialişti că deşi au înscris în programul lor de revendicări recunoaşterea de cetăţeni a proletarilor evrei (şi a evreilor în general) n'au realizat totuşi acest punct. Mai ales că a trecut un interval de cinci ani de când evreii s'au înrolat în rândurile celora ce fâlfâiau stindardul luptei de clasă. Polemicele cu socialiştii, cu ziarele antisemite şi cu detractorii evreilor, toate acestea fac pe evreii dornici de a fi recunoscuţi ca fii legitimi ai ţării ca să lupte tot timpul cu un elan nemai întâlnit la ei, până în acel an (1897). Niciodată, nici chiar în cursul anului 1879, când faimosul articol 7 preocupase în gradul cel mai înaintat evreimea din întreaga ţară, o astfel de frământare n'a cuprins contigente aşa de largi de evrei. Deoarece mişcarea iniţiată de Botoşeneanu se adresa în special masei care a fost ignorată întotdeauna când se discuta — fără ca ea să fi fost consultată — destinul ei.

Botoşeneanu însuşi ajunge la un moment dat la convingerea că faţă de caracterul mişcării mereu în creştere se impunea o atitudine mai dârză şi mai concretă. Deaceea, după ce revendicase prin *Pământeanul* şi oral, în cuvântările rostite, abrogarea articolului 7 din Constituţie, schimbă la un moment dat tactica de luptă şi aduce o nouă formulă programatică care avea să electrizeze masele: *Petiţionarea monstră*. Vedem aşadar cum gruparea al cărei exponent era M. Botoşeneanu — dela centru şi prin secţiile afiliate din cuprinsul ţării — lansează liste speciale care urmau să fie semnate de toţi cei ce-au satisfăcut legea recrutării. O dată completate, acele liste aveau să fie înaintate şi supuse: „Regelui, Guvernului şi Parlamentului". Numai în acest chip s'ar fi luat cunoştinţă de impresionantul număr de evrei băştinaşi, consideraţi totuşi străini şi numai astfel era de prevăzut un rezultat pozitiv. Tot atunci *Pământeanul* se transformă în „organ oficial al Asociaţiunei DREPTURILE, a Evreilor

cari au satisfăcut legea recrutărei" (31 Mai 1897). Cu acest număr tribuna de luptă devine mai violentă în revendicările ei; stilul scrisului lui Botoşeneanu atinge culmi în acţiunea pe care o dirijează. El convoacă — sub auspiciile asociaţiunei — numeroase congrese în principalele oraşe din ţară, rostind discursuri care au făcut mare vâlvă nu numai printre evrei, ba chiar şi printre oamenii politici români şi forurile conducătoare ale ţării. Guvernul nu privea însă cu prea mare simpatie curajoasele cereri formulate de masa evreească, al cărei stegar devenise Botoşeneanu. Din această cauză se nasc mereu alte incidente, provocate în mare parte de elementul studios român, care căuta să împiedice prin violenţă pe cei ce îşi formulau paşnic justele lor doleanţe.

Altă manifestare (cam paradoxală) a rezerviştilor se întrezăreşte apoi. Căci atunci când ajunge în România ecoul primului congres sionist dela Basel (August 1897), se resfrânge şi asupra acestei mişcări ceva din curentul naţional. Prin faptul că Botoşeneanu se lovea de piedici multiple în drumul său şi dorind totuşi să ducă la bun sfârşit acţiunea pentru cucerirea drepturilor, el devine atent la noua orientare a evreimii, de sub drapelul lui Herzl. Astfel vedem că se adresează lui Theodor Herzl la Viena, oferindu-se să transformeze asociaţiile de rezervişti în grupări cu caracter sionist. Doctorul Herzl îi răspunde, arătându-se încântat de aderenţa vajnicului luptător la politica sionistă, felicitându-l în acelaş timp pentru prodigioasa activitate al cărei răsunet pătrunsese şi în străinătate. Iar tribuna oficioasă a mişcării sioniste *Die Welt* scrie în paginile ei despre miraculosul personagiu din România. Botoşeneanu măgulit de această recunoaştere a meritelor lui, tipăreşte în *Pământeanul* discursurile rostite de Herzl la congresul prim sionist; în traducerea doctorului I. Sotec (Leteanu) din Brăila.

Toată străduinţa lui Botoşeneanu şi a miilor de evrei din jurul acţiunii sale, avea să fie însă nimicită şi toată acţiunea destrămată la prima intervenţie brutală a guvernului. Tocmai când cei ce alcătuiau masa numeroasă de foşti ostaşi ai ţării ajunseseră să creadă într'adevăr în dreptatea revendicărilor lor, tocmai atunci apare şi guvernul cu faimosul articol 1 din legea asupra străinilor (tactică folosită în trecut şi împotriva lui Elias Schwarzfeld) şi-l trece peste graniţă pe tânărul luptător de mare curaj M. Botoşeneanu. Lucrul acesta s'a petrecut la începutul lunei Decembrie 1897, dată la care

şi hebdomadarul animat şi redactat de Botoşeneanu: *Pământeanul*, îşi suspendă apariţia [1]).

Deabia după expulzarea din ţară a lui Botoşeneanu, presa antisemită care denigra pe toate căile energica luptă a rezervişţilor evrei, află cu mare surprindere că vajnicul conducător de mase n'a fost decât un... minor! Şi, numai prin expulzarea forţată a lui Botoşeneanu, a putut lua sfârşit una dintre cele mai mari acţiuni pe care le-au întreprins vre-o dată evreii din România, în lupta dusă pentru emancipare. Toată această manifestare energică a colectivitaţii evreeşti, stă mărturie pentru viitorime, în paginile curajosului ziar din Galaţi, cu nume ce ţine loc de program: *Pământeanul*.

Dealtminteri, cu *Drepturile* şi *Pământeanul* n'au luat sfârşit numai două gazete a unui anumit curent ideologic. Ci dispar cele dintâi foi scrise anume pentru masa evreească. Pentru prima oară în România, categoria de evrei care trăia în condiţiuni economice dezastruoase îşi vedea doleanţele expuse într'o lumină adevărată şi putea şi ea să citească într'o gazetă ceea ce au avut în vedere să treacă sub tăcere şi uitare multe alte ziare. Căci M. Botoşeneanu prin cele ce-a scris în pomenitele gazete, a insuflat tuturor acelor evrei denumiţi oropsiţi, mâdria de sine şi le-a redat demnitatea de oameni şi de evrei; organizându-i ca să poată mai uşor acţiona în justele lor revendicări.

O foaie despre care se cuvine să aducem o simplă menţiune a fost *Dorinţa*. Pincu Schwartz, colaborator la ziarele redactate de M. Botoşeneanu: *Drepturile* şi *Pământeanul*, sub influenţa acestuia întemeiază în Bucureşti, la 7 Iunie 1897, săptămânalul amintit. Primele trei numere s'au tipărit în capitală, ziarul strămutându-se apoi la Iaşi; mai apar acolo încă patru numere — ultimul la 9 August acelaş an.

Dorinţa nu reprezenta ceva nou în publicistică. Articolele scrise în bună parte numai de redactorul foii (unele iscălite *Iaşanul*) erau fade şi nu aveau aproape nimic din stilul celora datorite lui

[1]) E. F. Braunstein, în *lucr. cit.*, p. 69, indică greşit anul apariţiei *Pământeanului*: 1898, şi tot greşit indică şi oraşul în care s'a tipărit: *Ploeşti*, în loc de Galaţi.

Botoşeneanu. Pincu Schwartz prin *Dorinţa* revendica şi dânsul cetăţenia pentru evreii din ţară, străduindu-se mai cu seamă „să apere cauza israelită". Dealtfel programul ziarului era ferm în această privinţă. „Dorinţa noastră e, ca şi evreii născuţi, crescuţi în România, supuşi la toate dările, având aceleaşi datorii ca şi Românii satisfăcând legea recrutării să se bucure de aceleaşi drepturi ca şi aceştia..."; totodată noi „vom arăta în acest jurnal *drepturile lor faţă cu datoriile* ce au în această ţară; vom propaga ideea deşteptărei, însă pe calea paşnică şi legală" (ca şi cum evreii din România ar fi luptat vre o dată ilegal pentru drepturile lor).

De bună seamă că cele şapte numere din *Dorinţa* lui Pincu Schwartz n'au ameliorat cu nimic situaţia evreilor şi nici că au ajutat cu ceva la emanciparea lor. Renunţând la încercarea de a fi el singur redactor de gazetă, Pincu Schwartz îşi reia mai departe colaborarea la *Pământeanul* lui Botoşeneanu.

In timp ce prin intermediul *Pământeanului* M. Botoşeneanu îşi desfăşura prodigioasa-i activitate politică şi publicistică, vedem că „Asociaţiunea generală a israeliţilor pământeni", alcătuită exclusiv din tineri născuţi şi crescuţi în ţară — tineri care şi-au îndeplinit obligaţiunile serviciului militar — dă la iveală în Bucureşti, la 1 Iulie 1897, un oficios cu titlul *Emanciparea*. In program, *Emanciparea* înştiinţa pe cititorii săi că ziarul „apare deocamdată săptămânal, el va forma o legătură mai solidă între secţiunile cari compun *Asociaţiunea*, căci printr'însul vom duce lupta noastră".

Cei din fruntea gazetei credeau dealtfel că „Emanciparea Evreilor pământeni" depindea „de bunăvoinţa poporului român şi de modul cum noi vom pricepe a urma acţiunea începută. Spre a ajunge la ţinta noastră n'avem nevoie de manifestaţiuni şi întruniri sgomotoase, ci de o acţiune prudentă şi înţeleaptă". Era aci o aluzie la activitatea lui Botoşeneanu. O insinuare la adresa *Pământeanului* şi la socialiştii evrei mai încearcă să facă *Emanciparea*, când scrie că nu vrea să fie confundată cu „ziare personale sau cosmopolite cari cer cetăţenia pentru toţi străinii şi aceasta pentru motivul — unicul motiv — că sunt Evrei". Faptul că *Emanciparea* făcea opinie separată de celelalte ziare evreeşti era cam ciudat. Mai ales când ziarul aducea rânduri ca acestea: „Noi ne deosebim în totul în principii

ca şi în tendinţe de ziare de felul acesta (desigur *Pământeanul*). Noi nu cerem cetăţenia pentru că suntem Evrei [?]; credem însă că ea ni se va da fiindcă suntem Români *(sic)*.

In cuprinsul aceluiaş program al *Emancipării* mai întâlnim alte curiozităţi tactice. Ivindu-se în acel timp printre evreii din ţară curentul sionist, iar mişcarea dând semne că va lua proporţii, conducătorii asociaţiei şi ai tribunei pentru emancipare scriu că în calitatea de „Evrei Români nu putem avea nici în clin nici în mânecă cu Zionismul; dar dacă acesta nu ne priveşte pe noi, nu trebue să ne exprimăm împotriva lui". Aci se întrevedea alt punct obscur al gazetei evreilor (sau israeliţilor) pământeni. Căci asociaţia care se dezicea de *zionism*, nu se opunea totuşi acestui curent, dimpotrivă. *Emanciparea* continua apoi să scrie că e foarte explicabilă propaganda pentru sionism, al cărui ţel era să redea evreilor căminul naţional, şi credea chiar că unica soluţie e stabilirea evreilor în Palestina; dar numai pentru evreii străini. Membrii asociaţiei, ba chiar şi cei ce nu erau înregimentaţi încă, erau socotiţi de către *Emanciprea* numai *români*.

De fapt mişcarea sionistă speriase pe bună dreptate pe „israeliţii pământeni", gata oricând la o asimilare integrală. Deoarece din pricina mişcării naţionale iniţiată de Herzl, care cucerea şi în România nenumăraţi adepţi (după apariţia primelor foi sioniste) *Emanciparea* e nevoită să-şi înceteze apariţia la 12 Aprilie 1898, ne-atingând nici măcar un an de existenţă.

Cercetând cuprinsul colecţiei *Emancipării* vedem că gazeta n'a adus aproape nimic nou în publicistica evreească. Dela primele numere întâlnim un fel de istoric al asociaţiunei, din care urma să se desprindă înfăptuirile (sau mai bine zis ce nu s'a înfăptuit pentru masa evreească) în decursul unui deceniu de activitate. Din timp în timp *Emanciparea* polemiza cu Botoşeneanu care prin *Pământeanul* ataca asociaţia pentru inactivitatea în care se complăcea. Contrastul e dealtfel uluitor între foaia redactată de Botoşeneanu şi între inexpresivele articole din *Emanciparea*. Nimic din ceea ce ar fi putut însemna într'adevăr luptă pentru revendicări nu cuprinde oficiosul acelei asociaţii. *Emanciparea* nu era decât un fel de monitor care înregistra memorii, cereri, petiţii şi informaţiuni cu privire la asociaţia pe care o reprezenta. Un singur nume a ilustrat totuşi paginile acestui ziar şi acest nume răscumpără în parte tot ce n'a realizat

Emanciparea. Este vorba de I. B. Brociner, cercetător al trecutului evreilor din România şi cel care întocmise probabil documentatele memorii şi petiţiile înaintate guvernului de către conducerea asociaţiei.

Faţă de curentul sionist mereu în creştere şi datorită faptului că încep să apară o seamă de gazete ale acestei mişcări, asociaţia se vede nevoită să întrerupă apariţia *Emancipării* în primăvara anului 1898 — după ce a avut de înregistrat unele conflicte cu o parte a elementului studios român [1].

De aci deducem că dacă foile redactate de M. Botoşeneanu au creat un contigent nou de cititori în mijlocul masei evreeşti, în schimb însă, *Emanciparea* într'adevăr că n'a reuşit să adune în jurul ei nu numai cititori, dar nici măcar colaboratori.

Pentru a ilustra totuşi faptele petrecute în toamna anului 1897, când „Asociaţiunea generală a israeliţilor pământeni", care redacta *Emanciparea*, convocase întrunirea din sala Dacia, aducem textul unui articol-protest tipărit de această gazetă:

„TRĂIASCĂ ROMÂNIA

Scandalul dela 16 Noembrie din sala *Dacia* a fost numai un început.

Barbariile continuă în capitală. Aţâţarea manifestă la revoltă e proclamată în auzul autorităţilor constituite. Vandalismele se desfăşoară în toată a lor splendoare.

Se inventează Evrei provocatori, acolo unde nu există decât o populaţie pacinică şi inofensivă; se sugerează concetăţenilor români ideia criminală că am fi duşmanii lor — cînd noi li suntem fraţi în lupta comună pentru prosperarea patriei; se vorbeşte, în gura mare, despre prescripţiunile unui talmud, pe care nici nu-l cunoaştem; se

---

[1]) Consiliul central al asociaţiunei israeliţilor pământeni, convocând prin *Emanciparea* în ziua de 16 Noembrie 1897 o mare întrunire publică în sala Dacia, un grup restrâns de studenţi antisemiţi, a provocat un mare scandal, molestând numeroşi evrei. Iar peste o săptămână, la 23 Noembrie, tulburătorii lansează foaia intitulată: *Jos Jidanii*. Replica nu întârzie din partea studenţilor democraţi, care se ridică împotriva celor petrecute la Dacia. Sub titlul: *Jos Vandalii* aceşti studenţi tipăresc deasemenea o gazetă, în care veştejesc pe colegii lor antisemiţi. Au semnat articole şi un memoriu de protest, în coloanele foii *Jos Vandalii*, următorii studenţi:

P. Zosîn, V. S. Radu, G. Z. Buzdugan, Ionescu Quintus, St. Petică, Jack Polizu, Alex. Popescu, Th. V. Ficşinescu, D. Th. Neculuţă, Victor Parhon, N. Davari, Al. Ciurea, I. Nădejde, C. I. Parhon, Const. Kiriţescu, Alexandru Protopopescu, etc.

excită patimile cele mai josnice şi se procură mijloace de trai turburătorilor de profesie.

Minţile întunecate şi-au dat mână cu patima oarbă.

Ce vrem noi Israeliţii pământeni?

— Vrem şcoală românească!

Care e idealul nostru, care e cea mai de căpetenie din cerinţele noastre actuale?

— Să servim în armata ţărei, să nu fim loviţi în sentimentele noastre patriotice, să fim chemaţi la datoria comună!

Am vrut să cerem datorii în întrunirea dela *Dacia!*

După ce ni s'a suprimat - direct — singurul drept ce ne-a mai rămas: dreptul de protestare, dreptul de a spune ce vroim şi că pretindem să fim de-o potrivă la *datorii* cu cetăţenii români, azi se cearcă sărăcirea noastră, poate chiar suprimarea noastră.

Fie!

Să sângerăm noi ceştia din fruntea *Asociaţiei*, acei cari, conştienţi, cerem emancipare!

Dar cu ce e vinovată sărmana populaţie de jos, cu ce sunt vinovaţi nenorociţii, cari îşi agonisesc traiul prin muncă cinstită?

In potriva noastră sunt superstiţiile şi prejudecata de veacuri; în potriva noastră sunt instinctele turburătorilor; în potriva noastră autorităţile constituite.

Cu noi numai câţi-va, puţini idealişti, oameni de jertfă şi buni patrioţi; cu noi, însă, e **dreptatea.**

Dar tocmai pentru că suntem conştienţi de sfânta noastră dreptate, tocmai de aceea n'am pierdut nici un moment speranţa.

Va trece perioada patimilor şi va veni vremea judecăţei, a judecăţei sănătoase, luminate, umane şi cu adevărat patriotice.

Până atunci, înfigeţi cuţitul, turburători, în inimele cari bat pentru ţara românească! Sburaţi creerii, cari frământă idealuri nobile de mărire a patriei!

Strigătul cu care ne vom da ultima suflare, cei meniţi să cădem jertfă pentru cauză, va fi acela care ne călăuzeşte în toate luptele noastre:

Trăiască România!".

IV

ZIARELE SIONISTE

(1897 — 1900)

Z I O N

AHAWATH ZION

VOCEA SIONULUI

DARABANA

RĂSĂRITUL

AURORIA

VIITORUL

DORUL SIONULUI

TRIBUNA ISRAELITĂ

DORUL SIONULUI

MACABEUL

In urma primului congres mondial sionist dela Basel, din anul 1897, curentul politicei herzliane pătrunde şi la noi în ţară. Dacă până la această dată mişcarea oarecum filantropică şi romantică Chowewe Zion din România, se afla în ultimul timp într'o perioadă de inactivitate, fenomenul grandios desfăşurat la Basel avea să influenţeze şi evreimea dela noi. Doctorul Karpel Lippe, unul dintre primii chowewe sionişti, reintors dela congres — în virtutea vârstei sale rostise cuvântarea de deschidere, urmată de expunerea programului de însuşi Herzl — se pune temeinic pe lucru, împrumutând şi foştilor săi amici din vechiul comitet Chowewe Zion, ceva din năzuinţele mişcării proaspăt răsărită în acel an.

In România pe acele timpuri chestia evreească era într'o veşnică agitaţie. Mişcarea socialiştilor evrei din jurul grupării „Lumina" dela Iaşi şi societăţile „Drepturile" ale rezerviştilor care duceau lupta pentru emancipare în întreaga ţară, au format cadre care aveau să folosească apoi şi sionismului. De altfel mişcarea herzliană din ţara noastră, ivită pe la finele veacului trecut, a fost oarecum influenţată şi de felurítele curente care animau colectivitatea evreească. Deaceea presa sionistă abia apărută, nu punea accentul numai pe naţionalismul poporului lui Israel ci şi pe laturea socială a evreimii. Astfel se face că ziarele care se dedică sionismului nu sunt exclusiv sioniste, cu toate că ele râvneau acest lucru, ba chiar cu fiecare număr repetau lozinci lansate la Basel. Era o confuzie şi o neînţelegere deplină încă, a ceea ce formulase Herzl. Mai cu seamă că asimilarea, socialismul şi luptele pentru emancipare, interveneau deseori în scrisul care se voia pur sionist.

O presă dedicată în intregime sionismului politic, preconizat de d-rul Theodor Herzl, apare în toamna anului 1897 şi la noi în ţară. După cum am mai spus-o, d-rul K. Lippe, care s'a reintors animat de cele auzite la congresul sionist, apare ca cel mai indicat de a expune evreilor din România ţelurile sionismului politic. Şi, astfel se face că atunci când la 16 Noembrie 1897 apare la Brăila

cel dintâi ziar sionist, cu simbolicul nume *Zion* [1]), Lippe e unul din colaboratorii de frunte ai foii. *Zion* se subintitula „ziar săptămânal pentru propaganda ideilor *zioniste* din ţară", şi apărea sub direcţiunea unui comitet. Intemeietorii gazetei au fost H. Lubisch şi A. Guttman, administratori şi redactori în acelaş timp, după cum reiese şi de pe frontispiciul lui *Zion*.

Dacă d-rul K. Lippe se ridica — într'un articol: „Anti-Zionişti Creştini şi Evrei" din numărul 2 al *Zionului* — împotriva rabinilor clericali şi ortodoxi care se opuneau ideii sioniste, acest fapt îşi avea explicaţia sa foarte temeinică. Deoarece poporul evreu mai trăia pe acele timpuri sub influenţa a-tot-stăpânitoare a rabinilor şi, desigur, că dacă aceştia se interpuneau în drumul sionismului, pericolul apărea foarte grav pentru mişcare; tradiţionaliştii evrei urmând încă orbeşte perceptele emanate dela conducătorii religioşi ai obştii evreeşti. Iată dece d-rul Lippe căuta să lămurească pe cititorii ziarului *Zion* că motivul — unicul motiv — pentru care clerul se opunea sionismului era acela că rabinii ortodoxi aveau o idee „mistică, că numai însu-şi mesiasul mistic care va veni sunând din trâmbiţa cea mare, făcând minuni peste minuni, va strânge pe toţi evreii în mod supra natural de pe faţa pământului şi îi va duce în ţara lui Israel, ba chiar şi cei morţi şi îngropaţi de mult în pământul profan se vor întoarce rostogolindu-se sub pământ din peşteră în peşteră (Ghilgul mehilos)".

Năzuinţa propriu zisă a primului ziar sionist, era aceea de a agita printre evreii din România — împărţiţi în clase, iar clasele în diferite asociaţii şi societăţi ce luptau pentru emancipare — ideea

[1]) Gazetarul L. B. Wechsler erijându-se în „istoric" al presei evreeşti şi fără să aibă vre-o pregătire specială în domeniul cercetărilor istorice, publică în *Renaşterea noastră* (VI (1929), No. 276 din 9 Noembrie) sub pomposul titlu: *Cinci decenii de presă evreească*, o serie de date eronate referitoare la *Zion* şi la alte gazete evreeşti. Astfel, el afirmă eronat că ziarul *Zion* ar fi fost „fondat în *1898*", iar *Răsăritului* întemeiat la Iaşi în anul 1899, îi indică anul apariţiei *1900*. Intr'un alt număr al *Renaşterei noastre* (VI (1929), No. 275 din 2 Noembrie), improvizatul istoric susţine deasemenea greşit că *Israelitul Român* ar fi apărut în *1859*, când de fapt, acest hebdomadar s'a tipărit înainte de Unirea Principatelor, în Muntenia, în anul 1857. (Vezi pp. 19-27 ale lucrării de faţă). Până şi anul de apariţie al ziarului *Fraternitatea*, istoricul *Renaşterei noastre* îl indică deasemenea eronat *1881* în loc de 1879.

Toate aceste neadevăruri se datoresc lipsei de competenţă a publicistului, transformat pe neaşteptate în istoric al presei evreeşti din România. Căci fără nici o pregătire, era de altfel natural ca autorul celor *Cinci decenii de presă evreească*, să cadă în păcatul de neiertat al ignoranţei datelor precise ale istoriei.

sionistă. *Zion* îndemna deci pe toţi evreii să agite „chestiunea zionistă prin toate mijloacele şi la toate ocaziunile. Să ne punem pe lucru, să propagăm această idee sfântă, singura noastră mântuire, printre toate straturile neamului nostru, vecinic prigonit şi pretutindeni hărţuit, fie prin bogaţi sau săraci, tineri sau bătrâni, bărbaţi sau femei".

Pentru presa evreească din România ca şi pentru cititorul evreu, *Zion* însemna o gazetă enigmă, care nu se mai oprla să discute mereu aceleaşi asupriri suportate de evrei şi nici nu mai revendica emanciparea pentru fraţii ei. *Zion* se ocupa aproape numai de discursurile rostite la Basel, de Palestina şi de şekel; noua formulă pentru reclădirea statului judeu.

Datorită celor scrise de *Zion*, în diferite oraşe ale ţării, foarte mulţi tineri întemeiază primele societăţi sioniste—bătrânii; chowewe sioniştii nu se împăcau dela început cu rezoluţiile congresului sionist — iar idealul naţional face să renască din noaptea uitării, pe evreii din ţară, care până atunci au fost rezervişti, socialişti, ba chiar şi integri asimilişti.

Cele 12 numere din *Zion* dacă n'au înfăptuit totuşi mare lucru pentru mişcare, şi dacă foarte puţine lucruri se mai pot cita din cuprinsul lor, în schimb însă, au propagat tot timpul luminile sionismului. Mai cu seamă că fiind unicul ziar sionist iar vechiul comitet Chowewe Zion din Galaţi neavând nici o tribună, vedem că *Zion* este recunoscut oficial după un timp, de comitetul de sub conducerea lui Samuel Pineles. Următoarele rânduri trimite Pineles foii sioniste: „Comitetul Central priveşte cu plăcere desvoltarea ziarului D-voastră şi tendinţa pe care o urmăreşte. Sperăm că el va păstra aceiaşi direcţie şi pentru viitor, şi-l recomandăm prin aceasta tuturor comitetelor Chow'we Zion şi Zioniştilor din ţară".

In istoria presei evreeşti din România, *Zion* se situiază ca primul ziar care a încercat să trezească şi să anime printre evrei, idealul naţional-politic. Cauza însă pentru care *Zion* n'a avut o apariţie mai îndelungată trebue s'o atribuim în primul rând redactorilor care erau diletanţi în gazetărie şi mai apoi, şi cititorilor. Fiindcă din totdeauna evreii din România s'au arătat refractari iniţiativelor ce veneau să răstoarne vechile lor concepţii şi mai cu seamă că sionismul difuzat de către *Zion* n'a pătruns la început decât la foarte puţini evrei. In ce priveşte pe chowewe sioniştii,

unii stăteau în espectativă și priveau oarecum cu neîncredere sionismul politic, care cucerea mereu adepți printre evreii din România, în dauna mișcării Chowewe Zion, mișcare idilică și filantropică de colonizare agricolă în țara din străbuni.

In timp ce la Brăila ziarul *Zion* își trăia ultimele numere, apare la Galați altă tribună sionistă: *Ahawath Zion* (אהבת ציון), în traducere românească: „Dragostea de Sion". *Ahawath Zion* s'a tipărit într'un dublu text: idiș și românesc. Având drept subtitlu organ al ideilor zioniste", ziarul se anunța bilunar, sub redacțiunea unui comitet și cuprindea opt pagini: patru tipărite în idiș și alte patru în românește.

Sub titlul „In fine", tribuna sionistă proaspăt apărută, începe prin a expune cititorilor atât scopul ei cât și țelurile mișcării sioniste. „După douăzeci de secole de adormire și frământări zadarnice, poporul evreesc a început a înțelege puțin câte puțin că singura rezolvire a *chestiei israelite* este recunoașterea sa ca națiune, ca popor între popoare". Iar drept încheere, după ce se trece în revistă situația tragică a lui Israel din țările pe unde se afla împrăștiat, cititorii erau îndemnați, prin programul gazetei, să revină din drumul străbătut printre străini și să se reîntoarcă la Sion. Căci „d'a iubi și a nu fi iubit e soarta ta, o Israel! In zadar vei asigura pe cei în mijlocul cărora trăești, în zadar vei striga că ești sincer, credincios și bun patriot, vocea ta va fi amuțită, sentimentele tale cele mai nobile au fost și sunt batjocorite. Nu-ți rămâne altă scăpare, sau de a pleca capul spre a fi lovit fără să protestezi, sau să cauți a te reîntoarce la datoriile tale de israelit. Aceasta din urmă e singura cale dreaptă pe care putem să pășim cu încredere".

In zilele de 5 și 6 Aprilie 1898, când se adună la Galați o mare conferință sionistă, constatăm că *Ahawath Zion* dedică acestui eveniment un număr special și descrie pe larg desbaterile congresului, la care au asistat delegați din întreaga țară. Relatând tot ce s'a discutat la acel congres, *Ahawath Zion* a publicat și lista comitetului sionist atunci alcătuit. Deoarece până la acea dată, mișcarea națională evreească din România n'avea încă o conducere unitară. Chowewe sioniștii duceau o politică a lor proprie; aceea de achiziționare de terenuri pentru colonizarea agricolă în Palestina, — cum au fost cele două colonii: Zichron Iaakob (Samaria) și Rosch

Pinah, precum şi terenurile Bustras şi Girgis (abandonate apoi); — sioniştii adepţi ai lui Herzl adoptaseră în totul rezoluţiile primului congres dela Basel, în sensul că fondurile pentru reclădirea căminului naţional trebuiau adunate prin încasarea şekelului. O înţelegere între cele două tabere sioniste intervine în timpul adunării din Galaţi, cu care prilej s'au şi pus bazele „Comitetului central sionist din România", cu sediul la Galaţi. Tot atunci se elaborează şi următoarea rezoluţie a congresului sionist:

„Adunarea generală declară solemn că se supune şi îmbrăţişează hotărârile primului congres din Basel, încasând în prima linie şekel dela toţi Israeliţii, cum şi celelalte obligaţii luate la congres, cultura şi propaganda zionistă.

„Adunarea decide deasemenea a urma şi cu plata terenurilor cumpărate de Comitetul Central din România, prin venituri din serbări şi alte contribuţii voluntare".

Delegatul sioniştilor ploeşteni, A. D. Rosen, în calitatea sa de publicist, el fiind colaborator al ziarului *Egalitatea*, a fost însărcinat de comitetul sionist cu mânuirea fondurilor alocate presei favorabile mişcării. In toiul şedinţei, Rosen recunoaşte că se simte o „lipsă de ziare zioniste" şi că numai „două ziare în acest senz avem: *Ahawath Zion* la Galaţi, în româneşte şi jargon şi *Hajoetz* scris numai în jargon". Din cele afirmate de A. D. Rosen, rezultă deci că după dispariţia lui *Zion* din Brăila, numai *Ahawath Zion* a stat în slujba ideei sioniste.

Cu începere dela numărul 7, *Ahawath Zion* îşi schimbă formatul şi apare redactat într'o formă cu totul nouă. Din patru pagini mari, trei sunt scrise în româneşte, iar ultima, a patra, în idiş. Pe frontispiciul gazetei se tipăreşte şi un motto cu următorul cuprins: „Dumnezeu a ales Zionul ca reşedinţa sa".

O recunoaştere a propagandei desfăşurate de *Ahawath Zion* printre cititorii din România, aflăm în numărul 12 al ziarului, când redacţia tipăreşte o scrisoare plină de elogii, primită din partea d-rului Theodor Herzl:

„Ihr Blatt ist mir gut bekant und ich gratuliere Ihnen zu den Forschritten, die Sie melden".

„Ich wünsche Ihnen weitere Erfolge vom ganzen Herzen und bin mit Ziongruss".

In ce priveşte pe colaboratorii ziarului *Ahawath Zion*, întâlnim în primul rând pe L. Berenstein, care pare să fi fost de altfel şi redactorul acestei foi, deoarece el a semnat cele mai numeroase articole. Alt colaborator, mai mult ocazional, a fost Horatius M. Pineles. In cea mai mare parte însă, cuprinsul ziarului a fost semnat cu pseudonime, mai cu seamă biblice. De aci se poate constata schimbarea intervenită — odată cu apariţia sionismului — la cei ce scriau la ziarele evreeşti. Pe când gazetarii evrei din trecut tindeau să-şi românizeze numele sub care publicau, confraţii lor dela foile sioniste încercau să şi le ebraizeze. Colecţia ziarului *Ahawath Zion* mai cuprinde şi numeroase dări de seamă asupra desfăşurărei mişcării sioniste din întreaga ţară, foarte interesante pentru începuturile sionismului românesc.

Dispariţia acestui ziar, nu mult timp după cel de-al doilea congres dela Basel, se datoreşte faptului că încă în urmă cu câteva luni apăruse la Ploeşti *Vocea Sionului*; tribună oficială a sioniştilor din România. La 28 August 1898 când *Ahawath Zion* îşi încetează apariţia putem să facem constatarea că într'adevăr şi-a îndeplinit rolul pentru care fusese creat. Căci număr cu număr, ziarul a propagat printre evreii din ţară ideologia sionistă. Ultimele numere din *Ahawath Zion* aduceau pe larg desbaterile congresului al doilea desfăşurat la Basel şi, tocmai când redacţia şi-a propus să înfăţişeze cetitorilor descrierea coloniilor palestiniene, tocmai atunci ziarul dispăru definitiv. Era de altfel firesc ca odată apărut la Ploeşti o nouă tribună sionistă, subvenţionată de comitetul central sionist dela Galaţi, ca *Ahawat Zion* să nu-şi mai fi putut continua apariţia. Cetitorii sionişti, puţini pe acele timpuri, se mulţumeau—întocmai ca şi în timpurile noastre—cu o singură gazetă. Acest lucru avea să stăruie încă mulţi ani în publicistica sionistă. Căci de câte ori o încercare nouă se ivea în presa sionistă, n'avea şanse de reuşită, din cauza oficioaselor care la intervale reapăreau, mereu sub alte nume şi de fiecare dată în oraşe diferite.

In preajma congresului al II-lea sionist dela Basel şi anume: în ziua de 5 Iunie 1898, A. D. Rosén, cel care s'a exprimat la 6 Aprilie acelaş an, la conferinţa sionistă din Galaţi că se simte o „lipsă de ziare zioniste", se hotăreşte să scoată o foaie dedicată curentului sionist. In colaborare cu A. S. Gold, întemeietorul ziarelor

ANUL I. No. 11 — 20 BANI NUMERUL — PLOEŞTI 14 AUGUST 189[illegible]

VOCEA SIONULUI

ORGAN AUTORIZAT AL SIONIŞTILOR DIN ROMÎNIA

SUB DIRECŢIUNEA UNUI COMITET

APARE IN FIE-CARE VINERI

קול ציון

לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ. (ישע׳ סא.א.)

ABONAMENTE
IN ŢARĂ
1 an . . . . 10 Lei
6 luni . . . . 5 "
IN STRĂINĂTATE
1 an . . . . 12 Lei
6 luni . . . . 6 "

ANUNCIURI
Pag. VIII linia mon. 25 bani.
" VII " " 60 "
Un anunciu de legendă lei 6
Pentru abonaţi . . " 4
Scris. nefrancate se refusă

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: Tipografia BERCOVICI, PLOEŞTI

SUMARUL NUMĂRULUI FESTIV

Medalia comemorativa a congresului sionist din Basel

Intr'un ţinut departat, liniştit, pe marginea mării, se odihneşte o familie evreească, tata, mama şi 3 copii, lingă un izvor, la umbra unui copac, de felul celor din ţările sudice. — Tata, în floarea virstei, se reazemă pe toiagul de pribegie, simbolul tragic al destinului de pe pămînt al neamului său. Mama dă ţiţă copilului. Un copil mic şeade pe pămînt. Un băiat mai în virstă, mai puternic, mai decis, stă drept şi ţine şi el în mînă toiagul de pribegie, care trebue să devină şi soarta lui, cum este şi a tatălui său.

Acestor călători obosiţi de drum, fără ţintă, le apare o vedenie supranaturală, personificarea idealului evreesc, a Sionismului. Ea pune mîna stingă pe umărul tatălui şi cu dreapta arată în depărtare, către ţara de dincolo de mare, unde în fine va găsi o patrie. Privirea sa exprimă milă şi dragoste, mişcarea minei şi a braţului său, exprimă destinul. Tata priveşte către dinsa, mişcat, insufleţit de o nouă speranţă. El caută să se ridice în sus, să urmeze pe conducătoare. Muma, pe jumătate în îndoială, pe jumătate increzătoare, apucă braţul cel tare al bărbatului — soţia tipică, evreească, care zice cu supunere bărbatului său «Ţie 'ţi voiu urma pînă la extremitatea pămîntului; unde eşti tu, e patria mea, soarta ta, e şi a mea.» Copiul cel mic [illegible] [illegible], el nu pricepe încă măreţia, ce se petrece [illegible] ochilor sei. Băiatul însă, ce se recunoaşte ca adevărat fiu al [illegible] său prin cele «Arba Kanfoth» ce'i atîrnă pe pieptul gol, cu o seriozitate precoce şi cu o hotărîre liniştită, se întoarce către vedenie, sorbind cuvintele ei, gata a o urma, chiar d'ar trebui să treacă peste cele mai [illegible] obstacole.

Grupa aceasta, ce formează un plăcut triunghiu, exprimă toate sentimentele, ce le deşteaptă la un bun Evreu destinul sionist şi arată într'o fericită caracteristică, relaţiunea diferitelor virste şi sexe din judaism către vestea de mîntuire.

ACEST NUMĂR CUPRINDE 8 PAGINI

VOCEA SIONULUI din Ploeşti (1898-1899).
Organ autorizat al sioniştilor din România.
Redactori : A. D. Rosen şi A. S. Gold.

Fraternitatea şi *Apărătorul* (prin această din urmă gazetă a susţinut de altfel mişcarea Chowewe Zion), A. D. Rosen face să apară în oraşul Ploeşti săptămânalul *Vocea Sionului*.

In primul număr *Vocea Sionului* care se subintitula „organ al sioniştilor din România", aduce un comunicat al comitetului central „Chowewe Zion" din Galaţi, în care se anunţa, sub iscălitura lui Sam. Pineles: „In interesul cauzei şi spre a evita orice confuziune, facem cunoscut tuturor tovarăşilor de idei, că ziarul *Vocea Sionului* este organul *autorizat* al sioniştilor din România".

Redactorii prezentând publicului cititor foaia sionistă, scriau: „Programul nostru se poate rezuma în următoarele câteva cuvinte: *lupta pentru realizarea idealului sionist*". A. D. Rosen şi A. S. Gold mai făgăduiau cititorilor că *Vocea Sionului* tindea „să servească (tinerilor) de călăuză spre a putea deveni mai conştienţi de sine şi de gloria trecutului nostru".

Ziarul ploeştean a apărut cu regularitate timp de un an, până la 11 Iunie 1899, când îşi face apariţia la Iaşi altă foaie sionistă: *Răsăritul*, care avea să continue propaganda comitetului central sionist. Cu *Vocea Sionului* începe o anumită seriozitate în presa animată de politica sionistă. Tot timpul ziarul a desfăşurat o largă şi întreţinută propagandă pentru crezul în Sion. Astfel fiind lucrurile vedem că în afară de redactorii permanenţi ai *Vocii Sionului*, aproape toţi fruntaşii mişcării devin colaboratorii gazetei. Printre cei de frunte întâlnim pe d-rul K. Lippe, dr. M. Gaster (care trimite din Londra articole ocazionale) şi Sam. Pineles. Un colaborator mai constant care a publicat un ciclu de cercetări şi încercări de studii despre ideologia politicii herzliane a fost Abr. Stern. In restul colaboratorilor putem număra pe: Moritz Stern, Astra (d-ra Rebeca Stern), Roza Elman şi I. H. Elman.

Ultimul număr apărut din *Vocea Sionului* aduce şi unele descrieri a coloniilor palestiniene, văzute din toate punctele de vedere. In scurtul interval al apariţiei, ziarul sionist a dat dovadă de o frumoasă ţinută prin luminile pe care le-a răspândit în presa evreească. Cauza pentru care *Vocea Sionului* şi-a întrerupt apariţia numai după un an de zile a fost şi faptul că oraşul Ploeşti nu era centru tocmai însemnat pentru mişcarea sionistă; comitetul central sionist a şi admis de altfel ca oficiosul mişcării să se strămute la Iaşi, unde avea într'adevăr să înflorească un număr de ani presa naţională evreească.

Cu toate că *Vocea Sionului* n'a durat decât un interval de un an, vedem totuşi că această gazetă se situiază ca prima tribună serioasă (*Zion* şi *Ahawath Zion* nefiind decât încercări) a sionismului politic iniţiat de Theodor Herzl; mişcare pornită să prindă rădăcini printre evreii din România.

O încercare care a rămas la primul număr a fost ziarul săptămânal *Darabana* din Iaşi, apărut la 18 Iulie 1898. *Darabana* „căuta prin toate mijloacele posibile să apere cauza evreească, făcând în acelaş timp şi propagandă pentru realizarea ideii zioniste".

Din multele ţeluri (nerealizate) ale acestui ziar, mai reţinem şi faptul că era destinat în parte şi „pentru înlăturarea tuturor nedreptăţilor ce se petrec pe seama sărmanului popor evreu".

De bună seamă că foaia apărută la Iaşi şi rămasă la numărul prim, a fost redactată de tineret, căci promitea a se ocupa şi de nedreptăţile „ce se vor aduce elevilor evrei în şcoală". Din pricina neexperienţei redactorilor se vede că *Darabana* n'a putut să înfăptuiască nimic în presa şi viaţa evreească.

In timp ce se făceau preparativele pentru al treilea congres mondial sionist, îşi începe la Iaşi apariţia ziarul *Răsăritul*, „organ autorizat al sioniştilor din România". *Răsăritul* apărut la 18 Iunie 1899 [1]) era oarecum continuarea *Vocei Sionului* din Ploeşti, şi cuprindea opt pagini mari [2]).

Una din cauzele pentru care nu şi-a putut urma drumul organul sionist din Ploeşti a fost şi lipsa de fonduri, necesare unei gazete care propovăduia o nouă ideologie şi care trebuia să trezească de-abia interesul printre evrei, pentru presa sionistă. Căci un ziar cu apariţie regulată cerea sume importante, iar comitetul central sionist proaspăt întemeiat nu dispunea de investiţii. Şi, atunci intervine Heinrich Rosenbaum din Iaşi, unul din primii devotaţi adepţi

---

[1]) E. F. Braunstein, în *lucr. cit.*, p. 68, indică eronat anul apariţiei *Răsăritului: 1898.*

[2]) Numărul 1 din *Răsăritul* aducea de altfel un comunicat în această direcţie, emanat dela comitetul central sionist:

„In interesul sionismului s'a retras ziarului *Vocea Sionului* din Ploeşti, autorizaţiunea ce i-a fost dată de a representa mişcarea sionistă, în publicistică. Această autorizaţiune a fost acordată ziarului *Răsăritul* ce va apărea în Iaşi, înlocuind *Vocea Sionului* care urmează a dispare odată cu publicarea acestei înştiinţări".

al lui Herzl, mai târziu preşedinte al federaţiei sioniştilor din România. Fiindcă mişcarea sionistă iniţiată de doctorul Herzl cerea importante jertfe băneşti, Rosenbaum se oferă să facă sacrificii materiale: subvenţionează organul oficial al mişcării *Die Welt*, luând asupră-şi cheltuelile de redactare a unui oficios scris în româneşte. Acesta avea să fie *Răsăritul* din Iaşi, întemeiat fiindcă „se simţea de mult necesitatea unui organ, care să poată pătrunde, prin felul cum va fi redactat, în toate păturile societăţii evreeşti: în sânul elementelor culte, a studenţimei, a clasei comerciale şi industriale ca şi a populaţiunei lucrătoare care ştie a ceti româneşte. Această chemare sfântă, de propovăduitor a Sionismului în România, îşi propune de a o împlini *Răsăritul*".

Conducerea ziarului a fost încredinţată talentatului publicist şi poet A. Steuerman-Rodion. Era cea mai nimerită alegere pe care a făcut-o Rosenbaum. Deşi Steuerman nu era evreu naţional el a realizat totuşi una dintre cele mai bune gazete pe care le-a avut dela apariţie sionismul românesc. Căci dacă *Răsăritul* n'ar fi încăput în mâinile lui Steuerman, ar fi devenit desigur — ca şi majoritatea foilor sioniste redactate de diletanţi — un buletin oarecare şi nu una din cele mai citite şi mai însemnate gazete pe care le-au avut evreii din capitala Moldovei.

Dela început *Răsăritul* „şi-a asigurat colaborarea unui mare număr de tineri scriitori de un talent real, a căror vigoare ziaristică publicul a putut-o aprecia, în nenumărate rânduri". Şi, astfel se face că doctorul Max Nordau, primind la Paris primul număr din *Răsăritul*, s'a grăbit să felicite pe cel care redacta atât de admirabil tribuna sionistă din Iaşi, oferindu-şi chiar şi colaborarea, precum a fost răspunsul dat ziarului *Siècle*, la un articol antisionist publicat de Yves Guyot.

„Prea stimate tovarăşe de idei şi Redactor-Şef!

Vă felicitez din inimă pentru apariţia ziarului d-voastră şi sper că veţi aduce un bun serviciu marei noastre cauze".

Deşi oficios *Răsăritul* s'a ocupat şi cu frământările vieţii evreeşti, discutând situaţia politică, socială şi culturală a întregei populaţii. Pentru tratarea acestor probleme Steuerman adună în jurul *Răsăritului* un număr de publicişti evrei din Iaşi, chiar şi pe cei care nu s'au declarat sionişti convinşi. In schimb, însă, ei dădeau dovadă de talent remarcabil, care răscumpăra deficienţa ideologică.

In primul an de existenţă *Răsăritul* concomitent cu propaganda sionistă, porneşte să desfăşoare şi o vie mişcare culturală printre evreii din ţară. Scurt timp dela apariţie se ivesc de altfel o serie de tinere talente, care se desăvârşesc în paginile tribunei sioniste. In *Răsăritul* debutează tânărul poet H. Pekelman (sub pseudonimul *Proles*) care avea să fie cunoscut mai târziu în literatură sub numele de Enric Furtună. Din Bârlad trimite poezii cu fond evreesc alt tânăr: A. Axelrad, poezii reunite parte în volumul *Spre răsărit*, prefaţat de Steuerman. Alt începător: M. Kişineff (mai târziu Matei Rusu) publică traduceri din versurile lui Morris Rosenfeld şi scurte schiţe literare. O serie întreagă de nuvele şi povestiri realiste tipăreşte în *Răsăritul* S. C. Tributo (S. Ianovici), colaborator la *Egalitatea* şi la *Anuar pentru Israeliţi*, ambele redactate de M. Schwarzfeld. Tot la partea literară a *Răsăritului* întâlnim pe tânărul rabin ieşan doctor J. I. Niemirower, intim prieten cu Steuerman. Alături de d-rul Niemirower şi în aceeaşi direcţie aduce numeroase contribuţii, în afară de felurite traduceri, conducătorul ziarului A. Steuerman-Rodion. Alţi colaboratori care s'au evidenţiat deasemenea în coloanele acestui ziar au fost: Horia Carp, dr. Abr. Stern-Ploeşti şi A. Nora-Rosen. Tânărul doctor L. Ghelerter, unul din întemeetorii ziarelor *Lumina* şi *Der Wecker* din Iaşi, a publicat în *Răsăritul* cronici ştiinţifice.

Pe timpul când *Răsăritul* ajunsese să însemneze un far cultural pentru evreii din Iaşi, alăturea de *Egalitatea* care la Bucureşti slujea în egală măsură evreimea din ţară, vedem că un număr de tineri cu concepţii asimiliste se botează, trecând la creştinism. Flagelul botezurilor avea să pericliteze în parte proaspăta mişcare sionistă care de-abia înmugurise printre evreii din România. De fapt trecerea la creştinism unii n'au făcut-o din convingere, ci mai mult din disperare, mai cu seamă tinerii intelectuali, care altfel nu puteau să-şi desăvârşească cariera. Două botezuri petrecute unul la Iaşi şi altul la Bucureşti, au sguduit însă evreimea şi mai cu seamă pe fruntaşii mişcării sioniste. Era o ameninţare directă pentru sionism şi în acelaşi timp un îndemn pentru numeroşii evrei fără de tăria sufletească ce se cerea în astfel de momente tragice. Este vorba de trecerea la creştinism a filologului Hayman Tinktin din Iaşi (unul din întemeietorii şcoalei evreeşti „Cultura" şi fiu de rabin din vestita ramură a tiktinilor din Breslau) şi de Lazăr Şăineanu, care în tinereţe

colaborase în redacţiile ziarelor evreeşti *Fraternitatea* şi *Apărătorul*, precum şi la *Anuar pentru Israeliţi*. Steuerman-Rodion veghia însă. Şi, tocmai când desorientarea era în culmea ei, intervine cu pana sa neîntrecută şi spulberă psihoza botezurilor care îşi făcuse drum şi spre masa evreească. Polemist temut de către confraţii săi, el porneşte campania împotriva botezurilor şi, în contra celor doi renegaţi de frunte: H. Tiktin şi Lazăr Şăineanu. Nemulţumindu-se numai cu biciuirile prin proză, Steuerman chiamă în ajutoru-i muza epigramatică. Sarcasmul său versificat în stanţe quatrenare n'a iertat pe nici unul din cei care s'au lepădat de religia părinţilor lor. Numai lui Steuerman i se datorează faptul că botezurile n'au degenerat într'o catastrofă a judaismului, printre evreii moldoveni, care erau supuşi la nimicire, la fiecare nou curent nefast.

Răsăritul a desbătut pe larg şi chestiunea colonizării Ciprului. Formula lansată de David Trietsch la Basel, a găsit datorită *Răsăritului* nenumăraţi adepţi în România, care au pus în aplicare proectul lui Trietsch, întemeind unele colonii în insula Ciprului [1]. In acelaş timp *Răsăritul* agită printre evrei ideea băncii coloniale (Jewish Colonial Trust) al cărei director era însuşi întemeietorul ziarului sionist Heinrich Rosenbaum, posesorul a multor acţiuni, mai apoi stabilit la Londra, la conducerea băncii.

In ce priveşte ideea palestineană, redacţia gazetei a dat o largă atenţiune descrierei coloniilor; relatări foarte documentate cu numeroase fotografii sugestive. Heinrich Rosenbaum, sionist convins şi om de cultură, nu cruţa nimic ca ziarul sioniştilor şi mişcarea sionistă în sine să progreseze continuu. Oferă deci însemnate premii pentru lucrări cu caracter sionist (cum a fost premiul de 100 lei pentru cea mai bună traducere a scrierei lui Moses Hess: *Rom und Jerusalim*). In acelaş timp el pune la dispoziţie sumele necesare unor Anuare pe care le redactează Steuerman, înmănunchind astfel însemnate contribuţii sioniste şi literare evreeşti. Tot *Răsăritul* traduce în foileton literatură din Max Nordau şi *Staul Judeu* al ui Theodor Herzl.

In ţară, însă, situaţia evreilor nu era deloc înfloritoare pe la sfârşitul veacului trecut. In urma situaţiei economice dezastruoase

[1]) Cu prilejul vizitei lui David Trietsch în România, în primele zile din primăvara anului 1900, a şi apărut în Bucureşti, o foaie în idiş, în favoarea colonizării Ciprului: דגל טריעטש (Drapelul lui Trietsch).

din cauza secetei nimicitoare din vara anului 1899, întreaga iarnă numeroşi evrei şi îndeosebi cei din târguşoarele moldoveneşti, s'au luptat cu spectrul foamei. Pe de altă parte măsurile restrictive luate împotriva masei evreeşti, au provocat catastrofa care se prevestea încă cu decenii în urmă. Aşa se face că odată cu ivirea primăverii exodul se deslănţuieşte. Familii nenumărate şi tineretul în număr covârşitor de mare, se îndrumează pe jos — nu înspre Palestina — (unde Turcia nu îngăduia aşezările de emigranţi evrei), ci în lumea miraculoasă a Americei. *Răsăritul* deşi organ oficial sionist, nu ignorează această mare mişcare a masei evreeşti, ci se apropie cu înţelegere de curentul emigrării. Necontenitul exod care a atras atenţia întregei Europe asupra tragediei evreilor din România, avea să însemne pentru mişcarea sionistă una din cele mai mari lovituri pe care le-a întâmpinat în mersul ei politica herzliană. Căci faţă de catastrofa evreimii române, discuţia ideologiei sioniste trecuse pe un plan secundar aci în România. Până şi proaspetele societăţi sioniste se destramă iar membrii ei apucă toiagul pribegiei. Insuşi Herzl intervine la Viena în favoarea emigranţilor. Această mişcare catastrofală avea să ducă şi la încheierea existenţei *Răsăritului*. In ziua de 17 Martie 1901, după aproape doi ani de apariţie şi de înfăptuiri pentru sionism şi pentru cultura evreească în general, *Răsăritul* dispare. Astfel a fost nevoit să-şi întrerupă apariţia monitorul cel mai de seamă al sionismului din România şi, numai epoca sionistă de după declaraţia Balfour, mai avea să cunoască o presă de felul *Răsăritului*.

Nu mult după apariţia *Răsăritului* se tipăreşte şi la Bârlad o foaie a curentului sionist: *Aurora* „ţionistă săptămânală". In afară de politica herzliană *Aurora* aduce în paginile ei şi priviri asupra situaţiei evreimii din ţară. Ziarul bârlădean tindea să ridice „prestigiul poporului evreu, faţă de el însuşi şi faţă de poporul în mijlocul cărora trăeşte". Mai râvnea să-l aducă pe acelaş popor „la vechile sale doctrine, cari singure conţin idealul dreptăţei şi al adevărului". In sfârşit, *Aurora* avea de gând să înfăţişeze omenirii „cum nişte indivizi, fără nici un scrupul, aţâţă patimile cele mai josnice contra poporului nostru, exploatând ignoranţa mulţimei...".

Intemeietorul tribunei sioniste din Bârlad era un anume S. Gross, proprietarul unei tipografii, care a editat gazeta 16 numere în şir, ultimul apărut în ziua de 30 Octombrie 1899.

Colecția ziarului *Aurora* cuprinde un material foarte variat, nu numai sionist. Deși *Aurora* avea un subtitlu bine precizat, a dat o largă atenție diferitelor chestiuni de ordin general evreesc care erau în discuțe pe la finele veacului trecut în România. Astfel vedem că s'a ocupat de procesul Dreyfus, de starea precară a evreimii din țară și, numai în ultima pagină dădea oarecum atenție mișcării sioniste, înregistrând diferitele corespondențe din largul țării, referitoare la evoluția sionismului.

Articole mai însemnate a scris uneori Efraim Cohen; cele mai multe contribuții din coloanele *Aurorei*, purtau însă, în loc de iscălituri, inițiale și frânturi de nume. De fapt *Aurora* nu era decât o copie — nereușită pe de-a-întregul—după *Răsăritul* din Iași; în acest senz s'a și orientat după hebdomadarul ieșan dedicându-și cele mai multe rubrici fenomenului cultural evreesc. In *Aurora* își face debutul în publicistică și literatură tânărul bârlădean A. Axelrad, care încearcă să publice scurte articole politice, abordând în ultimul număr al *Aurorei* schița realistă, prin descrierea unei *ceaine*. Este vorba de vestita cafenea bârlădeană, unde în iarna anului 1899 s'a urzit planul emigrării pe jos spre America. Un întreg ciclu de poezii având ca temă viața de sbucium a evreilor din țară, a publicat în paginile *Aurorei* tânărul Axelrad. Alt începător din Iași, M. Kișineff (Matei Rusu) colaborează deasemenea la *Aurora* cu versuri de inspirație evreească și scurte schițe literare. Iar M. Botoșeneanu, fostul redactor al ziarelor *Drepturile* și *Pământeanul*, stabilit la Geneva în urma expulzării din România, trimite *Aurorei* impresii și convorbiri cu Theodor Herzl la Viena și Max Nordau la Paris. Tot Botoșeneanu dă acestei gazete un studiu bine documentat (aproape unicul de acest gen pe care l-a publicat *Aurora*) despre „Ționismul în România".

Cauza dispariției *Aurorei* din Bârlad se datorește în primul rând cititorilor. Căci după ce apăruse timp de patru luni în editura lui Sigmund Gross, administrația încercând să încaseze abonamentul pentru *Aurora* a întâmpinat dificultăți. Și, astfel se face că neputând acoperi fondurile pe care le necesita un ziar cu tendințe sioniste, nesubvenționat de nici un for, S. Gross suspendă hebdomadarul *Aurora*.

In Bucureşti primul ziar sionist a apărut tocmai la 28 Octombrie 1899. Este vorba de *Viitorul* „organ zionist săptămânal". Scopul *Viitorului* nu era numai de a propaga ideea sionistă, ci de a combate în acelaş timp curentul de emigrare spre America care tocmai începuse a se deslănţui, periclitând societăţile sioniste proaspăt întemeiate. Exodul luând însă proporţii, *Viitorul*, dela 21 Ianuarie 1900, renunţă la subtitlul de „organ zionist". Şuvoiul emigrării culminând apoi cu timpul, mişcarea sionistă intră într'o perioadă de stagnare, iar *Viitorul* dispare — în lipsă de cititori – la 11 Februarie 1900.

Viitorul n'a avut propriu zis nici o personalitate. In afară de un variat material informativ cu privire la mersul mişcării sioniste din ţară — un fel de buletin — nimic deosebit de amintit. Doar o serie de schiţe literare şi versificări, mai mult încercări de diletanţi, naive în mare parte şi cu nimic reuşite. De reţinut totuşi din săptămânalul sionist *Viitorul* ar fi unele articole semnate de M. Botoşeneanu, expulzatul anului 1897.

Dispariţia timpurie a ziarului *Viitorul* ne arată că, pe când la Galaţi şi Iaşi mişcarea sionistă era încă destul de bine reprezentată, în schimb, însă, în capitală curentul politicei herzliane fusese foarte puţin promovat. Era deci natural ca şi presa sionistă să nu aibă personalitate şi nici să trezească ecoul râvnit printre evreii bucureşteni. Mai cu seamă că în număr impresionant porniseră să emigreze în ţările Americei, abandonând mişcarea şi lăsându-se în voia soartei.

In timp ce *Viitorul* de-abia că-şi ducea existenţa, apare la Bucureşti o nouă foaie sionistă, care deasemenea n'avea să aibă durată. Titlul ziarului exprimă categoric năzuinţa lui în presa evreească: *Dorul Sionului*. Apărut la 23 Decembrie 1899, *Dorul Sionului* avea să fie urmat de un al doilea număr (ultimul) în ziua de 30 Decembrie acelaş an.

Dorul Sionului care anunţa că va apărea saptămânal tindea să fie un „organ în care să se oglindească toate aspiraţiile şi trebuinţele poporului evreesc, o tribună liberă, un campion al ideilor înaintate, un îndrumător pentru îmbunătăţirea stărei noastre materiale şi mai ales intelectuale, o făclie de lumină".

Cele două numere din *Dorul Sionului* s'au ocupat de mişcarea sionistă din ţară, de întemeierea băncii coloniale, veştejind în acelaş

timp botezurile şi mai cu seamă pe Lazăr Şăineanu, unul dintre botezaţii capitalei. Majoritatea articolelor erau semnate cu pseudonime, ori numai cu simple iniţiale. Deşi mai bine redactat decât *Viitorul*, *Dorul Sionului* n'a rezistat desigur din aceleaşi cauze amintite şi la dispariţia precedentei foi sioniste.

Alt ziar sionist, tot de scurtă durată, apare deasemenea în Bucureşti, în ziua de 8 Ianuarie 1900. Intemeietorul noii tribune sioniste era un publicist de talent S. Grosman. Deşi foaie exclusiv sionistă, titlul era ceva mai cuprinzător: *Tribuna Israelită*, iar ca deviză tipărise pe frontispiciu: „Reînvierea ta, prin tine, Israele!".

Bine scrisă *Tribuna Israelită* anunţa printre altele că acţiunea ei va fi „în bună parte culturală". Şi, năzuia să se întâlnească în drumul ei „cu acei Evrei care comit greşala de a nu fi *încă* sionişti". In al doilea număr ne întâmpină o mai largă explicaţie asupra rolului pe care ziarul îl urmărea în viaţa evreească din România. „Azi dar, când, pentru prima oară, o idee măreaţă şi temeinică, sionismul, a venit să zguduie poporul nostru din letargia-i seculară, necesitatea unui ziar nu e deci numai o chestiune de fapt, ci şi o consecinţă logică a mişcărei noastre".

Cu toate că unicul ţel al *Tribunei Israelite* era sionismul, ziarul s'a ocupat totuşi cu emigrarea evreilor din România spre America şi, datorită creşterei emigrării, Grosman se vede nevoit să treacă preocuparea sionistă pe un plan secundar. Nimic n'a folosit însă şi în ziua de 11 Martie 1900, *Tribuna Israelită* apare pentru ultima oară.

Cele zece numere din *Tribuna Israelită*, scrise aproape în întregime de S. Grosman, mai aduceau şi colaborarea d-rului I. Grosman.

„Incercarea e îndrăsneaţă" exclamase S. Grosman la apariţia *Tribunei Israelite*. Şi, când la numărul zece se vede nevoit să suspende apariţia gazetei, el şi-a dat în adevăr seama de zădărnicia încercării sale, într'un moment când catastrofa emigrărilor se deslănţuise cumplit peste întreaga ţară.

Era scris se vede ca presa sionistă din Bucureşti să nu aibă decât o durată efemeră, fără a realiza ceva temeinic nici pentru mişcarea în sine şi nici pentru masa evreească. Astfel aflăm la 28 Martie 1900, o nouă foaie săptămânală cu titlul: *Dorul Sionului*.

„Ce ţintim?" se întreba acest ziar, grăbindu-se să înşire pe aproape două coloane *ţinta-i* în publicistica evreească. „S'a ivit scânteia deşteptării; e timpul, ca toţii câţi ne-am frecat deja ochii, să o înteţim, să se aprindă şi să cuprindă în flacările entusiasmului inima naţiunii noastre împrăştiate. In acest scop trebuesc îndreptate toate energiile vii, toate încordările din sânul neamului nostru; spre acest sfârşit se va strădui şi noul organ".

Nimic din trâmbiţatul program confuz n'a înfăptuit însă noua ediţie din *Dorul Sionului*, deoarece nici această foaie nu s'a tipărit decât în două numere; ultimul la 6 Aprilie 1900. Amândouă numerele nu cuprind altceva decât articole semnate cu pseudonime biblice şi unele informaţiuni sioniste.

Incercările nereuşite ale presei sioniste din Bucureşti aveau să culmineze cu *Macabeul* „organ zionist", apărut la 20 Septembrie 1900. *Macabeul* care se anunţa bilunar, n'a avut nici dânsul durată şi nici vre-o însemnătate oarecare în presa evreească dela sfârşitul veacului trecut şi începutul celuia de faţă. Căci fără să înţeleagă realităţile, redactorii anonimi ai *Macabeului* anunţau în primul număr că „se simţea lipsa unui ziar în care să se poată întrucâtva oglindi aspiraţiunile şi trebuinţele poporului evreu". In nici un caz însă, *Macabeul* care se tipărea în formatul unui buletin, odată la două săptămâni, nu era cel indicat să oglindească năzuinţele evreilor din România. Se şi vede acest lucru, din faptul că la 20 Ianuarie 1901, a apărut ultimul număr din *Macabeul*.

CUPRINSUL